

Γκέλου Ιουλία, «Γονεϊκή νοητικοποίηση: Σχέση με τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και τη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών»

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΗΣ ΑΓΩΓΗΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ**

**ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Εφαρμοσμένη συμβουλευτική»**

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«ΓΟΝΕΪΚΗ ΝΟΗΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ: ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΙΣ ΓΟΝΕΪΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΗ
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΙΚΗ ΑΥΤΟΡΡΥΘΜΙΣΗ ΤΩΝ ΠΑΙΔΙΩΝ»**

Μεταπτυχιακή φοιτήτρια: Γκέλου Ιουλία
Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Μισαηλίδη Πλουσία

ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 2021

Περίληψη

Στόχος της παρούσας έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση μεταξύ δύο διαστάσεων της γονεϊκής νοητικοποίησης, της νοοπροσήλωσης και της αναστοχαστικής λειτουργικότητας, με την συναισθηματική αυτορρύθμιση παιδιών ηλικίας 7 – 11 ετών και τις πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων που χρησιμοποιούν οι μητέρες τους. Επιπλέον, μελετήθηκε η επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών. Το δείγμα της έρευνας αποτέλεσαν 95 αγόρια και κορίτσια, με μέσο όρο ηλικίας $M=8,85$ έτη και οι μητέρες τους ($N = 95$). Η αξιολόγηση της νοοπροσήλωσης των μητέρων έγινε μέσω συνέντευξης (Meins & Fernyhough, 2015), ενώ οι μητέρες συμπλήρωσαν επιπλέον: ένα ερωτηματολόγιο για τη μέτρηση της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας (Luyten, Mayes, Nijssens, & Fonagy, 2016), ένα ερωτηματολόγιο για την μέτρηση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών (Shields & Chicchetti, 1997), ένα ερωτηματολόγιο για την αξιολόγηση των πρακτικών κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων των παιδιών (Fabes, Eisenberg, & Bernzweig, 1990) και ένα ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων. Τα παιδιά συμπλήρωσαν ένα ερωτηματολόγιο, που αφορούσε την αυτορρύθμιση του θυμού (Zeman, Shipman, & Penza-Clyve, 2001). Τα αποτελέσματα έδειξαν στατιστικά σημαντική σχέση της αναστοχαστικής λειτουργικότητας των μητέρων με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών τους και με επιμέρους πρακτικές κοινωνικοποίησης συναισθημάτων των μητέρων. Επιπλέον, η συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών συσχετίστηκε με ορισμένα είδη πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων. Επίσης, η νοοπροσήλωση συσχετίστηκε με την αναστοχαστική λειτουργικότητα των μητέρων. Τέλος, διαπιστώθηκε ότι η ηλικία και το φύλο των παιδιών δεν επηρέασαν τις ανωτέρω συσχετίσεις.

Λέξεις-Κλειδιά: αναστοχαστική λειτουργικότητα, γονεϊκή νοητικοποίηση, νοοπροσήλωση, πρακτικές κοινωνικοποίησης συναισθημάτων, συναισθηματική αυτορρύθμιση.

Abstract

The purpose of this study was to examine the relationship between two dimensions of parental mentalization, namely mind-mindedness and reflective functioning, and the emotional self-regulation of middle-aged children and their mothers' emotional socialization practices. In addition, the effect of age and gender of children on the correlations between the variables was studied. The sample of the study consisted of 95 boys and girls with an average age of 8.85 years and their mothers ($N=95$). Mind-mindedness was assessed by interview (Meins & Fernyhough, 2015). In addition mothers completed: "Parental Reflective Functioning Questionnaire" (Luyten, Mayes, & Nijssens, 2016) to measure parental reflective functioning, "Emotion Regulation Checklist" (Shields & Chiccheti, 1997) to report on children's emotional self-regulation, "Copying with Children's Negative Emotions Scale" (Fabes, Eisenberg, & Bernzweig, 1990), to measure emotion socialization practices and the demographic questionnaire. Children completed a questionnaire to assess anger regulation (Children's Anger Management Scale, Zeman, Shipman, & Penza-Clyve, 2001). The results showed a statistically significant correlation of maternal reflective functioning with children's emotional self-regulation and with several types of mothers' practices of socializing emotions. In addition, children's emotional self-regulation was associated with certain types of emotion socialization practices. Maternal mind-mindedness was also associated with maternal reflective functioning. Finally, it was found that children's age and gender did not affect the above correlations.

Keywords: reflective functioning, parental mentalization, mind-mindedness, emotion socialization practices, emotional self-regulation.

Ευχαριστίες

Φτάνοντας στην ολοκλήρωση αυτής της προσπάθειας θα ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς τους ανθρώπους, χωρίς τη συμβολή των οποίων δεν θα ήταν εφικτή η εκπόνηση και η ολοκλήρωση της παρούσας μελέτης. Καταρχήν, θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτρια της Διπλωματικής μου Εργασίας, κα Πλουσία Μισαηλίδη, για το αμείωτο ενδιαφέρον, την καθοδήγηση, τις επιστημονικές παρατηρήσεις, την εμπιστοσύνη και την κατανόηση, που μου προσέφερε καθ' όλη τη διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας.

Θα ήθελα, επίσης, να ευχαριστήσω θερμά τον διευθυντή του ΠΜΣ «Εφαρμοσμένη Συμβουλευτική» κ. Μπούζο και όλους τους διδάσκοντες καθηγητές μου για τις πολύτιμες γνώσεις και εμπειρίες που αποκόμισα καθόλη τη διάρκεια της φοίτησης μου. Θα ήταν παράλειψή μου να μην ευχαριστήσω τις μητέρες και τα παιδιά για την προθυμία τους να συμμετέχουν στην έρευνα, παρά τις δύσκολες συνθήκες που επικρατούσαν κατά τη διάρκεια εκπόνησης της.

Τέλος, θα ήθελα να πω ένα πολύ μεγάλο «ευχαριστώ» στην οικογένειά μου και περισσότερο στις δύο κόρες μου, στις οποίες αφιερώνω αυτή μου την προσπάθεια, για την αγάπη, τη στήριξη, την πίστη και την υπομονή που μου έδειξαν σε όλη τη διάρκεια αυτού του ταξιδιού.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	ii
Abstract	iii
Ευχαριστίες.....	iv
Περιεχόμενα	I
Εισαγωγή.....	4
1. Η συναισθηματική αυτορρύθμιση.....	8
1.1. Η έννοια της ρύθμισης του συναισθήματος	8
1.1.1. Ορισμός και διαστάσεις της αυτορρύθμισης.....	8
1.1.2. Ορισμός και διάκριση των στρατηγικών συναισθηματικής αυτορρύθμισης.....	9
1.2. Η σημασία της συναισθηματικής αυτορρύθμισης στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.	12
1.3. Στάδια ανάπτυξης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης.....	13
1.4. Τρόποι αξιολόγησης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης σε παιδιά σχολικής ηλικίας	15
1.5. Παράγοντες που σχετίζονται με την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης	17
2. Γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων	21
2.1. Η έννοια της κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων.....	21
2.2. Το ευρετικό μοντέλο των Eisenberg, Cumberland και Spinrad (1998).....	24
2.3. Ο ρόλος των γονεϊκών πρακτικών κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων	29
2.4. Ο ρόλος της μητέρας στην κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων.....	31
2.5. Σχέση γονεϊκών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και συναισθηματικής αυτορρύθμισης στη μέση παιδική ηλικία	32
2.6. Παράγοντες που επηρεάζουν τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων	34
3. Γονεϊκή νοητικοποίηση	38
3.1. Η έννοια της γονεϊκής νοητικοποίησης.....	38

3.2.	Διαστάσεις της γονεϊκής νοητικοποίησης	39
3.3.	Η έννοια της νοοπροσήλωσης	41
3.3.1.	Τρόποι αξιολόγησης της νοοπροσήλωσης	42
3.3.2.	Η επίδραση της γονεϊκής νοοπροσήλωσης στα παιδιά.....	43
3.4.	Η έννοια της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας.....	44
3.4.1.	Τρόποι αξιολόγησης της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας.....	46
3.4.2.	Η επίδραση της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας στα παιδιά	49
3.5.	Σχέση γονεϊκής νοητικοποίησης και συναισθηματικής αυτορρύθμισης - Ο ρόλος της στην υιοθέτηση πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων.....	50
3.5.1.	Ανασκόπηση ερευνών για τη σχέση της νοητικοποίησης με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών.	51
3.5.2.	Ανασκόπηση ερευνών για τη σχέση της νοητικοποίησης και των πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων.	56
4.	Η παρούσα έρευνα.....	61
4.1.	Αναγκαιότητα της παρούσας έρευνας	61
4.2.	Σκοπός, στόχοι, ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις.....	66
5.	Μέθοδος	69
5.1.	Συμμετέχοντες.....	69
5.2.	Ερευνητικά εργαλεία	69
5.2.1.	Εργαλεία που συμπληρώθηκαν από τις μητέρες	70
5.2.1.1.	Κλίμακα Ελέγχου της Συναισθηματικής Αυτορρύθμισης (Emotion Regulation Checklist - ERC)	70
5.2.1.2.	Κλίμακα για τη Διαχείριση των Αρνητικών Συναισθημάτων του παιδιού (Copying with Children's Negative Emotions- CCNES).....	71
5.2.1.3.	Συνέντευξη για την αξιολόγηση της μητρικής Νοοπροσήλωσης (Mind-Mindedness Interview - MMI)	74
5.2.1.4.	Κλίμακα Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας (Parental Reflective Functioning Questionnaire - PRFQ)	76

5.2.2.	Εργαλεία που συμπληρώθηκαν από τα παιδιά	77
5.2.2.1.	Κλίμακα Διαχείρισης του Θυμού των Παιδιών (Children's Anger Management Scale - CAMS).	77
5.2.3.	Ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων	78
5.3.	Διαδικασία.....	79
6.	Αποτελέσματα	80
6.1.	Περιγραφική στατιστική.....	80
6.2.	Επιδράσεις της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις μεταβλητές της έρευνας	805
6.2.1.	Επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στη συναισθηματική αυτορρύθμιση	805
6.2.2.	Επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις μεταβλητές των μητέρων	806
6.3	Συσχετίσεις μεταβλητών	88
6.3.1	Συσχετίσεις των μεταβλητών της έρευνας	88
6.3.2	Μερικές συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές της έρευνας με παράγοντα ελέγχου την ηλικία και το φύλο των παιδιών.....	92
7.	Συμπεράσματα.....	96
7.1.	Σχέση της μητρικής νοητικοποίησης με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών	96
7.2.	Σχέση της μητρικής νοητικοποίησης με τις μητρικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων	103
7.3.	Σχέση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών με τις μητρικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων	106
7.4.	Σχέση μεταξύ αναστοχαστικής λειτουργικότητας και νοσηρότητας των μητέρων	109
7.5.	Επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις σχέσεις της νοητικοποίησης και των πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων των μητέρων με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών	110
7.6.	Σημασία των ευρημάτων της παρούσας έρευνας	112
7.7.	Περιορισμοί και μελλοντικές κατευθύνσεις της έρευνας	114
	Βιβλιογραφία	117
	Παράρτημα Α: Ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων.....	138

Εισαγωγή

Τα συναισθήματα αποτελούν ένα εξαιρετικά σημαντικό κομμάτι της ζωής και επηρεάζουν ποικιλοτρόπως τη συμπεριφορά των ανθρώπων. Η διαχείριση των συναισθημάτων περιλαμβάνει διεργασίες, όπως η αναγνώριση, η εμπειρία, η κατανόηση και η τροποποίηση των συναισθηματικών αντιδράσεων με σκοπό την επίτευξη σημαντικών για το άτομο στόχων. Οι ικανότητες ρύθμισης των συναισθημάτων ξεκινούν να αναπτύσσονται κατά την βρεφική ηλικία και συνεχίζουν να εξελίσσονται μέχρι την ενηλικίωση. Στην παιδική ηλικία, η ικανότητα συναισθηματικής αυτορρύθμισης είναι κομβικής σημασίας για την ψυχική υγεία, την κοινωνική προσαρμογή και την σχολική επιτεύξη.

Παρότι είναι κοινά αποδεκτό ότι νευροφυσιολογικοί παράγοντες παίζουν ρόλο στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών, το οικογενειακό περιβάλλον και το στυλ ανατροφής έχει αποδειχτεί ότι καθορίζει σε μεγάλο βαθμό την εξέλιξη των ικανοτήτων ρύθμισης των συναισθημάτων των παιδιών. Ο γονέας αναλαμβάνει το ρόλο του κοινωνικοποιητή συναισθημάτων, χωρίς πάντα να έχει επίγνωση αυτού. Όταν το οικογενειακό περιβάλλον είναι υποστηρικτικό, το παιδί έχει την ευκαιρία να βιώνει τα συνασθήματα, να συζητά γι'αυτά, να παρατηρεί την συμπεριφορά των γονέων και να αισθάνεται βέβαιο ότι οι φροντιστές του θα ανταποκριθούν στις ανάγκες του με συναισθηματικά ευαίσθητο τρόπο.

Με δεδομένα τα παραπάνω πολλοί ερευνητές διαχρονικά ασχολήθηκαν με τη διερεύνηση γονεϊκών χαρακτηριστικών και παραγόντων που ενδέχεται να επηρεάζουν την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών και παράλληλα να επιδρούν στην διαμόρφωση της γονεϊκής συμπεριφοράς ως προς την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων. Ένας παράγοντας που πρόσφατα άρχισε να διερευνάται είναι η γονεϊκή και κυρίως η μητρική νοητικοποίηση, δηλαδή η τάση της μητέρας να σκέφεται για το παιδί της και να συμπεριφέρεται σε αυτό ως μια οντότητα με ξεχωριστό νου. Παρότι η έννοια της νοητικοποίησης περιλαμβάνει διάφορες εκφάνσεις, φαίνεται ότι σε ό,τι αφορά

στη γονεϊκότητα, η τάση των μητέρων να χρησιμοποιούν νοητικούς όρους κατά την αλληλεπίδραση ή την αυθόρμητη περιγραφή του παιδιού τους και η ικανότητα να συνδέουν τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού με τη συμπεριφορά του, αποτελούν σημαντικά χαρακτηριστικά της σχέσης μητέρας – παιδιού.

Σε αυτό το πλαίσιο, η παρούσα έρευνα έχει ως στόχο να εξετάσει τη σχέση μεταξύ δύο διαστάσεων της νοητικοποίησης των μητέρων(της νοοπροσήλωσης και της αναστοχαστικής λειτουργικότητας), της συναισθηματικής αυτορρύθμισης παιδιών ηλικίας 7 – 11 ετών και των πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων που χρησιμοποιούν οι μητέρες τους.

Η εργασία αποτελείται από το θεωρητικό και το ερευνητικό μέρος και διαρθρώνεται σε επτά κεφάλαια.

Στο πρώτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, οι διαστάσεις, τα στάδια ανάπτυξης, οι τρόποι μέτρησης, η επίδραση στην ανάπτυξη των παιδιών και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.

Στο δεύτερο κεφάλαιο παρουσιάζεται η έννοια της κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων, το ευρετικό μοντέλο των Eisenberg, Cumberland και Spinrad (1998), ο ρόλος της κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων, η σχέση με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.

Στο τρίτο κεφάλαιο αναλύεται η έννοια της γονεϊκής νοητικοποίησης και συγκεκριμένα οι διαστάσεις της νοοπροσήλωσης και της αναστοχαστικής λειτουργικότητας. Παρατίθεται ανασκόπηση ερευνών που έχουν εξετάσει τη σχέση των παραπάνω μεταβλητών με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών και την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων.

Στο τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζονται οι στόχοι, τα ερωτήματα και οι υποθέσεις της παρούσας έρευνας.

Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας και ειδικότερα, οι συμμετέχοντες, τα εργαλεία που αξιοποιήθηκαν και η διαδικασία που ακολουθήθηκε για τη συλλογή δεδομένων.

Στο έκτο κεφάλαιο περιγράφονται οι στατιστικές αναλύσεις που πραγματοποιήθηκαν, προκειμένου να ελεγχθούν τα ερωτήματα και οι υποθέσεις της έρευνας.

Στο έβδομο κεφάλαιο επιχειρείται ο κριτικός σχολιασμός των αποτελεσμάτων σε σχέση και με την υπάρχουσα βιβλιογραφία, ενώ στην τελευταία ενότητα παρουσιάζονται οι περιορισμοί της έρευνας και ορισμένες προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

Γκέλου Ιουλία, «Γονεϊκή νοητικοποίηση: Σχέση με τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και τη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών»

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

1. Η συναισθηματική αυτορρύθμιση

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται μια όσο το δυνατόν σαφέστερη και περιεκτική παρουσίαση της έννοιας της «συναισθηματικής αυτορρύθμισης». Αρχικά γίνεται αναφορά στον εννοιολογικό ορισμό και στις ποικίλες διαστάσεις της, όπως προκύπτουν από την ανασκόπηση της βιβλιογραφίας. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στη σπουδαιότητα της συναισθηματικής αυτορρύθμισης για την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Ακολούθως περιγράφονται τα στάδια ανάπτυξης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, με εστίαση κυρίως στη σχολική ηλικία των 7-11 ετών. Γίνεται αναφορά στα πιο αντιπροσωπευτικά εργαλεία αξιολόγησής της ανά ηλικιακή ομάδα. Το κεφάλαιο κλείνει με την περιγραφή των παραγόντων που επηρεάζουν την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, εστιάζοντας περισσότερο στο οικογενειακό περιβάλλον.

1.1. Η έννοια της ρύθμισης του συναισθήματος

1.1.1. Ορισμός και διαστάσεις της αυτορρύθμισης

Πριν προχωρήσουμε στον ορισμό της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, κρίνεται σκόπιμο να αναφερθούμε στην έννοια της αυτορρύθμισης γενικότερα. Ως αυτορρύθμιση ορίζεται η διαχείριση των γνωστικών διαδικασιών, των συναισθηματικών καταστάσεων και της συμπεριφοράς ενός ατόμου από το ίδιο το άτομο με σκοπό την εκπλήρωση ενός επιθυμητού στόχου και είναι μια διαδικασία που εξελίσσεται σε όλη τη διάρκεια της ζωής. Στην έννοια της αυτορρύθμισης γίνεται διάκριση μεταξύ της γνωστικής και της συναισθηματικής διάστασης αυτής και παρότι οι δύο συνιστώσες της αυτορρύθμισης συνήθως ερευνώνται μεμονωμένα, είναι προφανές από τον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 1) ότι υπάρχει αλληλοεπικάλυψη μεταξύ τους αφού μοιράζονται κοινούς μηχανισμούς (Weimer, Warnell, Ettekal, Cartwright, Guajardo, & Liew, 2021).

Πίνακας 1. Διαστάσεις της αυτορρύθμισης

Γνωστική αυτορρύθμιση	Συναισθηματική αυτορρύθμιση
Εκτελεστικές λειτουργίες – υψηλής τάξης γνωστικές λειτουργίες: <ul style="list-style-type: none">• Ανασταλτικός έλεγχος• Γνωστική ευελιξία• Εργαζόμενη μνήμη	Διεργασίες και αντιδράσεις για τη ρύθμιση του συναισθήματος: <ul style="list-style-type: none">• Έλεγχος με προσπάθεια<ul style="list-style-type: none">-Ανασταλτικός έλεγχος-Έλεγχος δραστηριότητας-Εκτελεστικός έλεγχος• Συναισθηματικότητα• Αντιδραστικότητα

Ως γνωστική αυτορρύθμιση ορίζεται μια γκάμα από υψηλής τάξης γνωστικές λειτουργίες ή αλλιώς εκτελεστικές λειτουργίες, όπως ο ανασταλτικός έλεγχος, η γνωστική ευελιξία και η εργαζόμενη μνήμη. Στην συναισθηματική διάσταση της αυτορρύθμισης ανήκουν ο έλεγχος με προσπάθεια (που περιλαμβάνει συνδυαστικά τόσο τον ανασταλτικό έλεγχο όσο και την εκτελεστική λειτουργία), η συναισθηματικότητα και η αντιδραστικότητα. Σύμφωνα με τον Gross (2015), η ρύθμιση των συναισθημάτων αναφέρεται στην προσπάθεια του ατόμου να επηρεάσει τα συναισθήματα που νιώθει με τέτοιο τρόπο να αυξήσει την πιθανότητα αυτά να αποβούν χρήσιμα παρά επιβλαβή για τον ίδιο. Η συναισθηματική αυτορρύθμιση στην παιδική ηλικία συνήθως εκδηλώνεται με συμπεριφορές του παιδιού όπως: η αναζήτηση παρηγοριάς ή βοήθειας ή η απόσπαση της προσοχής από το ερέθισμα, ώστε να μπορέσει το παιδί να διαχειριστεί τα συναισθήματα, που προκύπτουν σε καταστάσεις που προκαλούν αναστάτωση, φόβο ή θυμό (Efklides&Misailidi,2019).

1.1.2. Ορισμός και διάκριση των στρατηγικών συναισθηματικής αυτορρύθμισης

Εδώ και αρκετά χρόνια επικρατεί η άποψη πως τα συναισθήματα δεν αποτελούν απλώς μια εμπειρία, αλλά επιδέχονται αλλαγών (Grube&Reeve,1974). Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, η βιβλιογραφία σχετικά με την συναισθηματική ρύθμιση ξεκίνησε ενεργά να αναπτύσσεται (Campos, Campos, &Barrett,1989.

Gross&Muñoz,1995.Izard,1990.Thompson, 1994) και να εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο το άτομο προσπαθεί να διαχειριστεί, να επηρεάσει και να προσδιορίσει τις συναισθηματικές καταστάσεις. Ο τομέας της συναισθηματικής ρύθμισης δεν αφορά μόνο τη μείωση αρνητικών συναισθημάτων, αλλά και τη διαχείριση θετικών και αρνητικών συναισθημάτων, σύμφωνα με τους στόχους μιας κατάστασης.

Κατά καιρούς έχουν δοθεί αρκετοί ορισμοί που προσεγγίζουν την έννοια της συναισθηματικής αυτορρύθμισης.Ο πιο συχνά αναφερόμενος ορισμός της ρύθμισης των συναισθημάτων είναι αυτός του Thompson (1994), ο οποίος αναφέρεται στην αυτορρύθμιση ως «τις εξωγενείς και ενδογενείς διαδικασίες που είναι υπεύθυνες για την παρακολούθηση, αξιολόγηση και τροποποίηση συναισθηματικών αντιδράσεων, ιδιαίτερα αυτών που ενέχουν τα ποιοτικά χαρακτηριστικά, για την επίτευξη των στόχων του ατόμου». Με βάση τον παραπάνω ορισμό, το 1998 ο Gross διατύπωσε ένα διαδικαστικό μοντέλο με σκοπό την οργάνωση και την καλύτερη κατανόηση των στρατηγικών συναισθηματικής ρύθμισης. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο μοντέλο, οι πρακτικές επίδρασης στα συναισθήματα ταξινομούνται σε πέντε οικογένειες στρατηγικών. Αυτές είναι: η «επιλογή της κατάστασης» (π.χ. αποφυγή μιας επαγγελματικής συνέντευξης), η τροποποίηση της κατάστασης (δράση για την αλλαγή σε πλαίσιο καταλληλότερο για το άτομο), η «απομάκρυνση της προσοχής από τους συναισθηματικούς παράγοντες και η εστίαση σε μη συναισθηματικούς παράγοντες μιας κατάστασης» (π.χ. εστίαση της προσοχής στις σημειώσεις αντί για το πρόσωπο του αξιολογητή) (McRae&Gross,2020), η «γνωσιακή αλλαγή», συνοδευόμενη από γνωστική επανεκτίμηση ή αποδοχή της κατάστασης και, τέλος, η «διαμόρφωση της απόκρισης» είτε μέσω της εκφραστικής καταστολής, είτε της σωματικής παρέμβασης. Με δεδομένες τις διαφορετικές επιλογές που ενδέχεται το άτομο να πραγματοποιήσει, ο κύκλος της συναισθηματικής ρύθμισης φαίνεται να ξεκινά με την αρχική ασυμφωνία του ιδανικού στόχου και της ρεαλιστικής κατάστασης (Gross, 2015). Η ασυμφωνία, αργότερα, εμφανίζεται ως ευκαιρία ρύθμισης και διαχείρισης που προχωρά σε επιλογή μεταξύ των εναλλακτικών διαθέσιμων στρατηγικών. Η επιλεγμένη στρατηγική προσαρμόζεται κατάλληλα στο πλαίσιο, ενώ στο

τέλος ολόκληρη η διαδικασία αξιολογείται με βάση την επίτευξη του στόχου (McRae&Gross,2020).

Έχει επικρατήσει μια διάκριση των παραπάνω στρατηγικών συναισθηματικής αυτορρύθμισης στη βιβλιογραφία σε εκείνες που εστιάζουν στην κατάσταση πριν την εκδήλωση του συναισθήματος (στρατηγικές βάθους) και σε εκείνες που εστιάζουν στην κατάσταση μετά την εκδήλωση του συναισθήματος (στρατηγικές επιφάνειας) στις οποίες ανήκει μόνο η διαμόρφωση της απόκρισης. Οι στρατηγικές βάθους κρίνονται ως πιο αποτελεσματικές καθώς οδηγούν στην συνειδητή αλλαγή του συναισθήματος και όχι απλά στην ρύθμιση της συναισθηματικής έκφρασης (Gross, 1998. Scheibe&Zacher,2013).

Άλλες διακρίσεις των στρατηγικών συναισθηματικής αυτορρύθμισης κάνουν λόγο για συμπεριφορικές στρατηγικές, κατά τις οποίες το άτομο προσπαθεί να αλλάξει τις εξωτερικές συνθήκες του περιβάλλοντος (π.χ. μένω μακριά από αυτό που με φοβίζει) και γνωστικές, κατά τις οποίες το άτομο συνειδητά προσπαθεί να αλλάξει τη σκέψη ή τους στόχους του (Heckhausen, Wrosch, &Schulz,2010). Οι γνωστικές στρατηγικές ενίοτε αναφέρονται και ως μετα-γνωστικές. Επίσης, οι στρατηγικές αυτορρύθμισης διακρίνονται σε ασυνείδητες, σιωπηρές και αυτόματες ή ενσυνείδητες, ρητές και ελεγχόμενες (Efklides&Misailidi,2019). Άλλη διάκριση αναφέρεται σε προσαρμοστικές και δυσπροσαρμοστικές στρατηγικές, ανάλογα με το αν επιτρέπουν στο άτομο να προσαρμοστεί ομαλά στο περιβάλλον του (Denham&Ganiban, 2004).

Από τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η συναισθηματική αυτορρύθμιση είναι μια πολυδιάστατη έννοια, τόσο ως προς την θεωρητική θεμελίωσή της, όσο και ως προς τις εσωτερικές και εξωτερικές διεργασίες που περιλαμβάνονται σε αυτή. Ωστόσο, στην ουσία της έννοιας τοποθετείται η αναγκαιότητα του ελέγχου και της διαχείρισης των συναισθημάτων του ατόμου, προκειμένου να επιτυγχάνεται η προσωπική του ανάπτυξη και η κοινωνική του προσαρμογή.

1.2. Η σημασία της συναισθηματικής αυτορρύθμισης στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών.

Η παιδική ηλικία είναι μια σημαντική περίοδος στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, γιατί είναι το διάστημα που τα παιδιά αρχίζουν να αντιμετωπίζουν προκλήσεις γνωστικές, συναισθηματικές και κοινωνικές καλλιεργώντας τις αντίστοιχες δεξιότητες και συμπεριφορές τους (Timmons, Pelletier, &Cortier, 2016). Σε αυτή την αναπτυξιακή περίοδο, τα παιδιά ξεκινούν να έχουν τον έλεγχο των παρορμητικών συμπεριφορών τους, καλλιεργούν δεξιότητες επικοινωνίας και συμμετέχουν με άλλους στο παιχνίδι, αλλά και σε κανόνες της τάξης. Ακόμα, συνειδητοποιούν και αναπτύσσουν την ικανότητα να κατανοούν την δική τους ψυχολογική κατάσταση, αλλά και των άλλων, τη σκέψη και τα συναισθήματά τους και μαθαίνουν να ακολουθούν κανόνες που τίθενται από την ομάδα, μαθαίνονται να λύνουν διαφωνίες και συγκρούσεις, σκεπτόμενα τα συναισθήματα όλων. Για όλους αυτούς τους λόγους η αυτορρύθμιση της σκέψης και του συναισθήματος είναι καίριας σημασίας για την κοινωνικο-συναισθηματική προσαρμογή τους, τη μάθηση και την ψυχική τους υγεία (Davis, 2016).

Η ικανότητα διαχείρισης της έκφρασης των συναισθημάτων είναι κρίσιμης σημασίας για την ανάπτυξη και τη διατήρηση των σχέσεων με τους άλλους. Η δημιουργία σχέσεων με συνομηλίκους αποτελεί αναπτυξιακό ορόσημο στην παιδική ηλικία. Η αποτυχία αυτού οδηγεί σε πληθώρα αρνητικών αποτελεσμάτων για την εφηβεία και την ενηλικίωση συμπεριλαμβανομένης της παραβατικότητας, της σχολικής εγκατάλειψης και της κατάθλιψης (Deater-Deckard, 2001. Rudolph, 2002). Άλλωστε, μία από τις σημαντικότερες πτυχές της αποτελεσματικής κοινωνικής λειτουργίας είναι η ικανότητα ενός ατόμου να αναγνωρίζει και να διαχειρίζεται διαφορετικά συναισθήματα, καθώς και να αναγνωρίζει σωστά τα συναισθήματα των άλλων και να προβλέπει την αντίδρασή τους στα δικά του. Οι κοινωνικά αποδεκτές συμπεριφορές και η ικανότητα πρόβλεψης των αντιδράσεων τρίτων σχετίζονται, επίσης, με καλύτερες σχέσεις μεταξύ δασκάλων και μαθητών στη σχολική ηλικία (Hubbard&Coie,1994. McDowell,O'Neil, &Parke,2000), καθώς και με την σχολική επιτυχία (Shala, 2013).

Επιπλέον, φτωχές δεξιότητες συναισθηματικής ρύθμισης έχει υποστηριχθεί ότι εμπλέκονται στις περισσότερες μορφές παιδικής ψυχοπαθολογίας (Cicchetti, Ackerman, & Izard, 1995), αφού το παιδί ενδέχεται να αναπτύξει ευαισθησία σε εμπειρίες υψηλών επιπέδων διέγερσης, είτε βιολογικής φύσης (π.χ. αναστολή συμπεριφοράς), είτε εμπειρικές (π.χ., τραύμα και απώλεια) (Bradley & Lang, 2000). Ακόμα, η ρύθμιση των συναισθημάτων έχει συνδεθεί με την ψυχολογική προσαρμογή των παιδιών. Για παράδειγμα, πολλές μελέτες έδειξαν ότι η καλύτερη ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων συνδέθηκε με λιγότερα εσωτερικευμένα προβλήματα (π.χ. άγχος και κατάθλιψη) και εξωτερικευμένα (π.χ. επιθετικές συμπεριφορές) στα παιδιά (Han & Shaffer, 2014. Raver, Blair, & Willoughby, 2013).

1.3. Στάδια ανάπτυξης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης

Το άτομο μαθαίνει να ρυθμίζει τα συναισθήματά του με μια σταδιακή και συνεχή πρόοδο που ξεκινά από τη γέννηση και εξελίσσεται μέχρι και την ενηλικίωση. Κατά την παιδική ηλικία (ηλικίες 1-10) και την εφηβεία (ηλικίες 11-19) υπάρχουν αρκετά ορόσημα στην ανάπτυξη της ικανότητας ρύθμισης του συναισθήματος (Sabatier, Restrepo Cervantes, Moreno Torres, Hoyos Delos Rios, & Palacio Sañudo, 2017).

Αρχικά, στην ηλικία των 1 έως 3 ετών, οι συναισθηματικές ρυθμιστικές διαδικασίες είναι ως επί το πλείστο εξωτερικές. Σε παιδιά ηλικίας 1 έως 3 ετών, η ρύθμιση των συναισθημάτων επιτυγχάνεται με τις προσπάθειες των προσώπων αναφοράς του περιβάλλοντος και όχι τις επιθυμίες του παιδιού, με τρόπο τέτοιο ώστε να ταιριάζουν στις κοινωνικές απαιτήσεις των καταστάσεων.

Το επόμενο αναπτυξιακό στάδιο εντοπίζεται στην ηλικία των 4 έως 6 ετών (Sabatier et al., 2017), όπου τα παιδιά αρχίζουν να καταλαβαίνουν νέες διαστάσεις του συναισθηματικού κόσμου: εσωτερικές εμπειρίες όπως αναμνήσεις, φόβοι και επιθυμίες. Αυτές οι πληροφορίες σχετικά με τα συναισθήματά τους (πραγματικά ή εικονικά) επιτρέπουν στα παιδιά έξι ετών να έχουν πλήρη επίγνωση ότι μπορούν να αντιμετωπίσουν αρνητικά συναισθήματα, όπως η θλίψη και ο φόβος χρησιμοποιώντας ορισμένους τύπους στρατηγικών απόσπασης της προσοχής, όπως το παιχνίδι, το

τραγουδι και το σχέδιο, μεταξύ άλλων. Συνειδητοποιούν, επίσης, ότι η απορρυθμισμένη έκφραση συναισθημάτων, όπως το κλάμα και οι φωνές, δεν θα τα βοηθήσουν να αισθανθούν καλύτερα, επομένως, τείνουν προς το να τα επιλέγουν λιγότερο (Dennis&Kelemen, 2009).

Στη συνέχεια, σε ηλικία περίπου 7 και 8 ετών, τα παιδιά είναι σε θέση να σκέφτονται λιγότερο εγωκεντρικά και αυτό τους επιτρέπει να συνειδητοποιήσουν ότι υπάρχουν διαφορετικές απόψεις για κάθε κατάσταση και να κατανοήσουν ότι διαφορετικά γεγονότα παράγουν διαφορετικές συναισθηματικές αντιδράσεις σε διαφορετικούς ανθρώπους (Piaget, 1981). Αντιμετωπίζοντας μια προβληματική κατάσταση, τα παιδιά σε αυτό το ηλικιακό εύρος, στρέφονται σε στρατηγικές που βασίζονται στην κοινωνική υποστήριξη γονέων, φίλων και εκπαιδευτικών. Αυτή η σκόπιμη επιλογή ορισμένων στρατηγικών αντιμετώπισης έναντι άλλων αποκαλύπτει καλά ανεπτυγμένες ικανότητες αυτορρύθμισης του συναισθήματος.

Ένας σημαντικός δείκτης συναισθηματικής ανάπτυξης στο τέλος της παιδικής ηλικίας είναι οι συμπεριφορές ρύθμισης του συναισθήματος με κοινωνικά κατάλληλους τρόπους (Denham, Bassett, &Wyatt,2007. Eisenberg, Michalik, Spinrad, Hofer, Kupfer, Valiente,& Reiser, 2007. Eisenberg & Morris,2002. Eisenberg&Spinrad,2004. Morris, Silk, Steinberg, Myers, &Robinson,2007.). Τα παιδιά στην ηλικία των 9 ετών, πιο συγκεκριμένα, έχουν συνειδητοποιήσει ότι τα θετικά συναισθήματα, όπως η χαρά, γίνονται αποδεκτά στο κοινωνικό περιβάλλον, ενώ τα αρνητικά, όπως ο θυμός και η θλίψη συνδέονται με συμπεριφορές που χρειάζεται να κρατούνται υπό έλεγχο. Στην ηλικία των 10 ετών, η διαδικασία της συναισθηματικής αυτορρύθμισης αλλάζει από εξωτερική σε εσωτερική. Τα παιδιά χρησιμοποιούν γνωστικές στρατηγικές για την τροποποίηση των συναισθημάτων τους, όπως επανεκτίμηση και αλλαγή των απόψεών τους (Garnefski, Rieffe, Jellesma, Terwogt, & Kraaij, 2007. Gross & Thompson, 2007. Zeman, Cassano, Perry-Parrish, &Stegall, 2006). Έρευνες διαπίστωσαν ότι όταν βιώνουν αρνητικά γεγονότα, τα παιδιά ηλικίας 10 ετών δύνανται να διαχειριστούν τα συναισθήματά τους, να εκτιμήσουν τις ανάγκες της κατάστασης και να αντιδράσουν με κοινωνικά κατάλληλο τρόπο, χωρίς την παρέμβαση των ενηλίκων. Οι πιο συχνά

χρησιμοποιούμενες στρατηγικές συναισθηματικής ρύθμισης φαίνεται να είναι η επαναξιολόγηση, η αποδοχή της κατάστασης και η απόσπαση της προσοχής (Garnefski et al., 2007).

Το στάδιο της προεφηβείας, μεταξύ 11 και 13 ετών, θεωρείται επίσης κρίσιμο για την ανάπτυξη των δεξιοτήτων συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Έρευνες σε αυτόν τον τομέα έχουν καταγράψει πώς οι νέοι έφηβοι σκέφτονται έντονα για τον τρόπο με τον οποίο γίνονται αντιληπτοί από τους άλλους και ανησυχούν για την θέση τους στην κοινωνική τους ομάδα (Steinberg, 2008. Zeman et al., 2006).

Από την ηλικία των 14 ετών, η διαδικασία σκέψης εμπλουτίζεται με υποθετικές και αφηρημένες ιδιότητες (Sabatier et al., 2017). Σε κοινωνικό και συναισθηματικό επίπεδο, ο υποθετικός συλλογισμός παρέχει στο άτομο πρόσβαση στις απόψεις των άλλων και σκέψη για την επιλογή των δικών του ενεργειών (Piaget, 1970). Ένα άλλο σημαντικό ορόσημο στις ρυθμιστικές ικανότητες μεταξύ 14 και 16 ετών είναι οι διαφορές μεταξύ των φύλων, όσον αφορά τη ρύθμιση των συναισθημάτων. (Silvers, McRae, Gabrieli, Gross, Remy, & Ochsner, 2012. VanderGraaff, Branje, DeWied, Hawk, VanLier, & Meeus, 2014). Μεταξύ των ηλικιών 17 και 19 ετών, η συχνότητα και η επιτυχία στη χρήση στρατηγικών συναισθηματικής αυτορρύθμισης είναι παρόμοια με αυτήν των ενηλίκων (Garnefski & Kraaij, 2006. Silvers et al., 2012).

1.4. Τρόποι αξιολόγησης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης σε παιδιά σχολικής ηλικίας

Από την επισκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας για την μέτρηση της ικανότητας ρύθμισης των συναισθημάτων σε παιδιά σχολικής ηλικίας, εντοπίζονται τέσσερις τρόποι αξιολόγησης: ερωτηματολόγια που συμπληρώνονται από τα παιδιά (αυτοαναφοράς) ή άλλους πληροφορητές, όπως γονείς, δασκάλους, συμμαθητές (ετεροαναφοράς), συνεντεύξεις, άμεσες παρατηρήσεις συμπεριφοράς και μετρήσεις φυσιολογικών διεργασιών (Compas, Jaser, Bettis, Watson, Gruhn, Dunbar, ... & Thigpen, 2017). Αν και οι άμεσες παρατηρήσεις της συμπεριφοράς (εμφανίσεις του συναισθήματος) και η μέτρηση των φυσιολογικών διεργασιών (π.χ. καρδιακός ρυθμός) παρέχουν σημαντικές

πληροφορίες για το πώς οι άνθρωποι ανταποκρίνονται στο άγχος, αυτές οι μέθοδοι δεν επιτρέπουν τη μέτρηση ελεγχόμενων, συχνά κρυφών, γνωστικών στρατηγικών που χρησιμοποιούν τα παιδιά και οι έφηβοι, για να αντιμετωπίσουν το άγχος και να ρυθμίσουν τα συναισθήματά τους, ενώ υπάρχουν καταγεγραμμένα στοιχεία ότι τόσο οι αυτοαναφορές, όσο και οι αναφορές από άλλους πληροφοριοδότες μπορεί να παρέχουν αξιόπιστη μέτρηση των στρατηγικών αντιμετώπισης και ρύθμισης των συναισθημάτων των παιδιών, συμπεριλαμβανομένων των κρυφών γνωστικών στρατηγικών (Compas, Beckjord, Agocha, Sherman, Langrock, Grossman,... Luecken, 2006a. Compas, Desjardins, Vannatta, Young-Saleme, Rodriguez, Dunn,... Gerhardt, 2014b).

Η ανασκόπηση ερευνών 35 ετών σχετικά με τις μεθόδους αξιολόγησης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών των Adrian, Zeman και Veits (2011), ανέδειξε την μεγάλη ποικιλία στη μεθοδολογία που χρησιμοποιούν οι ερευνητές αλλά και το πώς αντιλαμβάνονται την έννοια της συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Πιο συγκεκριμένα, βρέθηκε ότι υψηλότερα ποσοστά χρήσης μεθόδων παρατήρησης εντοπίζονται σε έρευνες με δείγματα βρεφών και παιδιών προσχολικής ηλικίας, ενώ ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς ή ετεροαναφοράς χρησιμοποιούνται περισσότερο στην σχολική ηλικία και την εφηβεία. Επίσης, παρατηρήθηκε ότι οι περισσότερες δημοσιευμένες έρευνες αφορούν σε παιδιά ηλικίας κάτω των 5 ετών.

Σε ότι αφορά στα ερωτηματολόγια αυτοαναφοράς, τα πιο δημοφιλή είναι οι Κλίμακες για τη Διαχείριση των Συναισθημάτων των παιδιών (Children's Emotion Management Scales–CEMS, Zeman, Shipman, & Penza-Clyve, 2001) και η Κλίμακα Συναισθηματικής Έκφρασης των παιδιών (Emotion Expression Scale for Children, Penza-Clyve & Zeman, 2002), οι οποίες χρησιμοποιούνται σε παιδιά ηλικίας 7 ετών και άνω και μετρούν την ικανότητα αναστολής, την δυσπροσαρμοστική έκφραση και τη διαχείριση της ρύθμισης και την έκφραση των αρνητικών συναισθημάτων (Adrian et al. 2011). Επίσης, σε παιδιά ηλικίας άνω των 9 ετών χρησιμοποιούνται ευρέως τα ερωτηματολόγια: Difficulties with Emotion Regulation Scale – DERS (Gratz & Roemer, 2004), το οποίο προσαρμόστηκε από το αρχικό που χορηγείται σε ενήλικες και Cognitive Emotion Regulation Questionnaire–CERQ (Garnefski, Kraaij, & Spinhoven, 2001).

Σε ό, τι αφορά στα ερωτηματολόγια ετεροαναφοράς, σύμφωνα με πρόσφατη ανασκόπηση των Compasetal. (2017), αυτό που χρησιμοποιείται συχνότερα σε παιδιά σχολικής ηλικίας είναι η Κλίμακα Ελέγχου Συναισθηματικής Αυτορρύθμισης (Emotion Regulation Checklist, Shields & Cicchetti, 1997), η οποία συμπληρώνεται από γονείς και δασκάλους. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αποτελείται από 24 δηλώσεις σχετικά με στάσεις και συμπεριφορές στην καθημερινότητα του παιδιού και αξιολογεί την συναισθηματική αστάθεια και τον αρνητισμό, καθώς και τη ρύθμιση των συναισθημάτων του παιδιού.

Όπως αναφέρεται στην μετα-ανάλυση των Compasetal. (2017), μόνο τρεις κλίμακες μέτρησης της ΣΑ των παιδιών (DERS, Gratz & Roemer, 2004. ERQ, Gross & John, 2003. CEMS, Zeman, Perry- Parrish, & Cassano, 2010) παρουσιάζουν συγκλίνουσα ή/και αποκλίνουσα εγκυρότητα σε σύγκριση με άλλα εργαλεία μέτρησης της ρύθμισης ή της αντιμετώπισης των συναισθημάτων. Επιπλέον, η πλειονότητα των δεικτών εγκυρότητας προέρχεται από ανάλυση EFA ή βασικών συστατικών. Αυτοί οι έλεγχοι συνήθως δεν επαναλαμβάνονται και ως εκ τούτου οι δείκτες δεν θεωρούνται τόσο ισχυροί όσο αυτοί που προέρχονται από ανάλυση CFA (Skinner, Edge, Altman, & Sherwood, 2003).

1.5. Παράγοντες που σχετίζονται με την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης

Ο Thompson(1994) πρότεινε την διάκριση των παραγόντων που επιδρούν στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης σε: ενδογενείς/νευροφυσιολογικούς και εξωγενείς/κοινωνικούς. Ως ενδογενείς παράγοντες θεωρούνται οι νευροβιολογικοί. Πιο συγκεκριμένα, σε βιολογικό επίπεδο, η συναισθηματική αυτορρύθμιση εξυπηρετεί την φυσιολογική σταθεροποίηση του σώματος μετά από την εσωτερική διέγερση που προκαλείται από τα συναισθήματα. Η αυτορρύθμιση επιτυγχάνεται μέσω του συγχρονισμού διαφορετικών συστημάτων που περιλαμβάνουν τις διαδικασίες προσοχής για επιλεκτική εστίαση, τις γνωστικές διαδικασίες για την αξιολόγηση καταστάσεων και τις κινητικές διαδικασίες που προετοιμάζουν το σώμα για δράση. Τα επιμέρους σημεία

της φυσιολογίας του ατόμου που εμπλέκονται είναι το στέλεχος του εγκεφάλου, που ως δομή είναι υπεύθυνη για τη ρύθμιση βασικών λειτουργιών όπως η αναπνοή, ο ύπνος, διατήρηση του καρδιακού ρυθμού και της συνείδησης, το λεμφικό σύστημα (ιππόκαμπος και αμυγδαλή) που ρυθμίζει την αντίληψη, τη μνήμη, τις μαθησιακές και συναισθηματικές διαδικασίες και ο εγκεφαλικός φλοιός που σχετίζεται με τον έλεγχο ψυχικών διεργασιών υψηλής τάξης, όπως η προσοχή, η μνήμη και ο εθελοντικός έλεγχος (Sabatier et al., 2017).

Σε ό, τι αφορά στους εξωγενείς ή περιβαλλοντικούς παράγοντες που επιδρούν στην ανάπτυξη της ικανότητας ρύθμισης του συναισθήματος, ως παράγοντας κλειδί αναφέρεται το οικογενειακό περιβάλλον. Εντός του οικογενειακού περιβάλλοντος η διαδικασία ανάπτυξης της ικανότητας ρύθμισης των συναισθημάτων του παιδιού ξεκινάει από τη γέννηση και συνεχίζεται έως την ενηλικίωση και την κατάκτηση της ανεξαρτησίας και της ατομικής υπευθυνότητας. Μέχρι την ηλικία των 7 ετών περίπου, οι διαδικασίες ρύθμισης των αρνητικών κυρίως συναισθημάτων των βρεφών και των μικρών παιδιών εξαρτώνται από τους γονείς/φροντιστές τους. Μέσα στο πλαίσιο της σχέσης γονέα – παιδιού τοποθετούνται οι βάσεις για το χτίσιμο της συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Πιο συγκεκριμένα, ιδιαίτερη έμφαση έχει δοθεί στον τρόπο με τον οποίο οι γονείς γίνονται κοινωνοί των συναισθημάτων των παιδιών τους. Ο τρόπος με τον οποίο αντιδρούν στις συναισθηματικές εκδηλώσεις των παιδιών, η συναισθηματική τους εκφραστικότητα, οι πεποιθήσεις τους για τα συναισθήματα και η γενικότερη μετα-συναισθηματική τους φιλοσοφία, παρέχουν στα παιδιά καθημερινά ευκαιρίες για μάθηση και λειτουργούν ως πρότυπα για την ανάπτυξη της δικής τους ικανότητας αυτορρύθμισης (Sabatier et al., 2017). Από τα παραπάνω διαφαίνεται ότι η αυτορρύθμιση του συναισθήματος δεν είναι μια καθαρά ενδοπροσωπική διαδικασία, αλλά μια σχεσιακή διαδικασία (Campos, Walle, Dahl, & Main, 2011).

Στο ίδιο πλαίσιο, έρευνες έχουν επικεντρωθεί στο είδος ή στην ποιότητα του δεσμού που αναπτύσσουν τα παιδιά με το πρόσωπο αναφοράς. Πιο συγκεκριμένα, ένας ασφαλής δεσμός προσκόλλησης προσδίδει καλύτερη κατανόηση του συναισθήματος, ιδιαίτερα του αρνητικού, και καλύτερη πιθανότητα διαχείρισης και ανάπτυξης της

αυτορρύθμισης και των στρατηγικών της για συναισθήματα, όπως ο θυμός, η λύπη ή ο φόβος, σε σύγκριση με τα παιδιά που έχουν αναπτύξει ανασφαλή δεσμό προσκόλλησης (Thompson, 2015).

Επίσης, ένας μεγάλος αριθμός μελετών έχει διαπιστώσει ότι οι συνθήκες του περιβάλλοντος μέσα στο οποίο ζουν τα παιδιά, όπως η φτώχεια και η ύπαρξη βίας έχουν άμεσο αρνητικό αντίκτυπο στη σωματική και συναισθηματική ανάπτυξη τους. Παιδιά και έφηβοι που ζουν κάτω από συνθήκες, όπως αυτές έχουν περιορισμένες δυνατότητες απόκτησης μιας πλούσιας ποικιλίας δεξιοτήτων αυτορρύθμισης και μεγαλώνουν δείχνοντας ελλείμματα στην αναγνώριση, έκφραση και κατανόηση των δικών τους συναισθημάτων και των άλλων (Raver, 2004. Wadsworth & Compas, 2002).

Τέλος, θα πρέπει να αναφερθεί ότι κατά τα τελευταία χρόνια διερευνάται η αμφίδρομη σχέση μεταξύ της ικανότητας ρύθμισης του συναισθήματος και μιας μεταγνωστικής λειτουργίας των παιδιών, της Θεωρίας του Νου, η οποία ορίζεται ως η ικανότητα κάποιου να αποδίδει στον εαυτό και τους άλλους νοητικές καταστάσεις, όπως πεποιθήσεις, επιθυμίες, προθέσεις, γνώσεις και θεωρείται κατέχει σημαντικό ρόλο για την ικανότητα αυτορρύθμισης των παιδιών και την αποτελεσματική τους επικοινωνία σε οποιοδήποτε κοινωνικό πλαίσιο (Efklides & Misailidi, 2019). Η ανάπτυξη της ΘτΝ αποτελεί προϋπόθεση για την κατανόηση των συναισθημάτων και την αντανάκλαση αυτών και έχει συνδεθεί κυρίως με την ανάπτυξη της αυτορρυθμιζόμενης μάθησης (Efklides, 2011. Efklides, Schwartz, & Brown, 2018, οπ. αναφ. στις Efklide & Misailidi, 2019). Υπό αυτό το πρίσμα θα μπορούσε να συνδέεται και με την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Όπως αναφέρθηκε στην αρχή του κεφαλαίου, οι δύο διαστάσεις της αυτορρύθμισης (γνωστική και συναισθηματική) μοιράζονται κοινούς μηχανισμούς (εκτελεστικές λειτουργίες). Η θεωρία του νου των παιδιών παρουσιάζει επίσης γνωστική και συναισθηματική διάσταση, οι οποίες είναι στενά συνδεδεμένες. Αυτό που μένει να αποδειχτεί στο μέλλον είναι αν η ικανότητα του ατόμου να έχει επίγνωση των συναισθηματικών και γνωστικών του εμπειριών δομεί αλληλεπιδράσεις μεταξύ μετα-γνωστικών και συναισθηματικών εμπειριών, με άλλα λόγια αν τα συναισθήματα επηρεάζουν τις μετα-γνωστικές λειτουργίες και το αντίστροφο (Efklides

& Misailidi, 2019). Κατευθυνόμενοι από την παραπάνω θεωρητική βάση οι Weimer και συνεργάτες (2021) πρότειναν ένα μοντέλο το οποίο υποστηρίζει την αμφίδρομη σχέση μεταξύ συναισθηματικής αυτορρύθμισης και ΘτΝ και την επίδρασή τους στην κοινωνική συμπεριφορά και τα ακαδημαϊκά επιτεύγματα των παιδιών, ωστόσο απαιτούνται περισσότερα ερευνητικά δεδομένα για να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα.

2. Γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να προσδιοριστεί η σχέση μεταξύ των γονεϊκών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και της ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών. Στην αρχή του κεφαλαίου επιχειρείται η εννοιολογική αποσαφήνιση της έννοιας της «κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων». Γίνεται παρουσίαση του ευρετικού μοντέλου των Eisenberg, Cumberland και Spinrad (1998) που συνδέει τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων με την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Ακολούθως παρουσιάζονται έρευνες που μελέτησαν τις σχέσεις των παραπάνω γονεϊκών συμπεριφορών με τη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών σχολικής ηλικίας. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά των παραγόντων που επηρεάζουν τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και εισάγεται η έννοια της «μητρικής νοοπροσήλωσης».

2.1. Η έννοια της κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων

Παρότι για μεγάλο μέρος του 20ου αιώνα η διαδικασία της κοινωνικοποίησης των παιδιών αποτελούσε κεντρικό ζήτημα στην αναπτυξιακή ψυχολογία, το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών εστίαζε το ενδιαφέρον του σε θέματα όπως η επίδραση της συμπεριφοράς, των πεποιθήσεων και των συναισθηματικών αντιδράσεων των γονέων στη συμμόρφωση, τον ηθικό συλλογισμό, την επιθετικότητα, την προκοινωνική συμπεριφορά και τα επιτεύγματα των παιδιών. Μέχρι εκείνο το σημείο, υπήρξαν ορισμένοι ερευνητές που ασχολήθηκαν με μεταβλητές όπως η γονεϊκή ζεστασιά έναντι της εχθρότητας ή της αρνητικότητας σε αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών (Maccoby & Martin, 1983, οπ. αναφ. στους Eisenberg et al., 1998).

Ωστόσο προς τα τέλη του 20^{ου} αιώνα, με την αναζωπύρωση του ενδιαφέροντος για τα συναισθήματα σχεδόν σε όλους στους τομείς της ψυχολογίας, αυξήθηκε το ερευνητικό ενδιαφέρον για τη μελέτη της έννοιας που προσδιορίστηκε ως «κοινωνικοποίηση του συναισθήματος», και κυρίως του τρόπου με τον οποίο τα παιδιά κοινωνικοποιούνται στην κατανόηση, την εμπειρία, την έκφραση και ρύθμιση των

συναισθημάτων τους. Σημείο κλειδί στις νεότερες έρευνες αποτελούσε ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς και οι «σημαντικοί άλλοι» επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο τα παιδιά κατανοούν, βιώνουν και εκφράζουν τα συναισθήματά τους, σύμφωνα με τη θεωρία κοινωνικής μάθησης (Bandura, 1977, οπ. αναφ. στους Halberstadt, Fox, & Jones, 1993).

Οι Eisenberg, Cumberland και Spinrad στο άρθρο τους με τίτλο «Parental Socialization of Emotion», που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό *Psychological Inquiry* το 1998 και μέχρι σήμερα έχει συγκεντρώσει πάνω από 2.700 αναφορές, διατυπώνουν τον ορισμό της «κοινωνικοποίησης συναισθημάτων» ως εξής:

“...συμπεριφορές που υιοθετούν οι κοινωνικοποιητές, οι οποίες α) επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί μαθαίνει από την εμπειρία, την έκφραση και τη ρύθμιση του συναισθήματος και της συμπεριφοράς που συνδέεται με το συναίσθημα και οι οποίες β) αναμένεται να επηρεάσουν την εμπειρία και την κατανόηση του περιεχομένου τους συναισθήματος και της συμπεριφοράς που συνδέεται με αυτό, με έναν τρόπο συμβατό με τις πεποιθήσεις, τις αξίες και τους στόχους του κοινωνικοποιητή σχετικά με τα συναισθήματα, καθώς και την σχέση του με την λειτουργικότητα και την προσαρμογή του ατόμου στην κοινωνία.”

Οι ίδιοι προτείνουν τουλάχιστον τρεις βασικές διαδικασίες μέσω των οποίων οι γονείς κοινωνικοποιούν τα παιδιά τους στον κόσμο των συναισθημάτων:

- α) τις αντιδράσεις των γονέων απέναντι στην επίδειξη των συναισθημάτων των παιδιών τους
- β) τη συζήτηση για τα συναισθήματα και
- γ) την συναισθηματική εκφραστικότητα μέσα στην οικογένεια.

Οι παραπάνω διαστάσεις της γονεϊκής συμπεριφοράς συχνά και λανθασμένα συγχέονται με πιο γενικές έννοιες που αφορούν στην γονεϊκότητα όπως η ζεστασιά, η αποστασιοποίηση και η εχθρότητα, οι οποίες περιγράφουν ένα γενικότερο στυλ συναισθηματικής αλληλεπίδρασης μεταξύ γονέα-παιδιού, και επιπλέον είναι πιο συγκεκριμένες έννοιες από τη μητρική ευαισθησία, η οποία μπορεί να περιλαμβάνει την

ανταπόκριση σε ένα μεγάλο εύρος συμπεριφορών του παιδιού ή να αντιπροσωπεύει το στυλ προσκόλλησης (Eisenberg et al., 1998).

Στη βιβλιογραφία έχει επικρατήσει μια γενική διάκριση του είδους των συμπεριφορών που υιοθετούν οι γονείς στο πλαίσιο των παραπάνω διαδικασιών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων σε υποστηρικτικές, όπως η συζήτηση για τα αίτια και το νόημα των συναισθημάτων, οι αντιδράσεις που είναι εστιασμένες στο συναίσθημα ή εστιασμένες στο πρόβλημα, η ενθάρρυνση της συναισθηματικής έκφρασης) και μη υποστηρικτικές, όπως η αποφυγή της συζήτησης για τα συναισθήματα, ελαχιστοποίηση των συναισθηματικών αντιδράσεων ή η τιμωρία αυτών (Eisenberg et al., 1998).

Λίγο νωρίτερα, οι Gottman, Katz και Hooven (1996) διατύπωσαν τη θεωρία ότι οι πρακτικές που υιοθετούν οι γονείς κατά την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων καθοδηγούνται από δικές τους τις πεποιθήσεις για τα συναισθήματα, την επίγνωση των συναισθημάτων τους και τους στόχους που θέτουν οι ίδιοι σχετικά με την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων, αποδίδοντας τις έννοιες αυτές με τον όρο «μετα-συναισθηματική φιλοσοφία». Υποστήριξαν επίσης ότι οι γονείς που αναλαμβάνουν το ρόλο του «προπονητή» συναισθημάτων, αναγνωρίζουν ακόμη και τα συναισθήματα χαμηλής έντασης, υποστηρίζουν τη συναισθηματική έκφραση και χρησιμοποιούν τα συναισθήματα ως ευκαιρία για οικειότητα και εκπαίδευση στα παιδιά τους. Αντίθετα, οι γονείς που υιοθετούν μια μειωτική «μετα-συναισθηματική φιλοσοφία» είναι πιο πιθανό να ακυρώσουν ή να τιμωρήσουν τη συναισθηματική έκφραση, να επιδιώξουν τη γρήγορη κατάσβεση του συναισθήματος και να διδάξουν στο παιδί τους ότι τα συναισθήματα είναι ανεπιθύμητα ή ασήμαντα (Gottman, Katz, & Hooven, 1996. Katz, Maliken, & Stettler, 2012).

Μια επιπλέον διάκριση των γονεϊκών συμπεριφορών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων προτείνεται στη βιβλιογραφία:

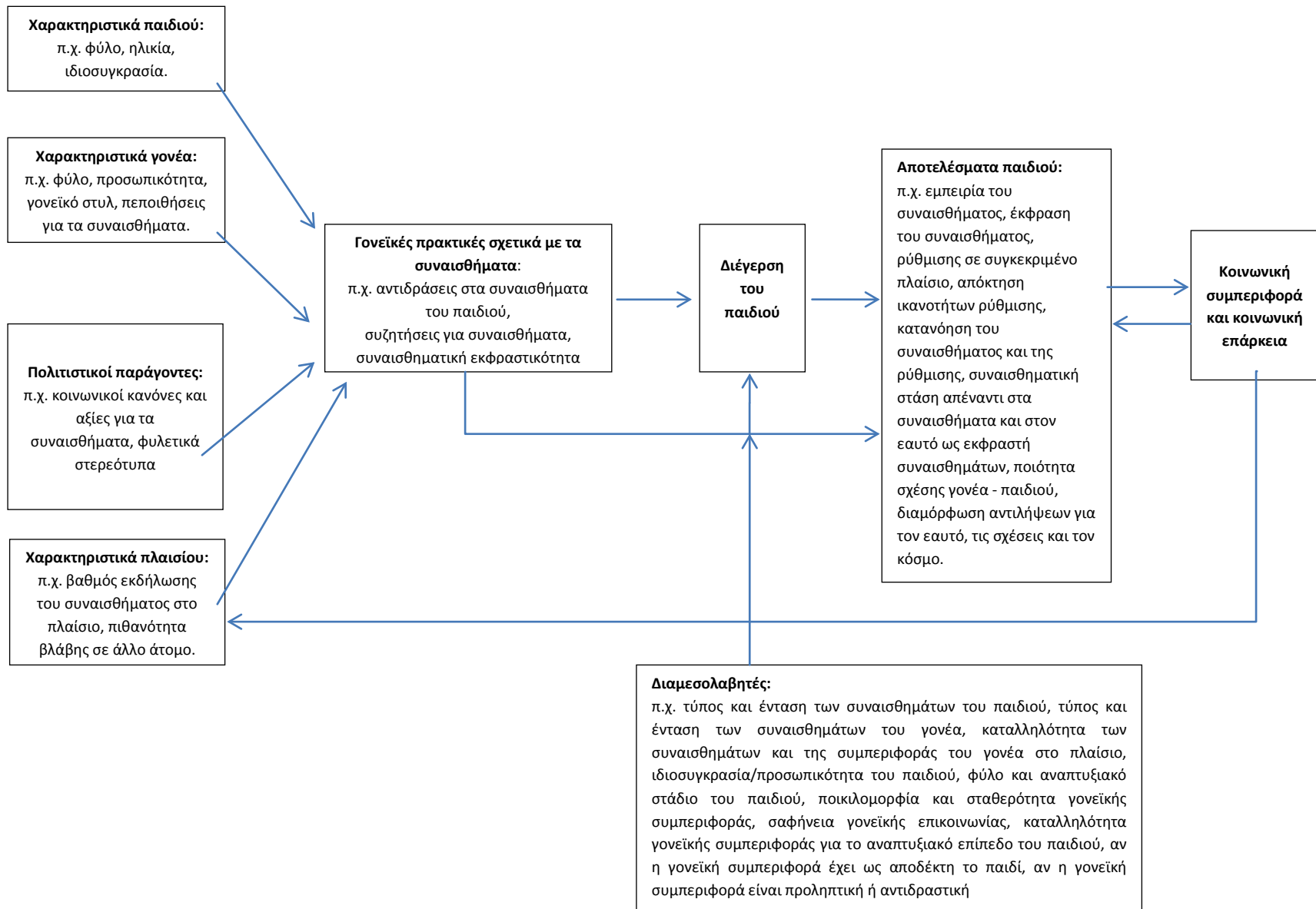
Στρατηγικές «ενεργητικής», άμεσης ή σκόπιμης κοινωνικοποίησης συναισθημάτων, δηλαδή, οι αντιδράσεις των γονέων στα συναισθήματα των παιδιών, η συζήτηση για τα συναισθήματα και η «προπόνηση» στα συναισθήματα (Klimes Dougan & Zeman, 2007).

Στρατηγικές «παθητικής», έμμεσης ή ακούσιας κοινωνικοποίησης συναισθημάτων, δηλαδή η συναισθηματική εκφραστικότητα των ίδιων των γονέων, η οποία μπορεί να συνίσταται σε συμπεριφορές που δεν κατευθύνονται απαραίτητα προς το παιδί. Σε ό, τι αφορά σε αυτό το είδος των στρατηγικών, τα δεδομένα των ερευνών είναι διφορούμενα και κυρίως ως προς την εκφραστικότητα των αρνητικών συναισθημάτων από τους γονείς. Πιο συγκεκριμένα φαίνεται ότι η επαφή του παιδιού με τα αρνητικά συναισθήματα των γονέων είναι ωφέλιμη όταν λαμβάνει χώρα σε ένα ελεγχόμενο περιβάλλον, όπου συνυπάρχει και η έκφραση θετικών συναισθημάτων (Johnson, Hawes, Eisenberg, Kohlhoff, & Dudeney, 2017).

Λόγω του ότι οι παθητικές στρατηγικές όπως η εκφραστικότητα των συναισθημάτων, συχνά επισκιάζονται από έννοιες όπως η ζεστασιά ή εχθρικότητα και το γενικότερο οικογενειακό κλίμα (Eisenberg et al., 1998), συχνότερα με τον όρο «γονεϊκές συμπεριφορές κοινωνικοποίησης» αναφέρονται οι ενεργητικές στρατηγικές (Johnson et al., 2017).

2.2. Το ευρετικό μοντέλο των Eisenberg, Cumberland και Spinrad (1998)

Το ευρετικό μοντέλο της Eisenberg και συνεργατών (1998), αποτελεί μια απεικόνιση της διαδικασίας μέσω της οποίας λαμβάνει χώρα η κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων μέσα στην σχέση γονέα – παιδιού (Σχήμα 1).

Σχήμα 1. Το ευρετικό μοντέλο των Eisenberg, Cumberland & Spinrad (1998) για την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων

Στο κέντρο της διαδικασίας τοποθετούνται οι πρακτικές που ακολουθούν οι γονείς σε σχέση με τη διαχείριση των συναισθημάτων, οι οποίες θεωρείται ότι επηρεάζουν το επίπεδο συναισθηματικής διέγερσης του παιδιού και μέσω αυτού επηρεάζουν πτυχές της λειτουργίας του παιδιού όπως: (α) η εμπειρία συναισθημάτων σε ένα δεδομένο πλαίσιο, β) η αυθόρμητη έκφραση συναισθημάτων, (γ) η ρύθμιση του συναισθήματος και της συναισθηματικής συμπεριφοράς σε ένα δεδομένο πλαίσιο, δ) απόκτηση στρατηγικών ρύθμισης, ε) η κατανόηση των συναισθημάτων, στ) η υιοθέτηση συναισθηματικής στάσης απέναντι στα συναισθήματα και στον εαυτό του ως εκφραστή συναισθημάτων, ζ) η ποιότητα της σχέσης παιδιού – γονέα, η) η δημιουργία σχημάτων σχετικά με τον εαυτό του, τις σχέσεις και τον κόσμο.

Οι πρακτικές κοινωνικοποίησης στις οποίες δίνεται έμφαση είναι:

Γονεϊκές αντιδράσεις στα συναισθήματα των παιδιών

Σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας τους, οι γονείς βρίσκονται αντιμέτωποι με τα θετικά ή αρνητικά συναισθήματα που εκδηλώνουν τα παιδιά τους σε διάφορες καταστάσεις και η αντίδραση τους απέναντι σε αυτά τα συναισθήματα αποτελεί ευκαιρία για κοινωνικοποίηση συναισθημάτων. Αν ο τρόπος με τον οποίο θα επιλέξουν τα αντιδράσουν, είναι υποστηρικτικός προς το συναίσθημα του παιδιού, θεωρείται ότι ενισχύει την συναισθηματική του ανάπτυξη. Αντίθετα αν αντίδραση είναι μη υποστηρικτική θεωρείται ότι εμποδίζει την συναισθηματική ανάπτυξη του παιδιού (Sosa-Hernandez, Sack, Seddon, Bailey, & Thomassin, 2020).

Όσον αφορά τις πρακτικές που θεωρούνται υποστηρικτικές, οι ερευνητές έχουν επικεντρωθεί στην ενθάρρυνση της συναισθηματικής έκφρασης (Yi, Gentzler, Ramsey, & Root, 2016), τις αντιδράσεις των γονέων που είναι εστιασμένες στο πρόβλημα και στο συναίσθημα του παιδιού (Mirabile, Oertwig, & Halberstadt, 2018). Αυτού του είδους οι υποστηρικτικές αντιδράσεις των γονέων βοηθούν τα παιδιά να αναπτύξουν συναισθηματικές δεξιότητες και συνδέονται με ενισχυμένες κοινωνικές ικανότητες, όπως η διαχείριση και η ρύθμιση των συναισθημάτων (Gentzler, Ramsey, & Black, 2015).

Hurrell, Hudson, & Schniering, 2015). Για παράδειγμα, στην έρευνα των Υι και συνεργατών (2016) παιδιά (ηλικίας 7 έως 12 ετών) των οποίων οι γονείς ανέφεραν ότι ενθαρρύνουν την έκφραση θετικών συναισθημάτων, είχαν λιγότερες πιθανότητες να εμφανίσουν εξωτερικευμένα προβλήματα συμπεριφοράς.

Σε ό,τι αφορά σε αντιδράσεις γονέων, που εκλαμβάνονται ως μη υποστηρικτικές και άρα παρεμποδιστικές για την συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, σε αυτές περιλαμβάνονται η επίπληξη, τιμωρία και η ελαχιστοποίηση της σπουδαιότητας του συναισθήματος του παιδιού (Eisenberg et al., 1998). Θεωρείται επίσης «μη υποστηρικτική αντίδραση» όταν οι γονείς εκθέτουν την δυσφορία/αναστάτωσή τους ως απάντηση στις συναισθηματικές εκφράσεις των παιδιών. Και παρά το γεγονός ότι αυτού του είδους οι αντιδράσεις ενδεχομένως να πηγάζουν από καλές προθέσεις των γονέων, έχει βρεθεί ότι σχετίζονται με ανεπιθύμητα αναπτυξιακά αποτελέσματα, όπως αυξημένη ένταση αρνητικών συναισθημάτων (Fabes, Leonard, Kupanoff, & Martin, 2001), μειωμένη συναισθηματική ικανότητα (Jones, Eisenberg, Fabes, & MacKinnon, 2002), κοινωνική ανεπάρκεια και τάση αποφυγής της αντιμετώπισης προβλημάτων (Eisenberg et al, 1996).

Συζητήσεις για τα συναισθήματα

Μέσα από τις καθημερινές συνομιλίες, οι γονείς συνηθίζουν να δίνουν έμφαση σε ορισμένα συναισθήματα έναντι άλλων κατονομάζοντάς τα, να εξηγούν τις αιτίες και τις συνέπειες των συναισθημάτων και να βοηθούν τα παιδιά να κατανοήσουν την εμπειρία και τη ρύθμιση του συναισθήματος. Υποστηρίζεται ότι τα παιδιά που μεγαλώνουν σε ένα περιβάλλον που ενθαρρύνει τις συζητήσεις για τα συναισθήματα, κατανοούν καλύτερα τα βασικά αλλά και τα μεικτά συναισθήματα (Laible & Song, 2006), αναπτύσσουν θετικές σχέσεις με τους συνομήλικους τους και ικανότητες συναισθηματικής αυτορρύθμισης (Gottman et al., 1996) και εκδηλώνουν λιγότερη επιθετικότητα στις σχέσεις τους (Garner, Dunsmore, & Southam-Gerrow, 2008). Αντίθετα, τα παιδιά που μεγαλώνουν σε οικογένειες στις οποίες τα συναισθήματα, ιδιαίτερα τα αρνητικά, δεν συζητούνται ελεύθερα, στερούνται πληροφοριών για τα συναισθήματα και τη ρύθμισή

τους και ενδέχεται να συμπεράνουν ότι τα συναισθήματα δεν πρέπει να εκφράζονται δημόσια. Αυτά τα παιδιά αναμένεται να βρίσκονται σε μειονεκτική θέση όσον αφορά τη συναισθηματική και κοινωνική τους επάρκεια (Lozada, Halberstadt, Craig, Dennis, & Dunsmore, 2016).

Συναισθηματική εκφραστικότητα των γονέων

Οι Halberstadt et al. (1999) οριοθετούν την συναισθηματική εκφραστικότητα των γονέων σαν ένα διαχρονικό στυλ συναισθηματικής έκφρασης που παρουσιάζει σταθερότητα στο πέρασμα του χρόνου μέσα σε διαφορετικές καταστάσεις. Η συναισθηματική εκφραστικότητα στο πλαίσιο της οικογένειας είναι ιδιαίτερα σημαντική καθώς παρέχει πληροφορίες σχετικά με τους κανόνες συναισθηματικής έκφρασης και λειτουργεί ως το πρωταρχικό πλαίσιο στο οποίο λαμβάνουν χώρα άλλες συμπεριφορές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων (Are & Shaffer, 2016. Bariola, Gullone, & Hughes, 2011. Eisenberg et al., 1998).

Οι κατασκευαστές του μοντέλου (Eisenberg et al., 1998) αναφέρουν για παράδειγμα ότι η τιμωρητική αντίδραση του γονέα στην έκφραση συναισθημάτων του παιδιού μπορεί να προκαλέσει άγχος για την τιμωρία, φόβο ή θυμό. Αντίθετα, οι υποστηρικτικές αντιδράσεις ενδέχεται να μην αυξήσουν ή και μπορεί ακόμη και να μειώσουν το επίπεδο διέγερσης του παιδιού. Επιπλέον, οι συναισθηματικές αντιδράσεις των γονέων, ακόμη και όταν δεν είναι αντιδράσεις απέναντι στα συναισθήματα του παιδιού μπορεί επίσης να επηρεάσουν την διέγερση του παιδιού π.χ. μια θετική συναισθηματική επίδειξη από τη μητέρα μπορεί να δείχνει ότι η μητέρα είναι ευχαριστημένη με το παιδί ή ότι δεν πρόκειται να τσακωθεί μαζί τον σύζυγό της. Ομοίως, η λεκτική έκφραση των συναισθημάτων από τους γονείς μπορεί να αυξήσει η να μειώσει το επίπεδο συναισθηματικής διέγερσης του παιδιού.

2.3. Ο ρόλος των γονεϊκών πρακτικών κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων

Η ρύθμιση των συναισθημάτων θα πρέπει να διαφοροποιηθεί από την καταστολή ή τον έλεγχο των συναισθημάτων. Όπως αναφέρει ο Borstein (2002), στο βιβλίο του «Handbook of Parenting», επικαλούμενος τη θεωρητική συζήτηση των Roberts και Strayer (1987) για τη σημασία του να βιώνουν τα παιδιά το αρνητικό συναίσθημα, εάν το συναίσθημα κατασταλεί πριν κατακτηθεί από το παιδί η γνωστική συνιστώσα που ενσωματώνεται σε αυτό, μειώνεται η ικανότητα του παιδιού να μαθαίνει από την εμπειρία του. Ομοίως αναφέρεται στους Grolnick, McMenemy και Kurovski (1999), η ενέργεια που επενδύεται στην καταστολή των αρνητικών συναισθημάτων πιθανότατα δυσχεραίνει την ανάπτυξη προσαρμοστικής συμπεριφοράς. Η ευέλικτη διαχείριση των συναισθημάτων επιτρέπει στο παιδί να βιώνει το συναίσθημα με κατάλληλο τρόπο ώστε να ενσωματώνεται στο περιβάλλον του. Αυτή η ευέλικτη, προσαρμοστική διαχείριση των αρνητικών συναισθημάτων μπορεί να θεωρηθεί συναισθηματική αυτορρύθμιση.

Όπως αναφέρουν οι Eisenberg et al. (1998), οι γονείς που θα επιλέξουν για παράδειγμα να αποφύγουν την επαφή ή να αντιδράσουν με αρνητικό τρόπο επικεντρωμένοι στο δικό τους συναίσθημα ή να τιμωρήσουν ή να υποβαθμίσουν τη σημασία της συναισθηματικής εμπειρίας του παιδιού μπορεί να πετύχουν την άμεση κατάσβεση της έντονης συναισθηματικής αντίδρασης του παιδιού, ωστόσο μακροπρόθεσμα ευνοούσαν την εξωτερίκευση των αρνητικών συναισθημάτων. Το ίδιο συμπέρασμα υποστηρίζουν και άλλοι ερευνητές. Πιο συγκεκριμένα, τα παιδιά που δέχονται τιμωρητικές ή υποτιμητικές αντιδράσεις στα αρνητικά τους συναισθήματα, μπορεί να καταστέλλουν τα συναισθήματα τους αλλά παραμένουν διεγερμένα, χωρίς να έχουν την ικανότητα να διορθώσουν την κατάσταση ή τη συναισθηματική τους αντίδραση (Fabes, Martin, & Hanish, 2003). Για παράδειγμα, ένα παιδί που στο σπίτι οι γονείς το αφήνουν να κλαίει αφού του πάρουν ένα αγαπημένο του παιχνίδι, μπορεί να μην καταφέρει να διαχειριστεί αποτελεσματικά μια παρόμοια κατάσταση μέσα στη σχολική αίθουσα (Perry, Calkins, Nelson, Leerkes, & Marcovitch, 2012). Σε ένα δείγμα παιδιών σχολικής ηλικίας έχει βρεθεί ότι, οι μητέρες που χρησιμοποιούσαν περισσότερες

τιμωρίες και είχαν την τάση να μεγεθύνουν την κατάσταση ή χρησιμοποιούσαν λιγότερες στρατηγικές ανταμοιβής ή αποπροσανατολισμού ώστε να συμβάλουν στην αλλαγή της συναισθηματικής εστίασης του παιδιού τους σε ό,τι αφορά στην κοινωνικοποίηση της θλίψης, είχαν πιο θλιμμένους εφήβους (Race & Brand, 2003, όπ. αναφ. στους Denham et al., 2007).

Αξίζει να σημειωθεί ωστόσο ότι οι περισσότεροι θεωρητικοί και ερευνητές, όταν αναφέρονται στα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών, τα τοποθετούν μέσα στο ελεγχόμενο πλαίσιο της καθημερινής αλληλεπίδρασης και δεν αναφέρονται σε συναισθηματικές εκρήξεις υψηλής έντασης, ακατάλληλες για το συγκεκριμένο πλαίσιο (Eisenberg et al., 1998).

Σαφώς λιγότερες έρευνες έχουν εξετάσει τη σχέση μεταξύ των αντιδράσεων των γονέων στα θετικά συναισθήματα των παιδιών και των αποτελεσμάτων στα παιδιά (Sosa-Hernandes et al., 2020). Ωστόσο, οι υπάρχουσες έρευνες υποδηλώνουν ότι οι αντιδράσεις των γονέων όπως η ελαχιστοποίηση, η ακύρωση ή η αποδυνάμωση της θετικής συναισθηματικής έκφρασης των παιδιών σχετίζονται επίσης με αρνητικά αποτελέσματα για τα παιδιά (Gentzler et al., 2015. Katz, Shortt, Allen, Davis, Hunter, Leve, & Sheeber, 2014. Moran, Root, Vizzy, Wilson, & Gentzler, 2019).

Όπως γίνεται φανερό από τα παραπάνω, η κατάκτηση της ικανότητας διαχείρισης και ρύθμισης των αρνητικών συναισθημάτων είναι κρίσιμης σημασίας για την κοινωνική προσαρμογή των παιδιών και αποτελεί βασική προϋπόθεση για την προσωπική τους ανάπτυξη, τη δημιουργία σχέσεων με τους άλλους και την αποτελεσματική αντιμετώπιση στρεσογόνων καταστάσεων σε οποιοδήποτε κοινωνικό πλαίσιο. Ως εκ τούτου, τίθεται το ερώτημα πως οι γονείς, ως οι πρώτοι «σημαντικοί άλλοι», με τους οποίους έρχονται σε επαφή τα παιδιά μετά τη γέννησή τους, κατορθώνουν μέσα από την καθημερινή αλληλεπίδραση να κοινωνικοποιήσουν σε αυτά τις παραπάνω απαιτούμενες δεξιότητες, οι οποίες είναι καθοριστικές για την συναισθηματική τους ανάπτυξη (Denham et al., 2015).

2.4. Ο ρόλος της μητέρας στην κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων

Μέχρι σήμερα η θεωρία και η εμπειρική έρευνα τεκμηριώνουν σαφώς ότι η ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων αναπτύσσεται μέσα από τις εμπειρίες της πρώιμης σχέσης γονέα-παιδιού, και συγκεκριμένα μέσω της ασφαλούς προσκόλλησης (τυπικά με τη μητέρα) από τη βρεφική ακόμη ηλικία (Calkins & Hill, 2007. Cassidy, 1994, όπ. αναφ. στους Kiel & Kalomiris, 2015). Πρόσφατες μελέτες έχουν επικεντρωθεί στο πώς οι μητέρες και οι πατέρες με τη συμπεριφορά τους επηρεάζουν ανεξάρτητα και από κοινού την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Τα αποτελέσματά τους δείχνουν ότι και οι δύο γονείς συμβάλλουν με ξεχωριστό τρόπο στην ανάπτυξη αυτής της ικανότητας των παιδιών και οι διαφορετικές επιδράσεις γίνονται πιο εμφανείς με την ηλικιακή ανάπτυξη των παιδιών.

Πιο συγκεκριμένα, στη νηπιακή ηλικία έχει φανεί ότι η μη ανταπόκριση της μητέρας σε συναισθήματα εκνευρισμού του παιδιού της είχε πιο έντονη και με μεγαλύτερη διάρκεια αρνητική επίδραση στην προσπάθεια συναισθηματικής αυτορρύθμισης του παιδιού σε σχέση με την αντίστοιχη συμπεριφορά του πατέρα (Ekas, Braungart-Rieker, Lickenbrock, Zentall, & Maxwell, 2011).

Αυτές οι μικρές διαφορές μεταξύ γονέων στη βρεφική ηλικία γίνονται πιο έντονες στην μετέπειτα παιδική ηλικία. Όπως αναφέρεται στους Kiel και Kalomiris, (2015) οι Fosco και Grych (2013) στην έρευνά τους πρότειναν ένα μοντέλο για το οικογενειακό συναισθηματικό κλίμα, όπου μόνο η υποστηρικτική ανταπόκριση της μητέρας στις συναισθηματικές εκδηλώσεις των παιδιών σχετιζόταν άμεσα με την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, ενώ άλλοι ερευνητές διαπίστωσαν ότι η επίδραση του πατέρα είναι θετική μόνο σε οικογένειες όπου δεν υπάρχουν συγκρούσεις ανάμεσα στους γονείς, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η επίδραση της πατρικής συμπεριφοράς μπορεί να απορροφάται από το γενικότερο οικογενειακό κλίμα, ενώ η επίδραση της μητρικής συμπεριφοράς διατηρεί τη μοναδική της επιρροή στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Άλλη έρευνα έδειξε ότι οι στρατηγικές συναισθηματικής αυτορρύθμισης που ακολουθούν οι μητέρες σχετίζονται με τις αντίστοιχες στρατηγικές που ακολουθούν τα παιδιά τους στην ηλικία των 9 έως 19 ετών,

ενώ δεν συμβαίνει το ίδιο με τους πατέρες (Bariola, Hughes, & Gullone, 2012). Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι ο ρόλος του πατέρα στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης δεν πρέπει να υποτιμάται και χρήζει περαιτέρω διερεύνησης, κυρίως σε ό,τι αφορά την εμφάνιση φαινομένων στερεοτυπικής δυσλειτουργίας των συναισθημάτων στα παιδιά λόγω φύλου (Kiel & Kalomiris, 2015).

2.5. Σχέση γονεϊκών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και συναισθηματικής αυτορρύθμισης στη σχολική ηλικία

Από την σχετική βιβλιογραφία προκύπτει ότι το μεγαλύτερο μέρος των ερευνών σχετικά με την επίδραση των γονεϊκών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων στην συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, εξετάζει σε παιδιά προσχολικής ηλικίας και τους γονείς τους, κυρίως μητέρες.

Ωστόσο, παρότι μεγάλος αριθμός ερευνών επικεντρώνεται στην πρώιμη παιδική ηλικία, η σχολική παιδική ηλικία αποτελεί επίσης ιδιαίτερος κατάλληλη περίοδο για την εξέταση των πρακτικών κοινωνικοποίησης που χρησιμοποιούν οι γονείς, καθώς αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο στην αναπτυξιακή πορεία των παιδιών προς την κατάκτηση της ικανότητας της αυτόνομης ρύθμισης και κατανόησης των συναισθημάτων (Rogers, Halberstadt, Castro, MacCormack, & Garrett-Peters, 2015). Ως αποτέλεσμα παρουσιάζει ενδιαφέρον η μελέτη των πρακτικών που χρησιμοποιούν οι γονείς για την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων καθώς το παιδί ωριμάζει, αλλά και το αν προσαρμόζουν κατάλληλα τη συμπεριφορά τους ανταποκρινόμενοι στις νέες απαιτήσεις. Παραδοσιακά, η σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών θεωρείται θετική, γεγονός που επιβεβαιώνεται και από τη βιβλιογραφική ανασκόπηση ερευνών της τελευταία δεκαετίας. Σύμφωνα με πρόσφατες έρευνες, οι υποστηρικτικές γονεϊκές πρακτικές στην ηλικία των 5 ετών προβλέπουν την ικανότητα συναισθηματικής αυτορρύθμισης στα 10 έτη και στα 15 έτη, γεγονός που υπογραμμίζει τη σημασία τους σε όλη τη διάρκεια της αναπτυξιακής πορείας των παιδιών (Blair, Perry, O'Brien, Calkins, Keane, & Shanahan, 2014. Perry, Dollar, Calkins, Keane, & Shanahan, 2020). Άλλη έρευνα εξέτασε την άποψη 202 φοιτητών σχετικά με τις υποστηρικτικές ή μη πρακτικές των γονέων τους όταν ήταν

παιδιά και βρήκε θετική συσχέτιση με την ικανότητα αυτορρύθμισής τους ως ενήλικες και αρνητική σχέση με το άγχος ως χαρακτηριστικό της προσωπικότητάς τους (Cabecinha-Alati, O'Hara, Kennedy, & Montreuil, 2020). Δύο έρευνες σε παιδιά ασιατικής καταγωγής (Μ.Ο. ηλικίας 9 ετών), έδειξαν θετική σχέση μεταξύ μόνο μεταξύ υποστηρικτικών πρακτικών (και όχι των μη υποστηρικτικών) που χρησιμοποιούν και οι δύο γονείς και συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών (Han, Qian, Gao, & Dong, 2015), καθώς και ενίσχυση της θετικής σχέσης όταν οι γονείς και τα παιδιά επιδείκνυαν υψηλότερα επίπεδα δυαδικής συνεργασίας (Jin, Zhang, & Han, 2017). Επίσης σε παιδιά ηλικίας 5 – 12 ετών, οι Williams και Woodruff-Borden (2015) βρήκαν ότι στη σχέση μεταξύ μη υποστηρικτικών πρακτικών και ικανοτήτων συναισθηματικής αυτορρύθμισης διαμεσολαβούσε το επίπεδο φυσιολογικής αυτορρύθμισης ενόψει μιας πρόκλησης συναισθηματικής διέγερσης. Αντίστοιχα ήταν τα ευρήματα σε πρόσφατη έρευνα σε παιδιά σχολικής ηλικίας στην Τουρκία (6-11 ετών) και τις μητέρες τους, όπου οι υποστηρικτικές πρακτικές διαμεσολαβούσαν πλήρως στη σχέση μεταξύ θετικής γονεϊκότητας και της προκοινωνικής συμπεριφοράς των παιδιών (ανεξαρτήτως φύλου). Αντίθετα, οι μη υποστηρικτικές διαμεσολαβούσαν μερικώς και μόνο για τα κορίτσια (Acar- Bayraktar, Cakmak, & Saritas- Atala, 2018). Επιπλέον, πρόσφατη έρευνα σε 870 παιδιά σχολικής ηλικίας (8-12 ετών) και τους γονείς τους στον Καναδά, κατέληξε σε τέσσερα προφίλ γονέων ως προς την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων των παιδιών τους: ο επικεντρωμένος στη διδασκαλία και το πρόβλημα γονέας, ο υποστηρικτικός γονέας, ο ισορροπημένος γονέας και ο υπερ-επεμβατικός γονέας. Ως προς την επίδραση των συγκεκριμένων γονεϊκών τύπων στη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, αναφέρεται ότι ο υποστηρικτικός και ο επικεντρωμένος στο πρόβλημα γονέας έχουν παιδιά με καλύτερη συναισθηματική αυτορρύθμιση και λιγότερα συμπτώματα ψυχοπαθολογίας σχετικά με τους άλλους δύο τύπους (Sosa-Hernandez et al., 2020).

Κατά την ίδια χρονική περίοδο και στην ίδια ηλικιακή ομάδα των παιδιών εντοπίζονται ορισμένες έρευνες που παρουσιάζουν αντικρουόμενα ευρήματα σε σχέση με τα προαναφερθέντα. Οι Rogers et al. (2015) βρήκαν ότι οι υποστηρικτικές γονεϊκές πρακτικές σχετίζονταν θετικά με τη συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμό των παιδιών,

αντίθετα με ευρήματα προηγούμενων ερευνών (Eisenberg & Fabes, 1994. Meyer, Raikes, Virmani, Waters, & Thompson, 2014. Shaffer, Suveg, Thomassin, & Bradbury, 2012), ενώ πολύ μικρή ήταν η συσχέτιση με την υποκλίμακα της Συναισθηματικής Ρύθμισης του ίδιου εργαλείου. Στην ίδια κατεύθυνση κινήθηκαν τα ευρήματα των Mirabile, Oertwig και Halberstadt (2016), οι οποίοι διερευνώντας τη σχέση μεταξύ των υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και αναπτυξιακών αποτελεσμάτων σε παιδιά 3-6 ετών, διαπίστωσαν ότι η θετική επίδραση της υποστηρικτικής συμπεριφοράς στη συναισθηματική αυτορρύθμιση και το άγχος σταματά περίπου στην ηλικία των 4 ετών, καθώς ήδη από την ηλικία των 5-6 ετών η σχέση μεταξύ των μεταβλητών παρουσίασε αντίθετη κατεύθυνση αν και δεν ήταν στατιστικά σημαντική. Τα εν λόγω ευρήματα αποδίδονται αφενός στην πολυπλοκότητα και τη δυναμική της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων των παιδιών, καθώς περνούν σε υψηλότερα αναπτυξιακά στάδια και αφετέρου σε πιθανές αδυναμίες ή ανάγκες για εξέλιξη των εργαλείων που χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση των μεταβλητών σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας.

2.6. Παράγοντες που επηρεάζουν τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων

Οι Eisenberg et al. (1998) υπογραμμίζουν τον υψηλό βαθμό πολυπλοκότητας που παρουσιάζει το μοντέλο τους, σε ό,τι αφορά στην κατανόηση τόσο των παραγόντων που επηρεάζουν τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων, όσο και των διαμεσολαβητικών παραγόντων μεταξύ των πρακτικών και των αποτελεσμάτων τους στα παιδιά (Eisenberg, 2020). Οι παράγοντες που επηρεάζουν τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων εντάσσονται στις παρακάτω τέσσερις κατηγορίες:

- Χαρακτηριστικά του παιδιού: ηλικία, φύλο, ιδιοσυγκρασία κ.α.
- Χαρακτηριστικά του γονέα: φύλο, προσωπικότητα, γονεϊκό στυλ ανατροφής, πεποιθήσεις για τα συναισθήματα κ.α.
- Πολιτισμικοί παράγοντες: συνήθειες και κανόνες σχετικά με τα συναισθήματα.

- Χαρακτηριστικά του πλαισίου: ένταση της συναισθηματικής εκδήλωσης στο συγκεκριμένο πλαίσιο, βαθμός επικινδυνότητας της συναισθηματικής εκδήλωσης του παιδιού.

Ακολούθως γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων ερευνών σχετικά με την επίδραση ορισμένων εκ των ανωτέρω παραγόντων στις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης.

Ατομικοί παράγοντες των παιδιών

Σε ό,τι αφορά στα χαρακτηριστικά του παιδιού και το πώς αυτά σχετίζονται με το είδος των πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων που χρησιμοποιούν οι γονείς τους, ορισμένες έρευνες αναφέρουν ότι τα υψηλά επίπεδα αρνητικής συναισθηματικότητας των παιδιών προβλέπουν την χρήση μη υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης και από τους δύο γονείς και μάλιστα το φύλο του γονέα επηρεάζει το είδος των μη υποστηρικτικών πρακτικών που επιλέγει να χρησιμοποιήσει (Hurrell et al, 2015. Wong, McElwain, & Halberstadt, 2009).

Το μοντέλο των Eisenberg και συνεργατών προϋποθέτει ότι η σχέση μεταξύ της κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων των γονέων, της ρύθμισης των συναισθημάτων των παιδιών και της κοινωνικοσυναισθηματικής τους προσαρμογής είναι πιθανό να είναι αμφίδρομες (Eisenberg et al., 1998. Morris et al., 2007). Συγκεκριμένα, έρευνες έχουν δείξει ότι τα συμπεριφορικά και συναισθηματικά προβλήματα των παιδιών (π.χ. τάση για αρνητικά συναισθήματα, διαταρακτική συμπεριφορά) μπορεί με τη σειρά τους να οδηγήσουν τους γονείς σε υιοθέτηση σκληρής ή αποστασιοποιημένης ανταπόκρισης απέναντι σε αυτά (Combs-Ronto, Olson, Lunkenheimer, & Sameroff, 2009. Eisenberg, Taylor, Widaman, & Spinrad, 2015), δημιουργώντας έτσι έναν φαύλο κύκλο αλληλεπίδρασης.

Παράγοντες πλαισίου

Ερευνητικά έχει αποδειχτεί ότι οι στόχοι που θέτουν οι γονείς για την κοινωνικοποίηση συναισθημάτων, οι πρακτικές που ασκούν για την επίτευξη αυτών των στόχων και οι επιπτώσεις συγκεκριμένων πρακτικών στα παιδιά εξαρτώνται από το

κοινωνικο-πολιτισμικό πλαίσιο μέσα στο οποίο συμβαίνουν, με άλλα λόγια υποστηρίζεται ότι η εθνικότητα και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των οικογενειών καθορίζει το είδος αλλά και την χρησιμότητα των πρακτικών κοινωνικοποίησης που υιοθετούν οι γονείς (Dunbar, Leerkes, Coard, Supple, & Calkins, 2017. Dunbar, Perry, Cavanaugh, & Leerkes, 2015). Πιο συγκεκριμένα το χαμηλό οικογενειακό εισόδημα έχει φανεί ότι προβλέπει τιμωρητικές πρακτικές για την επιβολή της πειθαρχίας, συνδέεται με την γονεϊκή πεποίθηση ότι οι φωνές και το ξύλο είναι αποτελεσματικά και προβλέπει χαμηλότερα επίπεδα γονεϊκής στοργής σε έρευνες που βασίζονται σε παρατήρηση αλληλεπίδρασης. Επιπλέον, φαίνεται ότι οι πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων διαμεσολαβούν στη σχέση ανάμεσα στο χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο και την εκδήλωση επιθετικής συμπεριφοράς από τα παιδιά (Jin et al., 2017).

Γονεϊκοί παράγοντες

Το φύλο των γονέων, η κακή ρύθμιση των δικών τους συναισθημάτων και τυχόν συμπτώματα ψυχοπαθολογίας μπορεί επίσης να επηρεάσουν την συμπεριφορά τους ως προς την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων των παιδιών (Eisenberg, 2020),. Τα αποτελέσματα των ερευνών σχετικά με το φύλο του γονέα είναι μεικτά. Ορισμένες μελέτες καταλήγουν σε παρόμοια πρότυπα συμπεριφορών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων για μητέρες και πατέρες (DiGiunta, Rothenberg, Lunetti, Lansford, Pastorelli, ... UribeTirado, 2020. Lunkenheimer, Hamby, Lobo, Cole, & Olson, 2020), ενώ άλλες εντοπίζουν διαφορές στον τρόπο με τον οποίο οι μητέρες και οι πατέρες κοινωνικοποιούν την έκφραση συναισθημάτων του παιδιού τους (Brown, Craig, & Halberstadt, 2015). Για παράδειγμα οι Cassano, Perry-Parrish, και Zeman (2007) διαπίστωσαν ότι οι πατέρες ήταν πιο πιθανό να προσπαθήσουν να υποβαθμίσουν τη σημασία του συναισθήματος της λύπης που εκδήλωναν τα παιδιά τους, ενώ οι μητέρες ανέφεραν πιο συχνά υποστηρικτικές πρακτικές όπως την ενθάρρυνση και την εστίαση στο πρόβλημα, ανταποκρινόμενες στο ίδιο συναίσθημα των παιδιών τους.

Σημαντικοί παράγοντες επιρροής στην επιλογή και την εφαρμογή κατάλληλων πρακτικών από τους γονείς φαίνεται να είναι η ανεπαρκής ικανότητα ρύθμισης των δικών τους συναισθημάτων και η ύπαρξη συμπτωμάτων ψυχοπαθολογίας. Συγκεκριμένα έχει φανεί ότι η χαμηλή συναισθηματική αυτορρύθμιση των γονέων και κυρίως της μητέρας προβλέπει τη χρήση τιμωρητικών και μειωτικών πρακτικών απέναντι στην εκδήλωση αρνητικών συναισθημάτων των παιδιών τους (Hajal&Paley,2020, Morelen, Shaffer, & Suveg, 2016). Παρόμοια ήταν τα ευρήματα άλλης έρευνας, η οποία έδειξε ότι τα υψηλά επίπεδα άγχους των μητέρων σχετίζονταν με την τάση τους να επιπλήττουν τα παιδιά τους όταν εξέφραζαν θετικά συναισθήματα (Gentzler et al, 2015). Αντίστοιχα ήταν τα ευρήματα για ένα δείγμα γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας, όπου οι μητέρες που ανέφεραν υψηλότερα συμπτώματα ψυχοπαθολογίας, ήταν πιο πιθανό να τιμωρήσουν ή να μειώσουν τη συναισθηματική έκφραση των παιδιών τους κατά τη διάρκεια παρατήρησης αλληλεπίδρασης (Breux, Harvey, &Lungo-Candelas, 2016).

Όπως αναφέρεται από την Eisenberg σε πρόσφατο άρθρο της (2020), η γονεϊκή κατάθλιψη, η ζεστασιά, η αντικοινωνική συμπεριφορά και οι συγκρούσεις μεταξύ ζευγαριού φαίνεται να εμπλουτίζουν τους προβλεπτικούς παράγοντες σε σχέση με τις συμπεριφορές κοινωνικοποίησης που υιοθετούν προς τα παιδιά τους. Τέλος, τα τελευταία χρόνια έχει αρχίσει να αποκτά ενδιαφέρον η διερεύνηση της επίδρασης μεταβλητών που ανήκουν στην ομπρέλα της γονεϊκής νοητικοποίησης (όπως η νοοπροσήλωση και η γονεϊκή αναστοχαστική λειτουργικότητα), στην ποιότητα της σχέσης γονέα παιδιού, λόγω της αποδεδειγμένης συνεισφοράς τους στη δημιουργία ασφαλούς προσκόλλησης. Η προσέγγιση αυτή, που έχει τις ρίζες της στην ψυχοδυναμική θεωρία, προτείνει ότι η αντίληψη του παιδιού ως ένα άτομο με ξεχωριστό νου οδηγεί τον γονέα σε πιο ολοκληρωμένη κατανόηση του παιδιού του, παρέχοντας ένα πιο ευνοϊκό πλαίσιο για την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων (Arıkan, & Kumru, 2020). Στο επόμενο κεφάλαιο θα οριστούν και θα αναλυθούν οι παραπάνω έννοιες και θα γίνει εκτενής αναφορά στους πιθανούς τρόπους σύνδεσής τους με την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων και την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών.

3. Γονεϊκή νοητικοποίηση

Στο παρόν κεφάλαιο γίνεται προσπάθεια να προσδιοριστεί η έννοια της της γονεϊκής νοητικοποίησης και οι διαστάσεις της. Ακολουθεί η εννοιολογική αποσαφήνιση των εννοιών της νοοπροσήλωσης και της αναστοχαστικής λειτουργικότητας, οι οποίες αποτελούν βασικές εκδηλώσεις της νοητικοποίησης στο γονεϊκό πλαίσιο. Παρατίθενται οι μέθοδοι αξιολόγησης τους και οι επιδράσεις τους σε αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών. Στην τελευταία ενότητα του κεφαλαίου παρατίθενται έρευνες που επιχείρησαν να συσχετίσουν την νοοπροσήλωση και την αναστοχαστική λειτουργικότητα των γονέων με τη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών αλλά και τον ρόλο τους στην επιλογή των πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων.

3.1. Η έννοια της γονεϊκής νοητικοποίησης

Η ικανότητα κάποιου να κατανοεί τις νοητικές καταστάσεις των άλλων αλλά και τις δικές του (συναισθήματα, επιθυμίες, σκέψεις και άλλες εσωτερικές καταστάσεις του νου) ορίζεται ως «νοητικοποίηση» (mentalizing ή mentalization) και θεωρείται ότι κατέχει σημαντική θέση στην κοινωνική ζωή (Luyten & Fonagy, 2015).

Η ικανότητα της νοητικοποίησης θεωρείται θεμελιώδης, αφού χωρίς αυτήν, θα ήμασταν χαμένοι σε έναν κόσμο που καθορίζεται από σύνθετες και συνεχώς μεταβαλλόμενες διαπροσωπικές σχέσεις που απαιτούν συνεχή συνεργασία και αμοιβαία κατανόηση (Fonagy, Luyten, Campbell, & Allison, 2014). Αν και θεωρείται ότι η τάση για νοητικοποίηση σε κάποιο βαθμό ενυπάρχει στον άνθρωπο, η ικανότητα αυτή ωστόσο δεν είναι δεδομένη και αποτελεί σε μεγάλο βαθμό αναπτυξιακό επίτευγμα. Τα ευρήματα των ερευνών υποδηλώνουν ότι η νοητικοποίηση αναδύεται στο πλαίσιο της σχέσης βρέφους-φροντιστή, μέσω του πρώιμου αντικατοπτρισμού του συναισθήματος και είναι απαραίτητη για την ανάπτυξη της διυποκειμενικότητας. Δηλαδή, τα μικρά παιδιά γίνονται ανεξάρτητα υποκείμενα μόνο εάν αναγνωρίζονται ως τέτοια —δηλαδή ως όντα με δικό τους νου, επιθυμίες και συναισθήματα— από τους φροντιστές τους (Fonagy, Gergely, Jurist, & Target, 2002).

Όπως αναφέρεται στους παραπάνω συγγραφείς, η ψυχαναλυτική αναπτυξιακή έρευνα έχει υποστηρίξει εδώ και καιρό ότι ενδεχομένως αυτή ακριβώς η αντανάκλαση των συναισθημάτων του βρέφους στο πρόσωπο του γονέα (ως κύριου φροντιστή) είναι αυτή που του επιτρέπει να διαμορφώνει τις δικές του καταστάσεις συναισθήματος. Ωστόσο, τα ερευνητικά δεδομένα υποδεικνύουν ότι η ενασχόληση και ο συντονισμός του γονέα με τις συναισθηματικές καταστάσεις του παιδιού του πρέπει να γίνεται με μέτρο για να οδηγήσει στην ανάπτυξη επαρκούς ικανότητας ρύθμισης συναισθημάτων (Fonagy et al., 2002). Η έλλειψη νοητικοποίησης κυρίως στο πλαίσιο της γονεϊκότητας, αλλά και γενικότερα στις κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, καθιστά δύσκολη την κατανόηση της συμπεριφοράς του άλλου και ενδέχεται να οδηγήσει σε παρερμηνεία των προθέσεων του, μη κατάλληλες, στερεοτυπικές αντιδράσεις ή υπερβολική αυστηρότητα (Fonagy & Target, 2008).

3.2. Διαστάσεις της γονεϊκής νοητικοποίησης

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η ικανότητα της νοητικοποίησης θεωρείται ως μια «εγγενής τάση» του ατόμου, ωστόσο η ανάπτυξή της εξαρτάται από τη σχέση και το πλαίσιο στο οποίο αναπτύσσεται (π.χ. μπορεί να διαφοροποιείται μεταξύ σχέσεων του ατόμου με διαφορετικά πρόσωπα). Θα πρέπει, επομένως, να γίνει αντιληπτή ως μια θεμελιωδώς αμφίδρομη κοινωνική διαδικασία, η οποία καθορίζεται από το πλαίσιο των αλληλεπιδράσεων με τους άλλους και η ποιότητά της επηρεάζεται από τις ικανότητες νοητικοποίησης εκείνων με τους οποίους αλληλεπιδρούμε (Fonagy & Target, 1997).

Εξ' ορισμού η νοητικοποίηση είναι μια έννοια πολυεπίπεδη και πολυδιάστατη. Η γονεϊκή νοητικοποίηση εκδηλώνεται και αξιολογείται μέσω των διαφόρων εννοιολογικών κατασκευών όπως η γονεϊκή νοοπροσήλωση (parental mind-mindedness), η γονεϊκή αναστοχαστική λειτουργικότητα (parental reflective functioning), η μητρική διορατικότητα (maternal insightfulness, Koren-Karie, Oppenheim, Dolev, Sher, & Etzion-Carasso, 2002) και η μετα-συναισθηματική φιλοσοφία (meta-emotion philosophy, Gottman et al., 1996). Ωστόσο το κύριο ενδιαφέρον των ερευνητών συγκεντρώνουν η νοοπροσήλωση και η αναστοχαστική λειτουργικότητα, οι οποίες θα οριστούν και θα

αναλυθούν στις αμέσως επόμενες ενότητες. Κοινό πυρήνα των δύο εννοιών αποτελεί η ψυχολογική ικανότητα του γονέα να αναγνωρίζει το παιδί του ως ένα όν το οποίο διαθέτει τον δικό του εσωτερικό κόσμο, να λαμβάνει υπ' όψη του ότι η συμπεριφορά του παιδιού κατευθύνεται από τις προσωπικές του νοητικές καταστάσεις και να διατηρεί στον νου του τις εσωτερικές αναπαραστάσεις του νου του παιδιού του (Yatziv, Kessler, & Atzaba-Poria, 2020). Ωστόσο με δεδομένη την πολυδιάστατη φύση της νοητικοποίησης, κρίνεται απαραίτητο να διερευνηθεί η συνεισφορά που προσφέρει κάθε μια από τις παραπάνω όψεις της στην έρευνα γύρω από τη γονεϊκότητα, διότι μέχρι σήμερα, δεν είναι σαφές αν αυτές αντιπροσωπεύουν το ίδιο συστατικό της γονεϊκής νοητικοποίησης (Camoirano, 2017).

Σε αυτό το πλαίσιο τα εργαλεία που συνήθως χρησιμοποιούνται για την αξιολόγηση της γονεϊκής νοητικοποίησης είναι η κλίμακα Reflective Functioning Scale (Slade, 2005), η οποία χρησιμοποιείται συνήθως για την αποκωδικοποίηση της συνέντευξης της γονεϊκής ανάπτυξης, ο οδηγός των Meins, Fernyhough, deRosnay, Arnott, Leekam και Turner (2012), ο οποίος δημιουργήθηκε για την αποκωδικοποίηση της παρατήρησης αλληλεπίδρασης μητέρας – παιδιού, καθώς και για την αποκωδικοποίηση της περιγραφής του παιδιού από την μητέρα. Επίσης, αν και πρόσφατο εργαλείο (2017) χρησιμοποιείται ευρέως η κλίμακα για την αξιολόγηση της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας (Parental Reflective Functioning Questionnaire – PRFQ, Luyten, Mayes, Nijssens, & Fonagy, 2017), η οποία αξιολογεί διαφορετικές διαστάσεις της γονεϊκής νοητικοποίησης (Luyten, Malcorps, Fonagy, & Ensink, 2019).

Συνοψίζοντας, η μελέτη της γονεϊκής νοητικοποίησης συγκεντρώνει όλο και μεγαλύτερο ερευνητικό ενδιαφέρον και θεωρείται ότι διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο για την ανάπτυξη θετικών σχέσεων γονέα – παιδιού (Camoirano, 2017. McMahon, & Bernier, 2017), σχετίζεται προφανώς με την γονεϊκή ευαισθησία και αναπτύσσεται μέσα στο πλαίσιο της ασφαλούς προσκόλλησης (Zeegers, Colonnese, Stams, & Meins, 2017). Σε ό, τι αφορά την επίδρασή της σε αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών, έχει συνδεθεί με την ανάπτυξη της ικανότητας αυτορρύθμισης, την νοητικοποίηση και τις

κοινωνικές ικανότητες των παιδιών (Bernier, McMahon, & Perrier, 2016. Meins, Fernyhough, Wainwright, Gupta, Fradley, & Tuckey, 2003. Fonagy & Goodyer, 2008).

3.3. Η έννοια της νοοπροσήλωσης¹

Την έννοια της νοοπροσήλωσης (mind-mindedness) εισήγαγε η Meins το 1997, σε μια προσπάθεια να εξηγήσει το «κενό» που είχε διαπιστωθεί στην μετάδοση της ασφαλούς προσκόλλησης από τη μητέρα στο παιδί, καθώς η γενική έννοια της μητρικής ευαισθησίας των Ainsworth, Bell και Stayton (1971) δεν αιτιολογούσε πλήρως τον μηχανισμό, καθιστώντας αναγκαία την εύρεση μιας νέας προσέγγισης για την μέτρηση της ευαισθησίας (McMahon & Bernier, 2017). Το κλειδί για την Meins ήταν η ικανότητα της μητέρας να διαβάζει με ακρίβεια τον νου του παιδιού της και να συντονίζεται με αυτόν, ώστε να παρέχει έγκαιρη και κατάλληλη ανταπόκριση κατά την αλληλεπίδραση με το παιδί. Ουσιαστικά λοιπόν η έννοια της ΝΠ αναφέρεται στην τάση του γονέα να εισέρχεται στο μυαλό του παιδιού του αντιμετωπίζοντάς το ως ξεχωριστή ψυχολογική οντότητα (Meins, Fernyhough, Arnott, Leekam, & deRosnay, 2013). Η ανάπτυξη της έννοιας επηρεάστηκε επίσης από τη θεωρία του Vygotsky (1978) σχετικά με τη διαλογική φύση των ανώτερων πνευματικών λειτουργιών, η οποία στο γονεϊκό πλαίσιο μεταφράζεται ως η ικανότητα του νοοπροσηλωμένου γονέα να ενισχύει την κοινωνική γνώση και την κατανόηση συναισθημάτων του παιδιού του μέσω των κατάλληλων αλληλεπιδράσεων.

Ως εννοιολογική κατασκευή η νοο-προσήλωση των γονέων και συγκεκριμένα των μητέρων (στις οποίες κυρίως εστιάζουν οι έρευνες) αντιμετωπίζεται ως μια τάση που χαρακτηρίζει τη σχέση γονέα – παιδιού και όχι ως ένα χαρακτηριστικό της προσωπικότητας των μητέρων (Meins, Fernyhough, & Harris-Waller, 2014).

¹Μέχρι σήμερα, η αγγλική λέξη «mind-mindedness», που χρησιμοποίησε η Meins δεν έχει αποδοθεί στην ελληνική γλώσσα. Στην παρούσα εργασία, έχει υιοθετηθεί ο όρος μητρική «νοο-προσήλωση» (ΝΠ), ο οποίος έχει αποδοθεί από τις Μισαηλίδη και Ορφανίδου (υπό εκτύπωση) προκειμένου να δηλωθεί αυτή η τάση των μητέρων να επικεντρώνονται στο νου των παιδιών τους.

3.3.1. Τρόποι αξιολόγησης της νοοπροσέλωσης

Η αξιολόγηση της ΝΠ γίνεται με δύο τρόπους ανάλογα με την ηλικία των παιδιών, βάσει των τεχνικών που αναπτύχθηκαν από την Meins (1998):

Βρέφη έως 12 μηνών: Κατά τον 1^ο χρόνο της ζωής του παιδιού η ΝΠ αξιολογείται μέσω παρατήρησης της αλληλεπίδρασης μητέρας – παιδιού. Αφού καταγραφεί η αλληλεπίδραση (συνήθως μέσω βιντεοσκόπησης), ακολουθεί η λεκτική αποκωδικοποίησή της. Τα σχόλια που κάνει η μητέρα κατά τη διάρκεια της αλληλεπίδρασης, ταξινομούνται αρχικά είτε ως «σχετικά με τον νου» (mind-related), είτε ως μη σχετιζόμενα με τον νου (not mind-related). Οι νοητικές αναφορές που σχετίζονται με τον νου αντικατοπτρίζουν την ικανότητα απόδοσης νοητικών καταστάσεων στο βρέφος όπως σκέψεις, αντιλήψεις, γνώσεις, επιθυμίες, βούληση, προθέσεις, καθώς επίσης τα σχόλια που κάνει η μητέρα μιλώντας εκ μέρους του μωρού π.χ. «Αυτό είναι ένα αρκουδάκι, μαμά!». Στη συνέχεια ακολουθεί η δεύτερη κατηγοριοποίηση των νοητικών αναφορών της μητέρας σε «κατάλληλες» (appropriate) και «μη εναρμονισμένες» (non attuned).

Παιδιά προσχολικής και μεγαλύτερης ηλικίας: Η ΝΠ αξιολογείται μέσω μη δομημένης συνέντευξης (γραπτή ή ηχογραφημένη) κατά την οποία η μητέρα περιγράφει αυθόρμητα το παιδί της όταν αυτό δεν είναι παρόν. Με τον τρόπο αυτό αξιολογείται η τάση της μητέρας να χρησιμοποιεί νοητικές αναφορές κατά την αυθόρμητη περιγραφή του παιδιού της υποδηλώνοντας ότι το αναπαριστά στο μυαλό της ως μια οντότητα με ξεχωριστό νου. Κάθε αναφορά της μητέρας χαρακτηρίζεται ως νοητική ή μη νοητική και πιο συγκεκριμένα ταξινομείται στις ακόλουθες κατηγορίες: νοητικές αναφορές, συμπεριφορικές αναφορές, σωματικές αναφορές, γενικές αναφορές και αυτοαναφορές (Meins & Fernyhough, 2015). Το επίπεδο της ΝΠ υπολογίζεται με βάση την αναλογία των νοητικών αναφορών προς τον συνολικό αριθμό των αναφορών που χρησιμοποίησε η μητέρα κατά την περιγραφή, προκειμένου με αυτόν τον τρόπο να ελεγχθεί ο παράγοντας της ομιλητικότητας της μητέρας. Υψηλότερες βαθμολογίες δείχνουν υψηλότερη ΝΠ (Meins et al., 1998, 2003). Το 2010, Οι Demers, Bernier, Tarabulsky και Provost πρότειναν μια επέκταση του υπάρχοντος τρόπου βαθμολόγησης της συνέντευξης, ώστε

να λαμβάνεται υπ' όψιν η θετική ή αρνητική φόρτιση και την πυκνότητα των νοητικών αναφορών που χρησιμοποιούνται στη συνέντευξη, αναφέροντας μάλιστα καλή διαβαθμολογική αξιοπιστία.

3.3.2. Η επίδραση της γονεϊκής νοοπροσήλωσης στα παιδιά.

Με δεδομένο ότι η εννοιολογική κατασκευή της ΝΠ είναι σχετικά πρόσφατη (1997), οι έρευνες που έχουν εξετάσει την επίδρασή της σε διάφορα αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών είναι περιορισμένες και τα αποτελέσματά τους είναι συνήθως αντικρουόμενα. Στη βιβλιογραφική ανασκόπηση των McMahon και Bernier το 2017, γίνεται μια συνοπτική παρουσίαση των αποτελεσμάτων των ερευνών της τελευταίας εικοσαετίας. Όπως προκύπτει από την ανασκόπηση, η πλειοψηφία των ερευνών επικεντρώνεται γύρω από τη σχέση της (μητρικής κυρίως) ΝΠ με την μητρική ευαισθησία και την ασφαλή προσκόλληση, μεταβλητές οι οποίες σχετίζονται θετικά με πολλαπλά αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών. Επίσης, αρκετές έρευνες έχουν εξετάσει την σχέση της ΝΠ με τη Θεωρία του Νου των παιδιών. Οι έρευνες που χρησιμοποίησαν τη μέθοδο της παρατήρησης κατέληξαν σε θετική συσχέτιση για τα βρέφη και τα παιδιά προσχολικής ηλικίας, χωρίς ωστόσο να καθίσταται σαφές σε ποια ηλικία τα παιδιά ωφελούνται περισσότερο από την αλληλεπίδραση με τον νοοπροσηλωμένο γονέα, καθώς επίσης ποιοι άλλοι παράγοντες του οικογενειακού περιβάλλοντος διαμεσολαβούν στη σχέση αυτή. Οι έρευνες που χρησιμοποίησαν τη μέθοδο της περιγραφής σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας σε σχέση με τη ΘτΝ είναι ελάχιστες και τα ευρήματά τους περιορισμένα.

Ακόμη λιγότερες ήταν οι έρευνες που επιχείρησαν να εξετάσουν τη σχέση της ΝΠ με την γλωσσική ανάπτυξη των παιδιών (Bernier et al., 2017. Laranjo & Bernier, 2013. Meins et al. 2013), τις εκτελεστικές λειτουργίες (Bernier, Carlson, & Whipple, 2010, 2012, 2017), τον ανασταλτικό έλεγχο (Gagné, Bernier, & McMahon, 2018) και την ποιότητα ύπνου (Bordeleau, Bernier, & Carrier, 2012). Τα αποτελέσματα των ερευνών δεν παράγουν ξεκάθαρες συσχετίσεις, καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι η ΝΠ είναι μάλλον ένας δείκτης της γενικότερης επάρκειας της μητέρας.

Άλλοι ερευνητές επιχείρησαν να συνδέσουν τη ΝΠ με τα προβλήματα συμπεριφοράς των παιδιών, βασιζόμενοι στη συλλογιστική ότι οι γονείς που είναι προσανατολισμένοι στις νοητικές καταστάσεις του παιδιού τους, ενδιαφέρονται για τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο το παιδί βιώνει μια κατάσταση, για τα κίνητρα και τα συναισθήματά του και έτσι είναι λιγότερο πιθανό να χαρακτηρίσουν τη συμπεριφορά του παιδιού ως παράλογη ή ανυπόφορη, αποφεύγοντας με αυτόν τον τρόπο τις συγκρούσεις (McMahon & Bernier, 2017). Πράγματι, αποδείχτηκε ερευνητικά ότι η υψηλή ΝΠ συνδέεται με χαμηλότερα επίπεδα γονεϊκού άγχους, το οποίο οδηγεί σε λιγότερη εχθρικότητα και αρνητικότητα απέναντι στο παιδί (McMahon & Meins, 2012). Επιπλέον, έχει υποστηριχθεί ότι η ΝΠ διαμέσου της σχέσης της με τη ΘτΝ των παιδιών, ενισχύει την ικανότητά τους να κατανοούν τα συναισθήματα των άλλων και κατά συνέπεια να διαπραγματεύονται και να βρίσκουν λύσεις χωρίς να καταλήγουν σε επιθετική συμπεριφορά (Hughes, Aldercotte, & Foley, 2016). Καθίσταται προφανές ότι υπάρχει ένας αριθμός αναδυόμενων ερευνών που υποστηρίζουν ότι η γονεϊκή ΝΠ μπορεί να λειτουργεί ως ένας προστατευτικός παράγοντας στην ανάπτυξη προβλημάτων συμπεριφοράς στα παιδιά (Centifanti, Meins, & Fernyhough, 2016. Easterbrooks, Crossman, Caruso, Raskin, & Miranda-Julian, 2017. Hughes et al., 2016. Meins, Centifanti, Fernyhough, & Fishburn, 2013. Walker, Wheatcroft, & Camic, 2012). Ωστόσο, οι συσχετίσεις δεν είναι ισχυρές σε όλες τις μελέτες και διαμεσολαβούνται από παράγοντες κινδύνου όπως το χαμηλό κοινωνικοοικονομικό επίπεδο της οικογένειας, κλινικής μορφής προβλήματα συμπεριφοράς, συνθήκες παραμέλησης κ.α.

3.4. Η έννοια της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας²

Ο όρος «γονεϊκή αναστοχαστική λειτουργικότητα» (ΓΑΛ) αναφέρεται στην ικανότητα του γονέα να αναστοχάζεται τόσο τη δική του όσο και την εσωτερική ψυχολογική εμπειρία του παιδιού του και να αντιλαμβάνεται ότι η συμπεριφορά του παιδιού είναι το

²Η ελληνική απόδοση του όρου χρησιμοποιήθηκε σε πρόσφατη έρευνα για τη στάθμιση στην ελληνική γλώσσα του εργαλείου Reflective Functioning Questionnaire (Γρίβα, Φ., Πομίνι, Β., Γουρνέλλης, Ρ., Δούμος, Γ., Θωμάκος, Π., & Βασιλαματζής, Γ. (2020).

αποτέλεσμα των υποκείμενων ψυχολογικών του καταστάσεων, όπως σκέψεις, συναισθήματα, επιθυμίες και προθέσεις (Slade, 2005). Οι έρευνες δείχνουν ότι οι γονείς που διαθέτουν υψηλή ΓΑΛ ερμηνεύουν τις συμπεριφορές των παιδιών τους σαν να επικοινωνούν με τις υποκείμενες ψυχολογικές τους καταστάσεις (Fonagy & Target, 2008). Η συγκεκριμένη ικανότητα επιτρέπει στους γονείς να ανταποκρίνονται με ευαισθησία και ακρίβεια στις φυσικές και συναισθηματικές ανάγκες του παιδιού, ενισχύοντας έτσι την ανάπτυξη ασφαλούς δεσμού και συναισθηματικής επικοινωνίας (Nijssens, Vliegen, & Luyten, 2020). Η συγκεκριμένη γονεϊκή ικανότητα προϋποθέτει αφενός την αναγνώριση του παιδιού ως μια οντότητα με ξεχωριστό νου και αφετέρου υιοθέτηση συγκεκριμένων στάσεων από τον γονέα κατά την αλληλεπίδραση με το παιδί, οι οποίες παράλληλα είναι και οι βασικές ενδείξεις υψηλής ή χαμηλής ΓΑΛ (Borelli, Lai, Smiley, Kerr, Buttitta, Hecht & Rasmussen, 2021. Slade, 2007). Οι στάσεις αυτές είναι:

- α) Ενδιαφέρον και περιέργεια για τις ψυχολογικές καταστάσεις του παιδιού.
- β) Επίγνωση της αδιαφάνειας των ψυχολογικών καταστάσεων του παιδιού.
- γ) Τάση για αναστοχασμό και μη παρορμητική σκέψη.
- δ) Επίγνωση της επιρροής των δικών του ψυχολογικών καταστάσεων στη συμπεριφορά του και στις ψυχολογικές καταστάσεις του παιδιού.
- ε) Η αναγνώριση και κατανόηση της διαφορετικότητας των ψυχολογικών καταστάσεων που προκαλεί η ίδια εμπειρία σε διαφορετικά άτομα (εναλλακτική προοπτική).

Τα χαμηλά επίπεδα ΓΑΛ μπορεί να οδηγήσουν σε έλλειψη ενδιαφέροντος για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού, υπερβολική σιγουριά για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού (υπερνοητικοποίηση), υποτίμηση ή υποβάθμιση των νοητικών καταστάσεων του παιδιού (υπονοητικοποίηση), στρεβλή αντίληψη για τις ανάγκες και τις εμπειρίες του παιδιού (το παιδί δεν χρειάζεται να έχει νοητικές καταστάσεις), καθώς και αδυναμία

αναγνώρισης ότι οι νοητικές καταστάσεις του παιδιού μπορεί να διαφέρουν από αυτές του γονέα (Slade, 2005).

Από τα παραπάνω γίνεται ξεκάθαρο ότι, όπως και η γονεϊκή νοοπροσήλωση, η αναστοχαστική ικανότητα του γονέα αποτελεί περισσότερο χαρακτηριστικό της σχέσης γονέα – παιδιού, παρά μια ικανότητα του γονέα. Ωστόσο, οι συγκεκριμένες όψεις της νοητικοποίησης παρουσιάζουν μεταξύ τους σημαντικές διαφορές που δεν επιτρέπουν την ταύτισή τους. Πιο συγκεκριμένα, ενώ η ΝΠ εστιάζει στην κατανόηση του νου του παιδιού και στο πώς αυτή ενισχύει την ανάπτυξη της δικής του ΘτΝ, η ΓΑΛ επικεντρώνεται επιπλέον στα συναισθήματα του παιδιού, στην ικανότητα πρόβλεψης των συναισθημάτων και της συμπεριφοράς του και προϋποθέτει την πρόθεση του γονέα να είναι ανοιχτός απέναντι στην εμπειρία του παιδιού του και να «διαβάζει» ενεργητικά τις ανάγκες του. Υπό αυτή την έννοια η ΝΠ μπορεί να γίνει αντιληπτή ως η τάση του γονέα να αντιλαμβάνεται το παιδί του ως μια οντότητα με ξεχωριστό νου και να το περιγράφει αυθόρμητα χρησιμοποιώντας νοητικούς όρους. Από την άλλη πλευρά η ΓΑΛ αντιπροσωπεύει μια δυναμική διαδικασία η οποία εξελίσσεται στο πλαίσιο της αλληλεπίδρασης και βασίζεται στην επίγνωση και την κατανόηση των ψυχολογικών καταστάσεων του παιδιού αλλά και του γονέα και την ερμηνεία της συμπεριφοράς με βάση την υποκίνησή της από τις εσωτερικές νοητικές καταστάσεις (Arıkan & Kumru, 2020. Meins, Fernyhough, & Harris-Waller, 2014). Θα μπορούσε να σκεφτεί κανείς ότι ο νοοπροσηλωμένος γονέας αναμένεται να έχει υψηλή ΓΑΛ, ωστόσο ελάχιστες έρευνες έχουν μελετήσει την μεταξύ τους σχέση. Οι έρευνες περιορίζονται σε βρέφη και παιδιά νηπιακής ηλικίας και καταλήγουν σε ήπιες θετικές συσχετίσεις (Arnott & Meins, 2007. Yatziv et al., 2020).

3.4.1. Τρόποι αξιολόγησης της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας

Για την μέτρηση της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας αρχικά χρησιμοποιήθηκε η «Συνέντευξη των Ενηλίκων για τον Δεσμό» (George et al., 1985), η οποία αποκωδικοποιούνταν με βάση τις κλίμακες αναστοχαστικής λειτουργικότητας των Fonagy, Target, Steele και Steele (1998). Ουσιαστικά αυτό που μετρά το συγκεκριμένο

εργαλείο είναι η ικανότητα του ατόμου να αναστοχάζεται, μέσω των αναμνήσεων της παιδικής του ηλικίας, εμπειρίες που είχε με τους γονείς του αποδίδοντας σε αυτές νοητικούς όρους. Μεταγενέστερα, υποστηρίχθηκε ότι η αναστοχαστική ικανότητα στο πλαίσιο των στενών σχέσεων με τους σημαντικούς άλλους διαφοροποιείται από τις γενικότερες ικανότητες νοητικοποίησης. Επομένως η μέτρηση της γονεϊκής αναστοχαστικής ικανότητας θα πρέπει να επικεντρώνεται α) στο πλαίσιο της «στενής σχέσης» γονέα – παιδιού και β) στο γεγονός ότι πρόκειται για μια διαρκώς αναπτυσσόμενη, «ζωντανή» σχέση, σε αντίθεση την αναβίωση σχέσεων του παρελθόντος (Pazzagli, Delvecchio, & Raspa, 2019).

Με βάση τον παραπάνω συλλογισμό, η αξιολόγηση της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας βασίστηκε σε συνεντεύξεις των γονέων σχετικά με τις εμπειρίες τους στη γονεϊκότητα και συγκεκριμένα χρησιμοποιήθηκε η «Συνέντευξη της Γονεϊκής Ανάπτυξης» (Parent Development Interview—PDI, Aber, Slade, Berger, Bresgi, & Kaplan, 1985), η οποία αποκωδικοποιείται επίσης με βάση τον οδηγό των Fonagy et al. (1998). Η συνέντευξη αποτελείται από 45 ερωτήσεις, σχετικά με το πώς ο γονέας αντιλαμβάνεται την συμπεριφορά, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του παιδιού του αλλά και του εαυτού του. Αρχικά, ο γονέας καλείται να δώσει μια σειρά από επίθετα που περιγράφουν το παιδί του, τον εαυτό του ως γονέα και τη σχέση τους, καθώς επίσης να δώσει παραδείγματα για αυτά. Ερωτάται επίσης για τα συναισθήματα χαράς, πόνου, ενοχής και θυμού που βιώνει ως γονέας, και καλείται να αναλογιστεί αντίστοιχα συναισθήματα του παιδιού του με διάφορους τρόπους. Οι απαντήσεις των γονέων αποκωδικοποιούνται και βαθμολογούνται σε κλίμακα από το -1 έως το 9. Βαθμολογίες μεταξύ 4 και 6 θεωρούνται μέτριες, βαθμολογίες κάτω από 3 θεωρούνται χαμηλές και βαθμολογίες μεγαλύτερες του 7 θεωρούνται υψηλές (Fonagy et al, 1998).

Το γεγονός ότι η αξιολόγηση της γονεϊκής αναστοχαστικής ικανότητας μέσω συνεντεύξεων είναι μια διαδικασία που απαιτεί πολύ χρόνο και εκπαίδευση για την χορήγηση και αποκωδικοποίηση των συνεντεύξεων, καθιστά δύσκολη την εφαρμογή τους σε έρευνες μεγάλης κλίμακας. Ως εκ τούτου, προέκυψε η ανάγκη για την δημιουργία περισσότερο οικονομικών και λιγότερο χρονοβόρων μεθόδων αξιολόγησης.

Πρόσφατα, αναπτύχθηκε για τον σκοπό αυτό η Κλίμακα Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας (Parental Reflective Functioning Questionnaire - PRFQ, Luyten, Mayes, Nijssens & Fonagy, 2017), η οποία αποτελείται από 18 δηλώσεις, οι οποίες ταξινομούνται σε τρεις ανεξάρτητες υποκλίμακες. Οι απαντήσεις του γονέα δίνονται σε 7-βαθμη κλίμακα από το 1 (διαφωνώ απόλυτα) έως το 7 (συμφωνώ απόλυτα). Η συγκεκριμένη κλίμακα διερευνά τις χαμηλές και υψηλές ικανότητες νοητικοποίησης σε τρεις διαστάσεις της ΓΑΛ: (i) την «μη νοητικοποίηση», δηλαδή την αδυναμία ή άμυνα του γονέα στο να κατανοήσει ότι το παιδί του έχει νοητικές καταστάσεις (π.χ. «Όταν το παιδί μου είναι ιδιότροπο, το κάνει για να με εκνευρίσει»), (ii) την «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις», δηλαδή την ικανότητα του γονέα να αναγνωρίζει την αδυναμία του να γνωρίζει τι ακριβώς συμβαίνει στο μυαλό του παιδιού, με άλλα λόγια αναγνώριση της αδιαφάνειας των νοητικών καταστάσεων (π.χ. «Πάντα γνωρίζω γιατί το παιδί μου ενεργεί με τον τρόπο που ενεργεί») και (iii) το «ενδιαφέρον και την περιέργεια» του γονέα για τις σκέψεις και τα συναισθήματα του παιδιού αναγνωρίζοντας ότι αυτά είναι που αποτελούν τη βάση της συμπεριφοράς του (π.χ. «Προσπαθώ να καταλάβω τους λόγους για τους οποίους το παιδί μου συμπεριφέρεται άσχημα»).

Χαρακτηριστικό της συγκεκριμένης κλίμακας είναι ότι οι ερωτήσεις διατυπώνονται με τρόπο ώστε οι υψηλές βαθμολογίες να μην είναι απαραίτητα ένδειξη υψηλής ΓΑΛ. Πιο συγκεκριμένα στις υποκλίμακες της «βεβαιότητας για τις νοητικές καταστάσεις» και του «ενδιαφέροντος και περιέργειας για τις νοητικές καταστάσεις», οι μεσαίες βαθμολογίες είναι ένδειξη υψηλής ΓΑΛ, ενώ τόσο οι χαμηλές, όσο και οι πολύ υψηλές βαθμολογίες είναι ένδειξη χαμηλής ΓΑΛ, υποδηλώνοντας αντίστοιχα είτε *υπονοητικοποίηση* (πλήρης αβεβαιότητα και παντελής έλλειψη ενδιαφέροντος για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού), είτε *υπερνοητικοποίηση* (υπερβολική σιγουριά και αδιάκριτη περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού).

Όπως αναφέρεται στην ανασκόπηση της Camoirano (2017), η αξιολόγηση της αναστοχαστικής ικανότητας μέσω συνεντεύξεων ενδέχεται να επηρεάζεται από το γεγονός ότι το είδος των ερωτήσεων αναπόφευκτα παράγει εκτεταμένες αναφορές σε νοητικούς όρους και συνήθως οδηγεί σε βαθμολογίες άνω του 3 (μέτριες ή υψηλές). Για

παράδειγμα, έχει παρατηρηθεί ότι αγχωμένες μητέρες έχουν την τάση να αναφέρονται πιο συχνά σε νοητικές καταστάσεις κατά την συζήτηση, χωρίς αυτό απαραίτητα να σημαίνει ότι λειτουργούν αναστοχαστικά κατά την αλληλεπίδραση με το παιδί τους. Αντίθετα η νεοσύστατη κλίμακα των Luyten et al. (2017), αναφέρεται ως ένα αξιόπιστο εργαλείο απεικόνισης της συγκεκριμένης ικανότητας του γονέα.

3.4.2. Η επίδραση της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας στα παιδιά

Με βάση την σχετική βιβλιογραφία, η επίδραση της ΓΑΛ στην ανάπτυξη των παιδιών κινείται σε τρεις άξονες: την διαγενεακή μετάδοση της ασφαλούς προσκόλλησης, την διαγενεακή μετάδοση φαινομένων κακοποίησης, παραμέλησης και ψυχοπαθολογίας και την επίδραση σε κοινωνικο-συναισθηματικά αποτελέσματα των παιδιών, που είναι ο τομέας που έχει ερευνηθεί λιγότερο (Leon & Olhaberry, 2020). Κατά τις τελευταίες δύο και πλέον δεκαετίες η αναστοχαστική ικανότητα στο πλαίσιο της σχέσης γονέα – παιδιού, έχει συσχετιστεί κυρίως με την μητρική συμπεριφορά και την ανάπτυξη ασφαλούς δεσμού μεταξύ μητέρας και παιδιού ακόμη και σε γυναίκες κατά την εγκυμοσύνη, καθώς και σε κλινικά δείγματα (Camoirano, 2017). Με δεδομένο ότι η αναστοχαστική ικανότητα της μητέρας επιδρά στην συμπεριφορά της και στην ανάπτυξη ασφαλούς δεσμού με το παιδί, αναμένεται να επηρεάζει αναπτυξιακά αποτελέσματα του παιδιού που αναπτύσσονται πάνω στη βάση της αλληλεπίδρασης με την μητέρα (Lo & Wong, 2020). Πιο συγκεκριμένα, όπως αναφέρεται στην επισκόπηση του Camoirano (2017), έρευνες έχουν διερευνήσει την συγκεκριμένη έννοια σε σχέση με την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης στην πρώιμη παιδική ηλικία και την ανάπτυξη της νοητικοποίησης στη σχολική παιδική ηλικία και στην εφηβεία. Οι έρευνες έδειξαν ότι η χαμηλή αναστοχαστική ικανότητα της μητέρας μπορούσε να προβλέψει το άγχος σε παιδιά σχολικής ηλικίας με συμπτώματα κλινικού άγχους, καθώς επίσης τα βρέφη των οποίων οι μητέρες παρουσίαζαν υψηλή αναστοχαστική ικανότητα επέδειξαν καλύτερη συναισθηματική αυτορρύθμιση σε καταστάσεις άγχους αποχωρισμού. Άλλοι ερευνητές εξέτασαν τη σχέση μεταξύ γονεϊκής αναστοχαστικής ικανότητας και της νοητικοποίησης του παιδιού σε παιδιά σχολικής ηλικίας και εφήβους καταλήγοντας στο συμπέρασμα ότι

η πρώτη μπορεί να προβλέψει τη δεύτερη, πέρα από την επίδραση του ασφαλούς δεσμού. Επίσης βρέθηκε ότι η συγκεκριμένη γονεϊκή ικανότητα σχετίζεται με λιγότερα προβλήματα συμπεριφοράς. Επιπλέον, έχει βρεθεί ότι η υψηλή αναστοχαστική ικανότητα του γονέα λειτουργεί προστατευτικά τόσο ως προς την έκθεση σε σεξουαλική κακοποίηση όσο και ως προς τις συνέπειες αυτής σε παιδιά που την έχουν υποστεί (Lo & Wong, 2020).

3.5. Σχέση γονεϊκής νοητικοποίησης και συναισθηματικής αυτορρύθμισης - Ο ρόλος της στην υιοθέτηση πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων.

Η γονεϊκή νοητικοποίηση όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως αποτελεί μια έννοια «ομπρέλα» και περιλαμβάνει εννοιολογικές κατασκευές, όπως η «αναστοχαστική λειτουργικότητα», η «νοοπροσήλωση» και η «μετα-συναισθηματική Φιλοσοφία», οι οποίες θεωρούνται σημαντικές για την ανάπτυξη υγιών σχέσεων γονέων – παιδιών μέσα στο πλαίσιο της γενικότερης ασφαλούς προσκόλλησης και της ευαισθησίας, αλλά και για την ανάπτυξη της αυτορρύθμισης και των διανοητικών και κοινωνικών ικανοτήτων των παιδιών (McMahon & Bernier, 2017. Sharp et al, 2006. Yatziv et al., 2020).

Όπως είδαμε στις προηγούμενες ενότητες, παρά το γεγονός ότι οι έννοιες της γονεϊκής νοοπροσήλωσης (1997) και της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας (2005) είναι σχετικά πρόσφατες, έχουν αποτελέσει αντικείμενο ερευνών σε σχέση με αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών όπως η ΘτΝ, η νοητικοποίηση, το άγχος, τα προβλήματα συμπεριφοράς, η σχολική ετοιμότητα, τα προβλήματα ύπνου κ.α. Ωστόσο, παρά την ύπαρξη ισχυρής θεωρητικής βάσης, ελάχιστες έρευνες έχουν εξετάσει τις σχέσεις μεταξύ διαστάσεων της νοητικοποίησης των γονέων (νοοπροσήλωση, αναστοχαστική λειτουργικότητα, μετα-συναισθηματική φιλοσοφία) και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών (Borelli et al, 2020).

Από την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας προκύπτει ότι η γονεϊκή νοητικοποίηση μπορεί να επηρεάσει τη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών με διαφορετικούς τρόπους. Μια εξήγηση για αυτή τη σχέση είναι ότι η γονεϊκή νοητικοποίηση μπορεί να προσφέρει στα παιδιά την ευκαιρία να εξοικειωθούν με

στρατηγικές για την έκφραση των συναισθημάτων τους και την καλύτερη κατανόηση του τρόπου με τον οποίο συνδέονται οι ψυχολογικές καταστάσεις με την συμπεριφορά, ενισχύοντας έτσι τις ικανότητες αυτορρύθμισης των παιδιών (Senehi, Brophy-Herb, & Vallotton, 2018). Επιπλέον, η γονεϊκή νοητικοποίηση συνδέεται με το στυλ ανατροφής των παιδιών, ιδιαίτερα κάτω από στρεσογόνες συνθήκες όπως για παράδειγμα σε καταστάσεις άγχους ή φόβου του γονέα, τον καθιστά ικανό να φιλτράρει τα δικά του αρνητικά συναισθήματα, να τα διαχωρίζει από τα συναισθήματα του παιδιού και να ρυθμίζει κατάλληλα τις αντιδράσεις του (Ensink, Normandin, Plamondon, Berthelot, & Fonagy, 2016).

3.5.1. Ανασκόπηση ερευνών για τη σχέση της νοητικοποίησης με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών.

Η έννοια της γονεϊκής νοητικοποίησης από τη φύση της παρέχει στο παιδί τη δυνατότητα να αντανακλά τις σκέψεις του και τις σκέψεις των άλλων, ενισχύοντας την ανάπτυξη της δικής του ικανότητας νοητικοποίησης. Επιπλέον, υπάρχουν ενδείξεις ότι η ικανότητα του παιδιού να αναγνωρίζει και να ερμηνεύει τη συμπεριφορά του υπό το πρίσμα των νοητικών καταστάσεων συνδέεται με την ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων του (Borelli, Ensink, Hong, Sereno, Drury, & Fonagy, 2018). Με άλλα λόγια, η αναγνώριση, η κατανόηση και η «μετάφραση» από την πλευρά του βασικού φροντιστή του παιδιού, συνήθως τη μητέρα, των σκέψεων, των συναισθημάτων και των επιθυμιών του παιδιού, θα μπορούσε να του προσφέρει μοναδικές ευκαιρίες να μάθει να αναγνωρίζει τον εαυτό του και τους άλλους ως νοητικούς παράγοντες, προωθώντας έτσι την ανάπτυξη υψηλότερων κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων (Meins, Fernyhough, Fradley, & Tuckey, 2001). Επιπλέον, με βάση τον Fernyhough (2008, οπ.αναφ. στους McMahon et al., 2017), ο ανωτέρω μηχανισμός αναφέρεται ως «διαλογική σκέψη», κατά την οποία το παιδί εσωτερικεύει τη γλώσσα του φροντιστή και δομεί αλληλεπιδράσεις. Καθώς το παιδί μεγαλώνει, εσωτερικεύει αυτόν τον διάλογο, συμπεριλαμβανομένης και της σύλληψης του εαυτού του και των άλλων, σε μια μορφή εσωτερικού μονολόγου (Vygotsky, 1987) και η διεργασία αυτή με τη σειρά της

διευκολύνει την κατανόηση του εαυτού και τον αυτοέλεγχο, π.χ. το παιδί μιλάει στον εαυτό του κατά τη διάρκεια δύσκολων δοκιμασιών, καταλήγοντας με αυτόν τον τρόπο στην ανάπτυξη της αυτορρύθμισης.

Παρότι η σχέση μεταξύ γονεϊκής νοητικοποίησης και συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών παρουσιάζει ευρεία θεωρητική βάση, είναι λίγες οι έρευνες που επιχείρησαν απευθείας να συσχετίσουν τις δύο έννοιες, και αυτές επικεντρώνονται ως επί το πλείστον σε βρέφη και παιδιά νηπιακής ηλικίας. Οι έρευνες που εντοπίστηκαν αξιολόγησαν την γονεϊκή νοητικοποίηση είτε μέσω της νοοπροσήλωσης ή της αναστοχαστικής λειτουργικότητας, είτε αξιολογώντας συνδυαστικά τις δύο προηγούμενες με άλλες όψεις της νοητικοποίησης.

Ορισμένες έρευνες που επιχείρησαν να συσχετίσουν την ΝΠ με την συναισθηματική αυτορρύθμιση υπέθεσαν ότι η σχέση θα είναι θετική εξαιτίας της στενής της δεύτερης με τη Θεωρία του Νου, η οποία αποτελεί ένα από τα αναπτυξιακά αποτελέσματα του παιδιού που συνδέονται με τη γονεϊκή ΝΠ (Efklides & Misailidi, 2019. McMahon et al., 2017). Πιο συγκεκριμένα, οι Gagne και συνεργάτες το 2018, διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ πατρικής ΝΠ (αλληλεπίδραση) και δύο μορφών αυτορρυθμιζόμενης συμπεριφοράς, του ανασταλτικού ελέγχου και της συμμόρφωσης με κανόνες, σε ένα δείγμα 92 οικογενειών με παιδιά προσχολικής ηλικίας (Μ.Ο. ηλικίας 3 ετών), καταλήγοντας σε θετική σχέση με τον ανασταλτικό έλεγχο, ο οποίος αποτελεί συστατικό τόσο της γνωστικής όσο και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, και σε μη στατιστικά σημαντική σχέση με την υπακοή σε κανόνες, όπως αυτή αναφέρθηκε από τη μητέρα.

Παρόμοια ήταν η θεωρητική βάση των Senehi et al. (2018), οι οποίοι διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ κοινωνικο-γνωστικών όψεων της γονεϊκότητας, τις οποίες ορίζουν ως «συμπεριφορές προσανατολισμένες στην νοητικοποίησης», συμπεριλαμβανόμενης της ΝΠ) και διαστάσεων συμπεριφορικής και γνωστικής αυτορρύθμισης (καθυστέρηση ικανοποίησης, έλεγχος με προσπάθεια) σε ένα δείγμα 174 μητέρων νηπίων (Μ.Ο. ηλικίας 2,5 ετών) με χαμηλό εισόδημα. Τα αποτελέσματα έδειξαν θετική σχέση μεταξύ των τριών συμπεριφορών που εξετάστηκαν και της αυτορρύθμισης του παιδιού 6 μήνες μετά, ενώ βρέθηκε ότι η μητρική κατάθλιψη και η αρνητική «μετα-

συναισθηματική φιλοσοφία» σχετίζονταν αρνητικά με τη νοοπροσηλωμένη γονεϊκότητα. Αντίστοιχες έρευνες για την επίδραση της γονεϊκής ΝΠ (αξιολόγηση μέσω αλληλεπίδρασης) στη ρύθμιση του συναισθήματος στον πρώτο χρόνο ζωής του παιδιού, έδειξαν θετική σχέση με τη φυσιολογική ικανότητα ρύθμισης του συναισθήματος του βρέφους (Crucianelli, Wheatley, Filippetti, Jenkinson, Kirke, & Fotopoulou, 2019. Zeegers et al., 2017).

Παρότι οι περισσότερες έρευνες σχετικά με τη γονεϊκή ΝΠ επικεντρώνονται σε βρέφη ή παιδιά προσχολικής ηλικίας, εντοπίστηκαν δύο έρευνες που διερεύνησαν τη συγκεκριμένη γονεϊκή μεταβλητή σε σχέση με αναπτυξιακά αποτελέσματα παιδιών μεγαλύτερης ηλικίας και πιο συγκεκριμένα την σχολική ετοιμότητα και τα προβλήματα συμπεριφοράς, έννοιες οι οποίες θεωρητικά συνδέονται με την ικανότητα αυτορρύθμισης των παιδιών.

Οι Bernier, McMahon & Perrier (2017) διεξήγαγαν διαχρονική μελέτη διάρκειας 5 ετών σε 2014 δυάδες μητέρων – παιδιών (ηλικία 1 έτους κατά την έναρξη και 6 ετών στη λήξη της έρευνας). Συσχέτισαν την ΝΠ της μητέρας (αξιολόγηση μέσω αλληλεπίδρασης σε ηλικία παιδιού 1 έτους) με τη σχολική ετοιμότητα του παιδιού και αφού έλεγξαν το κοινωνικοοικονομικό επίπεδο, τη μητρική ευαισθησία, το φύλο και τη γνωστική ικανότητα, βρήκαν θετική σχέση με τη γνωστική διάσταση της σχολικής ετοιμότητας, κατά την οποία διαμεσολαβούσαν η εκφραστική γλώσσα στην ηλικία των 2 ετών και η εκτελεστική λειτουργία στα 3-4 έτη.

Οι Hughes, Aldercotte και Foley (2016), χρησιμοποίησαν έναν εναλλακτικό τρόπο αξιολόγησης της μητρικής ΝΠ, μέσω του 5λεπτου λόγου, όπου η μητέρα καλείται να παρέχει τις σκέψεις και τα συναισθήματά της για το παιδί της για 5 λεπτά χωρίς διακοπή από τον ερευνητή («μίλησέ μου για το παιδί σου και για το πώς εσείς οι δύο τα πάτε μεταξύ σας»). Στη διαχρονική μελέτη που πραγματοποιήθηκε, βρέθηκε ότι το υψηλό επίπεδο ΝΠ της μητέρας διαμεσολαβεί στην εμφάνιση προβλημάτων συμπεριφοράς στην ηλικία των 12 ετών, αφού προηγουμένως (στα 6 έτη) ελεγχθεί η προσαρμογή του παιδιού, οι αντιξοότητες στην οικογένεια, το φύλλο και ο πλημμελής γονικός έλεγχος. Τα αποτελέσματα θεωρούνται σημαντικά καθώς επεκτείνουν ηλικιακά

τη σημασία της μητρικής ΝΠ στην πρόληψη των προβλημάτων συμπεριφοράς, η οποία είχε διαπιστωθεί ερευνητικά για μικρότερες όμως ηλικίες (Meinsetal.,2013).

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και τα αποτελέσματα πρόσφατης διαχρονικής μελέτης στην Ιταλία (Colonnesi, Zeegers, Majdandzic, vanSteensel, & Bogels., 2019). Εκεί οι ερευνητές έθεσαν το ερώτημα αν το επίπεδο της γονεϊκής νοοπροσήλωσης στη βρεφική ηλικία (<1έτους) μπορεί να προβλέψει την κοινωνική επάρκεια και τα προβλήματα συμπεριφοράς στη σχολική ηλικία (4,5 ετών). Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι το χαμηλό επίπεδο σχολίων σχετικών με τον νου και από τους δύο γονείς ή η συχνή χρήση ακατάλληλων σχολίων, αποτελεί παράγοντα κινδύνου για μεταγενέστερα κοινωνικά και συμπεριφορικά προβλήματα του παιδιού.

Μια ομάδα πολύ πρόσφατων ερευνών επέλεξε να διερευνήσει τη σχέση μεταξύ της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας, ως εκδήλωση της νοητικοποίησης στο πλαίσιο της στενής σχέσης γονέα – παιδιού, και της συναισθηματικής προσαρμογής των παιδιών. Και αυτές οι έρευνες, όπως και οι προηγούμενες εντοπίζονται σε βρέφη και νήπια ηλικίας έως τριών ετών, κυρίως λόγω του ότι στα συγκεκριμένα αναπτυξιακά στάδια, τα παιδιά εξαρτώνται σχεδόν απόλυτα από τον φροντιστή για την ρύθμιση των συναισθημάτων τους. Αρχικά, οι Heron-Delaney, Kenardy, Brown, Jardine, Bogossian, Neuman, deDassel και Pritchard (2016) εντόπισαν θετική σχέση μεταξύ της αναστοχαστικής ικανότητας 25 μητέρων πρόωρων νεογνών (αξιολόγηση μέσω συνέντευξης την πρώτη εβδομάδα μετά την γέννα) και της συναισθηματικής ρύθμισης των βρεφών τους 6 μήνες αργότερα (αξιολόγηση μέσω παρατήρησης των αντιδράσεων του βρέφους κατά το έργο του «παγωμένου προσώπου»).

Εντοπίστηκαν επιπλέον τρεις πολύ πρόσφατες έρευνες, οι οποίες αξιολόγησαν την ΓΑΛ σε γονείς παιδιών προσχολικής ηλικίας με τη χρήση της Κλίμακας Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας (PRFQ). Οι Gordo, Martinez-Pampliega, Elejalde και Luyten (2020) σε δείγμα 433 μητέρων παιδιών με Μ.Ο. ηλικίας 1,5 ετών, διαπίστωσαν θετική σχέση της μητρικής ΑΛ με την συναισθηματική προσαρμογή των παιδιών (όπως αναφέρθηκε από τις μητέρες), την οποία διαμεσολαβούσε η αντίληψη των μητέρων για την γονεϊκή τους επάρκεια. Οι Nijssenns, Vliegen και Luyten (2020) σε δείγμα 106

ζευγαριών – γονέων βρεφών κάτω του 1 έτους, βρήκαν ότι η ΓΑΛ ήταν η μεταβλητή, η οποία διαμεσολαβούσε την σχέση μεταξύ διαστάσεων της γονεϊκής προσκόλλησης και της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών 1 χρόνο μετά. Πιο αναλυτικά, η μητρική αποφυγή της προσκόλλησης και το πατρικό άγχος προσκόλλησης σχετίζονταν έμμεσα με τις συναισθηματικές ικανότητες και τα προβλήματα του παιδιού, μέσω της υποκλίμακας της «μη νοητικοποίησης» του PRFQ. Επιπλέον, μόνο στις μητέρες, υπήρξε μερική διαμεσολαβητική επίδραση της ΓΑΛ στη σχέση μεταξύ του άγχους προσκόλλησης και των ικανοτήτων του παιδιού. Η έρευνα των Borelli et al. (2021), διερεύνησε τη σχέση μεταξύ μητρικής ΑΛ και συναισθηματικής αυτορρύθμισης (αξιολόγηση μέσω παρατήρησης) σε ένα δείγμα 151 δυάδων μητέρων – παιδιών (Μ.Ο. ηλικίας 2 ετών). Ένας από τους στόχους της έρευνας ήταν να ελεγχθεί αν η αναστοχαστική ικανότητα της μητέρας επιδρά στη σχέση μεταξύ της παρατηρούμενης δυσφορίας του παιδιού κατά την δοκιμασία απομάκρυνσης ενός αγαπημένου παιχνιδιού και του τρόπου διαχείρισης αυτής, ως δείκτες συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Παρότι η μητρική ΑΛ δεν συσχετίστηκε με την δυσφορία του παιδιού, προέκυψε ότι η υποκλίμακα της «βεβαιότητας για τις νοητικές καταστάσεις» διαμεσολαβούσε την σχέση μεταξύ της δυσφορίας και του τρόπου διαχείρισής της από το παιδί (αντιμετώπιση καθοδηγούμενη από την μητέρα, επιθετική αντίδραση).

Τέλος, στην έρευνα των Leon και Olhaverby (2020) αξιολογήθηκε η ΓΑΛ σε ένα δείγμα 100 ζευγαριών – γονέων παιδιών ηλικίας 12 έως 38μηνών, με τη χρήση της σύντομης εκδοχής της Συνέντευξης Γονεϊκής Ανάπτυξης (PDI-RF, Slade et al., 2005), σε συνδυασμό με κοινωνικο-συναισθηματικές δυσκολίες των παιδιών και την τριαδική αλληλεπίδραση μητέρας-πατέρα-παιδιού. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η μητρική ΑΛ σχετίστηκε έμμεσα με τις κοινωνικο-συναισθηματικές δυσκολίες των παιδιών διαμέσου της τριαδικής αλληλεπίδρασης. Ωστόσο η ΓΑΛ δεν μπορούσε να προβλέψει τις κοινωνικο-συναισθηματικές δυσκολίες των παιδιών.

Από τα παραπάνω ευρήματα γίνεται σαφές ότι μέχρι στιγμής το ενδιαφέρον των ερευνητών σε ό, τι αφορά στην επίδραση της νοητικοποίησης (τόσο με τη μορφή της ΝΠ όσο και της ΓΑΛ) στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών

επικεντρώνεται σε δείγματα βρεφών ή νηπίων. Τα αποτελέσματα των ερευνών δείχνουν θετικές συσχετίσεις μεταξύ των συγκεκριμένων μεταβλητών. Παρότι δεν εντοπίστηκαν έρευνες σε μεγαλύτερα παιδιά, ορισμένοι ερευνητές επιχείρησαν να διερευνήσουν την επίδραση της γονεϊκής νοητικοποίησης (αξιολόγηση γονεϊκής ΝΠ) σε αναπτυξιακά αποτελέσματα, που προϋποθέτουν την ικανότητα συναισθηματικής αυτορρύθμισης, όπως τη σχολική ετοιμότητα και τα προβλήματα συμπεριφοράς, παιδιών σχολικής ηλικίας (Bernier et al., 2017. Hughes et al., 2017), καταλήγοντας επίσης σε θετικές συσχετίσεις.

3.5.2. Ανασκόπηση ερευνών για τη σχέση της νοητικοποίησης και των πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων.

Η γονεϊκή νοητικοποίηση, όπως έχει αποδειχτεί ερευνητικά, αποτελεί μοναδικό χαρακτηριστικό της σχέσης γονέα – παιδιού (Fonagy & Bateman, 2016. Meins et al., 2014). Ο βαθμός της γονεϊκής νοητικοποίησης θεωρείται ότι επηρεάζει την εικόνα που διαμορφώνουν και διατηρούν στον νου τους οι γονείς για το παιδί τους, η οποία στη συνέχεια διαμορφώνει τη συμπεριφορά τους και επιδρά στον τρόπο που ανταποκρίνονται οι ίδιοι στις ανάγκες του παιδιού, καθώς και στον τρόπο που αντιμετωπίζουν στρεσογόνες καταστάσεις στο πλαίσιο του γονεϊκού τους ρόλου (Gershy & Gray, 2020. Rea & Shaffer, 2016).

Όπως αναφέρεται σε πρόσφατη έρευνα των Arıkan και Kumru (2020), είναι πιθανό ο τρόπος με τον οποίο οι μητέρες αντιδρούν στα αρνητικά συναισθήματα του παιδιού τους να επηρεάζεται από τις γνωστικές τους λειτουργίες (όψεις της νοητικοποίησης), αλλά και από την απόδοση αρνητικών προθέσεων στο παιδί. Σύμφωνα με το ευρετικό μοντέλο των Eisenberg και συνεργατών (1998) για την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων, μεταξύ των γονεϊκών χαρακτηριστικών που επηρεάζουν τις πρακτικές κοινωνικοποίησης συναισθημάτων και μέσω αυτών επηρεάζουν την ικανότητα συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών, υπάρχουν ορισμένοι γνωστικοί παράγοντες (όπως οι πεποιθήσεις για τα συναισθήματα), που συνδέονται με τις γονεϊκές πρακτικές (όπως η αντίδραση των γονέων στο συναίσθημα του παιδιού).

Η απεικόνιση των ανωτέρω θεωρητικών συλλογισμών στην καθημερινότητα ενός

γονέα θα μπορούσε να αποτυπωθεί ως εξής: Όταν ένα παιδί συμπεριφέρεται ανάρμοστα (για παράδειγμα κλαίει δυνατά σε δημόσιο χώρο), ο «νοητικά προσανατολισμένος» γονέας αναμένεται να «μεταφράσει» στο μυαλό του τη συμπεριφορά του παιδιού με νοητικούς όρους, δηλαδή να την κατανοήσει ως μια λογική συνέπεια των πιθανών συναισθημάτων και επιθυμιών του παιδιού (θα σκεφτεί για παράδειγμα: «το παιδί μου είναι πληγωμένο / θυμωμένο», «δεν μπόρεσε να εκπληρώσει την επιθυμία του»). Αυτός ο γονέας είναι πιθανό να ανταποκριθεί κατάλληλα στην ανάγκη του παιδιού να ρυθμίσει το συναίσθημά του και να βοηθήσει το παιδί να βρει περισσότερο κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους να εκφράσει το συναίσθημά του, σε σχέση με έναν λιγότερο «νοητικά προσανατολισμένο» γονέα, οποίος θα μπορούσε να αναστατωθεί και να προσπαθήσει με σκληρό τρόπο να πειθαρχήσει το παιδί (Moller, Odersjo, Pilesjo, Terpening, Osterberg, & Holmqvist, 2017).

Υπάρχουν μελέτες οι οποίες δείχνουν ότι το χαμηλό επίπεδο γονεϊκής νοητικοποίησης (συγκεκριμένα η υπόσταση της ΓΑΛ) συνδέεται με το σκληρό και χωρίς ευαισθησία στυλ ανατροφής (Moller et al., 2017) και οδηγεί σε υιοθέτηση αναποτελεσματικών μεθόδων πειθαρχίας (Fogany & Target, 1998). Επίσης, δυσπροσαρμοστικές γνωστικές λειτουργίες, όπως οι αρνητικές αντιλήψεις για τον έλεγχο, επηρεάζουν αρνητικά τις στρατηγικές πειθαρχίας που υιοθετούν οι γονείς και θα μπορούσαν να συνδεθούν με προβληματικές συμπεριφορές του παιδιού (Oppenheim, 2004. Banks, 2008, οπ. αναφ. στους Arıkan & Kumru, 2020).

Οι Arıkan και Kumru (2020), στην έρευνά τους σε 537 μητέρες παιδιών προσχολικής ηλικίας, με τη χρήση της Κλίμακας Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας, βρήκαν ότι τα χαμηλά επίπεδα αναστοχαστικής λειτουργικότητας της μητέρας, ταυτόχρονα με την απόδοση αρνητικών προθέσεων στο παιδί, μπορούσαν να προβλέψουν το μη υποστηρικτικό στυλ στην κοινωνικοποίηση συναισθημάτων, καθώς επίσης ότι η υψηλή ΑΛ σχετίζεται με λιγότερα εξωτερικευμένα και εσωτερικευμένα προβλήματα των παιδιών. Οι Moller et al. (2017), αξιολόγησαν μέσω της Συνέντευξης Γονεϊκής Ανάπτυξης την ΑΛ σε 40 μητέρες παιδιών ηλικίας 3-10 ετών σε σχέση με τη συναισθηματική διαθεσιμότητα των μητέρων, όπως αξιολογήθηκε μέσω παρατήρησης

της αλληλεπίδρασης μητέρας-παιδιού κατά τη διάρκεια ενός παιχνιδιού. Τα αποτελέσματα έδειξαν συσχέτιση της ΑΛ και με τις τρεις διαστάσεις της μητρικής συναισθηματικής διαθεσιμότητας (ευαισθησία, μη παρεμβατικότητα, ανταπόκριση του παιδιού). Συγκεκριμένα, οι ερευνητές παρατήρησαν ότι αν για παράδειγμα μια μητέρα ενώ παίζει με το παιδί της, ταυτόχρονα είναι αγχωμένη κάποιο γεγονός που την απασχολεί, δείχνει λιγότερο «παρούσα» κατά την αλληλεπίδραση και αυτό γίνεται αντιληπτό από το παιδί, το οποίο προσπαθεί με τη συμπεριφορά του (γκρίνια, φωνές, απόσυρση από το παιχνίδι) να τραβήξει την προσοχή της. Σε αυτή την περίπτωση, μια μητέρα με υψηλή ΑΛ είναι πιθανό να παρατηρήσει και να κατανοήσει ότι το παιδί συμπεριφέρεται έτσι σε απάντηση της δικής της συμπεριφοράς, γεγονός που θα κάνει ευκολότερη την αποκατάσταση της αλληλεπίδρασης.

Αντίστοιχα ήταν τα ευρήματα των Gersy και Gray (2020), οι οποίοι σε ένα δείγμα 74 μητέρων και πατέρων παιδιών προσχολικής ηλικίας με ΔΕΠ-Υ, διερεύνησαν τη σχέση της γονεϊκής νοοπροσήλωσης και της γονεϊκής συναισθηματικής αυτορρύθμισης με την εχθρική συμπεριφορά των γονέων απέναντι στα παιδιά. Στα συμπεράσματα της έρευνάς τους αναφέρουν τη σημαντική σχέση μεταξύ της ικανότητας συναισθηματικής αυτορρύθμισης του γονέα και της εχθρικότητας απέναντι στο παιδί, καθώς επίσης και την πιθανότητα η γονεϊκή ΝΠ να λειτουργεί προστατευτικά ως προς την εχθρικότητα.

Τέλος, οι Ornaghi και συνεργάτες (2019), διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ του βαθμού ΝΠ, των πεποιθήσεων για τα συναισθήματα και των πρακτικών κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων σε ένα δείγμα 60 εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής στην Ιταλία. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν δύο τύποι διασύνδεσης μεταξύ των συγκεκριμένων μεταβλητών: αφενός οι θετικές πεποιθήσεις για τα συναισθήματα και το επίπεδο ΝΠ σχετίζονται θετικά με το υποστηρικτικό στυλ κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων από την πλευρά του εκπαιδευτικού και αφετέρου ότι ισχύει και το αντίστροφο μοντέλο συσχέτισης.

Με βάση τα παραπάνω γίνεται σαφές ότι η πλειοψηφία των ερευνών που επιχείρησαν να συσχετίσουν την γονεϊκή νοητικοποίηση (με τη μορφή της ΓΑΛ ή της ΝΠ) με το γονεϊκό στυλ ανατροφής και συμπεριφορές των γονέων όπως η εχθρικότητα, η

συναισθηματική διαθεσιμότητα και οι αντιδράσεις στα συναισθήματα των παιδιών, επικεντρώνονται σε δείγματα γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας, ενώ από τα αποτελέσματα των ερευνών προκύπτει ότι υπάρχουν τα χαμηλά επίπεδα γονεϊκής νοητικοποίησης σχετίζονται με σκληρό στις ανατροφής και μη υποστηρικτικές αντιδράσεις των γονέων στα συναισθήματα των παιδιών, ενώ τα υψηλά επίπεδα λειτουργούν προστατευτικά απέναντι σε συμπεριφορές των γονέων όπως εχθρικότητα ή έλλειψη συναισθηματικής διαθεσιμότητας.

Γκέλον Ιουλία, «Γονεϊκή νοητικοποίηση: Σχέση με τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και τη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών»

Ερευνητικό μέρος

4. Η παρούσα έρευνα

4.1. Αναγκαιότητα της παρούσας έρευνας

Όπως προκύπτει από την επισκόπηση των ερευνών που προηγήθηκε, λίγα είναι γνωστά για τη σχέση της ικανότητας συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών σχολικής ηλικίας (7-11ετών) και χαρακτηριστικών των γονέων τους, όπως η νοητικοποίηση, καθώς και το ποια χαρακτηριστικά ενδέχεται να επηρεάζουν το είδος των γονεϊκών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων που αυτοί χρησιμοποιούν κατά την αλληλεπίδραση με το παιδί (Hu et al., 2020).

Ορισμένες έρευνες επιχείρησαν να συσχετίσουν την γονεϊκή νοητικοποίηση με ικανότητες, όπως η ΘτΝ και η γλώσσα σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, η ρύθμιση του συναισθήματος σε βρέφη και η κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Επίσης δύο έρευνες επιχείρησαν να συνδέσουν την νοητικοποίηση των γονέων με τη σχολική ετοιμότητα (Bernier et al., 2017) και τα προβλήματα συμπεριφοράς (Hughes et al., 2017) σε μεγαλύτερα παιδιά. Άλλες έρευνες ασχολήθηκαν με την επίδραση διαστάσεων της γονεϊκής νοητικοποίησης σε διάφορες εκδηλώσεις της γονεϊκής συμπεριφοράς όπως η συναισθηματική διαθεσιμότητα, η εχθρικότητα και το υποστηρικτικό ή μη στυλ κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων εστιάζοντας και πάλι σε παιδιά προσχολικής ηλικίας. Δεν εντοπίστηκε όμως καμία έρευνα που να διερευνά τη σχέση μεταξύ κοινωνικο-γνωστικών ικανοτήτων των γονέων, όπως η νοητικοποίηση, και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών σχολικής ηλικίας, είτε απευθείας, είτε μέσω της επίδρασης τους στις σχετικές με τα συναισθήματα γονεϊκές πρακτικές, οι οποίες βάσει του μοντέλου των Eisenberg et al. (1998) επιδρούν στη διαμόρφωση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης του παιδιού.

Όπως φάνηκε από την επισκόπηση που προηγήθηκε, η ανωτέρω σχέση μπορεί να υποστηριχθεί θεωρητικά, δεδομένου ότι η νοητικοποίηση συγκεκριμένα των μητέρων, μέσω της ασφαλούς προσκόλλησης, επιδρά στη διαμόρφωση της σχέσης μητέρας – παιδιού, η οποία αποτελεί πεδίο άσκησης των συμπεριφορών σχετικά με τα συναισθήματα, μέσω των οποίων η μητέρα κοινωνικοποιεί στο παιδί την ικανότητα

συναισθηματικής αυτορρύθμισης (Moller et al., 2017. Gersy&Gray,2020). Μετά την επισκόπηση της βιβλιογραφίας, κρίθηκε ενδιαφέρον να μελετηθεί η σχέση μεταξύ δύο διαστάσεων της νοητικοποίησης των μητέρων, της νοοπροσήλωσης και της αναστοχαστικής λειτουργικότητας, της συμπεριφοράς τους ως προς την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων των παιδιών και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών. Το ενδιαφέρον των ερευνητών στο πεδίο της γονεϊκής νοητικοποίησης στρέφεται κυρίως στις μητέρες λόγω της στενής σύνδεσης της έννοιας με την ασφαλή προσκόλληση (Meins et al., 2002), αλλά και λόγω του ότι, τυπικά, η μητέρα είναι ο βασικός φροντιστής του παιδιού και αυτή η οποία αφιερώνει περισσότερο χρόνο στην καθημερινή αλληλεπίδραση με το παιδί (Carr et al., 2018). Γι' αυτούς τους λόγους, στην παρούσα έρευνα επιλέχθηκε οι γονεϊκές μεταβλητές να μελετηθούν σε δείγμα μητέρων.

Επιπλέον, οι έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί μέχρι σήμερα επικεντρώνονται σε δείγματα βρεφών ή παιδιών προσχολικής ηλικίας. Η ηλικία των 7-11 ετών έχει παραμεληθεί στην έρευνα σχετικά με τη γονεϊκή νοητικοποίηση και αυτό ίσως να οφείλεται στο γεγονός ότι η αντίληψη και ο λόγος των γονέων «σχετικά με τον νου» θεωρούνται πιο σημαντικά στα πρώτα στάδια της ανάπτυξης ενός παιδιού, λόγω της σχεδόν απόλυτης εξάρτησης από τους βασικούς φροντιστές του (Meins, Fernyhough, Wainwright, Clark-Carter, Gupta, Fradley, & Tuckey, 2003). Επιπλέον, θεωρείται ότι η άποψη των ενηλίκων για τους κοινωνικούς τους εταίρους διαμορφώνεται γρήγορα και αλλάζει δύσκολα, κατά συνέπεια ο βαθμός αντιμετώπισης του παιδιού ως μια οντότητα με ξεχωριστό νου, έχει ήδη διαμορφωθεί από νωρίς στη σχέση γονέα - παιδιού και θεωρείται δύσκολο να αλλάξει καθώς το παιδί προχωράει σε επόμενα αναπτυξιακά στάδια. Ωστόσο, οι θεωρίες σχετικά με την ανάπτυξη της κοινωνικής γνώσης δίνουν έμφαση στις συζητήσεις με τους γονείς για τον κοινωνικό κόσμο, υποδεικνύοντας ότι ο τρόπος με τον οποίο οι γονείς μιλούν για τα παιδιά ή στα παιδιά τους, παραμένει σημαντικός και μετά την πρώιμη παιδική ηλικία (Bernier et al., 2017). Επομένως, παραμένει ανοιχτό το ερώτημα σχετικά με το αν η γονεϊκή και συγκεκριμένα η μητρική νοητικοποίηση εξακολουθεί να παίζει σημαντικό ρόλο μετά την προσχολική ηλικία (Hughes et al., 2017).

Σε ότι αφορά στις άλλες δύο υπό εξέταση μεταβλητές, δηλαδή την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών και τις γονεϊκές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων, από τη βιβλιογραφία αναδεικνύεται επίσης η σημασία της έρευνας στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, καθώς στην ηλικία των 7 ετών περίπου προκύπτουν σημαντικές αλλαγές τόσο στη γνωστική ικανότητα των παιδιών, που σχετίζεται με τη συναισθηματική τους αυτορρύθμιση (Sabatier et al., 2017), όσο και στην επίδραση των πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων που χρησιμοποιούν οι γονείς, καθώς αποτελεί ένα μεταβατικό στάδιο στην αναπτυξιακή πορεία των παιδιών προς την κατάκτηση της ικανότητας αυτόνομης ρύθμισης και κατανόησης των συναισθημάτων (Rogers et al., 2015). Στη σχολική ηλικία τα παιδιά εδραιώνουν συναισθηματικές ικανότητες που έχουν αποκτήσει κατά την προσχολική και νηπιακή ηλικία και γίνονται πιο ανεξάρτητα κατά την προσπάθεια ρύθμισης των συναισθημάτων τους. Παράλληλα, οι απαιτήσεις των γονέων διαφοροποιούνται καθώς τα παιδιά μεγαλώνουν, επηρεάζοντας τη συμπεριφορά τους ως προς την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων (Cassano et al., 2007).

Παρότι παραδοσιακά, η σχέση μεταξύ των δύο ανωτέρω μεταβλητών φαίνεται να είναι θετική (Perry et al., 2020. Sosa-Hernandez et al., 2020), επισημαίνεται ότι στη συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα, εντοπίζονται πρόσφατα ερευνητικά ευρήματα που δεν συνδέουν ή συνδέουν αρνητικά το υποστηρικτικό στυλ κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών (Mirable et al., 2016. Rogers et al., 2015). Θεωρείται λοιπόν ενδιαφέρον να διερευνηθεί αν αυτά τα ευρήματα θα επιβεβαιωθούν και από την παρούσα έρευνα.

Τέλος, η παρούσα έρευνα αποτελεί ευκαιρία να διερευνηθεί αν οι δύο όψεις της νοητικοποίησης στο γονεϊκό πλαίσιο, δηλαδή η νοοπροσήλωση και η αναστοχαστική λειτουργικότητα, σχετίζονται μεταξύ τους. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, παρότι θεωρείται ότι οι δύο έννοιες αποτελούν όψεις του ίδιου νομίσματος, δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς μέχρι σήμερα αν αντιπροσωπεύουν το ίδιο χαρακτηριστικό της σχέσης γονέα-παιδιού. Οι ελάχιστες έρευνες που έχουν εξετάσει αυτή τη σχέση μέχρι σήμερα επικεντρώθηκαν σε

βρέφη και παιδιά προσχολικής ηλικίας (Arnott & Meins, 2007. Rosenblum et al., 2008. Yatziv et al., 2020), καταλήγοντας σε θετικές συσχετίσεις.

Η μέτρηση των βασικών μεταβλητών της έρευνας θα γίνει με τους ακόλουθους τρόπους:

A) Επιλέχθηκε να αξιολογηθούν ταυτόχρονα δύο όψεις της νοητικοποίησης και συγκεκριμένα η νοοπροσήλωση και η αναστοχαστική ικανότητα των μητέρων, ώστε, όπως προτείνεται και στη βιβλιογραφία, να αποτυπωθεί η πολυδιάστατη έννοια της νοητικοποίησης, δεδομένου ότι οι διάφορες όψεις της συμβαίνουν ταυτόχρονα στο πλαίσιο της γονεϊκής σχέσης. Επίσης, θεωρήθηκε ενδιαφέρον να διερευνηθεί αν υπάρχει διασύνδεση μεταξύ των δύο μεταβλητών, καθώς και αν συσχετίζονται με τον ίδιο τρόπο με τις υπόλοιπες μεταβλητές της έρευνας. Για την μέτρηση της νοοπροσήλωσης επιλέχθηκε η χρήση της Συνέντευξης της Meins, η οποία προτείνεται για χρήση σε παιδιά ηλικίας άνω των 12 μηνών. Για την μέτρηση της αναστοχαστικής λειτουργικότητας, επιλέχθηκε η χρήση της Κλίμακας της Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας των Luyten et al. (2017), λόγω του ότι είναι ένα εύχρηστο εργαλείο που αποτυπώνει τις τρεις βασικές θεωρητικές συνιστώσες της μεταβλητής.

B) Για την μέτρηση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών επιλέχθηκε να χορηγηθεί η Κλίμακα Ελέγχου της Συναισθηματικής Ρύθμισης (Emotion Regulation Checklist, Shields & Cicchetti, 1997), η οποία θα συμπληρωθεί από τις μητέρες. Η συγκεκριμένη κλίμακα επιλέχθηκε διότι είναι αυτή που χρησιμοποιείται πιο συχνά, με βάση τη βιβλιογραφία, σε παιδιά της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας (Compas et al., 2017). Επιπλέον, για την συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα παιδιών προτείνεται η χρήση μεθόδων παρατήρησης αλληλεπίδρασης γονέα – παιδιού ή η χρήση διαφόρων έργων πρόκλησης συναισθηματικής διέγερσης, ωστόσο οι συγκεκριμένες τεχνικές δεν ήταν εφικτό να χρησιμοποιηθούν, λόγω των δυσμενών κοινωνικών συνθηκών, εν μέσω των οποίων διεξήχθη η παρούσα έρευνα (πανδημία Covid-19), οι οποίες κατέστησαν απαγορευτική την πραγματοποίηση δια ζώσης συναντήσεων.

Επιπλέον, επιλέχθηκε να χορηγηθεί στα παιδιά η Κλίμακα Διαχείρισης του Θυμού (Children's Anger Management Scale, Zeman, Shipman, & Penza-Clyve, 2001), η οποία θα συμπληρωθεί από τα ίδια. Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αποτελεί μέρος μια σειράς εργαλείων των κατασκευαστών για την αξιολόγηση της διαχείρισης των συναισθημάτων των παιδιών (Children's Emotion Management Scales), η οποία περιλαμβάνει αντίστοιχα ερωτηματολόγια για την διαχείριση της λύπης και του άγχους των παιδιών. Σύμφωνα με την ανασκόπηση ερευνών 35 ετών των Andrian et al. (2011) για τις μεθόδους αξιολόγησης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών, οι Κλίμακες Διαχείρισης των Συναισθημάτων των Zeman et al. (2001) ήταν το πιο δημοφιλές εργαλείο για παιδιά ηλικίας 7 – 17 ετών. Επιπλέον, από την μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας προέκυψε ότι τα περισσότερα αυτοαναφορικά ερωτηματολόγια συναισθηματικής αυτορρύθμισης προτείνονται για χρήση σε παιδιά ηλικίας άνω των 9 ετών (Garnefski et al., 2001)

Γ)Έχοντας ως θεωρητική βάση το ευρετικό μοντέλο των Eisenberg και συνεργατών για την κοινωνικοποίηση συναισθημάτων, η μητρική συμπεριφορά ως προς τον τομέα της κοινωνικοποίησης θα διερευνηθεί μέσω των αντιδράσεων της μητέρας απέναντι στα αρνητικά συναισθήματα του παιδιού. Η συγκεκριμένη πρακτική ανήκει στις ενεργητικές στρατηγικές κοινωνικοποίησης συναισθημάτων και θεωρείται ότι επηρεάζει άμεσα την ικανότητα συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών (Johnston et al., 2017). Επιπλέον, η εμπειρία και της ικανότητας ρύθμισης των αρνητικών συναισθημάτων θεωρείται ότι κατέχει πρωτεύουσα σημασία για την ανάπτυξη των ικανοτήτων ρύθμισης των παιδιών και την ομαλή προσαρμογή τους στο κοινωνικό περιβάλλον (Perry et al., 2012). Η συγκεκριμένη μεταβλητή θα αξιολογηθεί μέσω της Κλίμακας Διαχείρισης των Αρνητικών Συναισθημάτων των Παιδιών (Copying with Children's Negative Emotions Scale– CCNES, Fabes, Eisenberg, & Bernzweig, 1990), καθώς στη βιβλιογραφία είναι αυτή που χρησιμοποιείται συχνότερα σε παιδιά αυτής της ηλικίας.

4.2. Σκοπός, στόχοι, ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα (1) στη συναισθηματική αυτορρύθμιση παιδιών ηλικίας 7 - 11 ετών, (2) σε δύο διαστάσεις της νοητικοποίησης των μητέρων τους, τη νοοπροσήλωση και την αναστοχαστική λειτουργικότητα και (3) στις πρακτικές κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων των παιδιών, που χρησιμοποιούν οι μητέρες. Επιπλέον, σκοπός ήταν η διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα στις δύο διαστάσεις της μητρικής νοητικοποίησης, αλλά και η επίδραση άλλων δημογραφικών μεταβλητών στις παραπάνω συσχετίσεις.

Συγκεκριμένα στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσει:

1. Τη σχέση ανάμεσα στις δύο διαστάσεις της νοητικοποίησης των μητέρων και τη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών.
2. Τη σχέση ανάμεσα στις δύο διαστάσεις της νοητικοποίησης των μητέρων και τις πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων των παιδιών που χρησιμοποιούν οι μητέρες.
3. Τη σχέση ανάμεσα στη συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών και τις πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων των παιδιών που χρησιμοποιούν οι μητέρες τους.
4. Τη σχέση ανάμεσα στη νοοπροσήλωση και την αναστοχαστική λειτουργικότητα, οι οποίες αποτελούν διαφορετικές διαστάσεις της νοητικοποίησης των μητέρων.
5. Αν η ηλικία και το φύλλο των παιδιών διαμεσολαβούν στις παραπάνω συσχετίσεις.

Με βάση τους παραπάνω στόχους και λαμβάνοντας υπόψη τα ευρήματα των ερευνών που παρουσιάστηκαν στις προηγούμενες ενότητες, διαμορφώθηκαν τα ακόλουθα ερευνητικά ερωτήματα και υποθέσεις:

1) Συσχετίζεται η συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών με την αναστοχαστική λειτουργικότητα των μητέρων τους (Ερώτημα 1α), καθώς και με τη νοοπροσήλωση των μητέρων τους (Ερώτημα 1β);

2) Συσχετίζεται το είδος των αντιδράσεων των μητέρων στα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών τους με την αναστοχαστική λειτουργικότητα (Ερώτημα 2α) και τη νοοπροσήλωση (Ερώτημα 2β) των μητέρων;

3) Σε ό,τι αφορά στη σχέση των υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων των παιδιών που χρησιμοποιούν οι μητέρες, με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, αναμενόταν ότι θα συσχετίζονται θετικά (Υπόθεση 1). Σε ό,τι αφορά στη σχέση των μη υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης που χρησιμοποιούν οι μητέρες, με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, αναμενόταν ότι θα συσχετίζονται αρνητικά (Υπόθεση 2). Οι συγκεκριμένες υποθέσεις διατυπώθηκαν καθώς εντοπίστηκαν στη βιβλιογραφία προηγούμενες έρευνες με ταυτόχρονες (Morelen et al., 2017), αλλά και με μεμονωμένες συσχετίσεις (Han et al., 2015. Perry et al., 2020) μεταξύ των δύο διαφορετικών ειδών των πρακτικών των μητέρων και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών στην συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα.

4) Με βάση τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών σε γονείς παιδιών μικρότερης ηλικίας (Arnott & Meins, 2007. Rosenblum et al., 2008. Yatziv et al., 2020), αναμενόταν ότι θα υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στη νοοπροσήλωση και την αναστοχαστική λειτουργικότητα των μητέρων (Υπόθεση 3).

5) Σε ό,τι αφορά στη διαμεσολάβηση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στη σχέση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών με τις μητρικές πρακτικές, με βάση τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών (Cassano et al., 2007. Chaplin, Cole, & Waxler, 2005. Moore, 2011. Sanders, Zeman, & Poon, 2015), δεν αναμενόταν ότι θα υπάρξουν σημαντικές διαφοροποιήσεις (Υπόθεσεις 4 και 5). Ως προς την επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στη σχέση μεταξύ των δύο διαστάσεων της μητρικής νοητικοποίησης με τις υπόλοιπες μεταβλητές, δεν διατυπώθηκε συγκεκριμένη

υπόθεση, καθώς δεν εντοπίστηκαν προηγούμενες έρευνες στο συγκεκριμένο ηλικιακό εύρος των παιδιών (Ερώτημα 3 και 4).

Επίσης, όσον αφορά τη διερεύνηση της επίδρασης της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στην συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, δεν αναμενόταν επίδραση της ηλικίας (Υπόθεση 6), ενώ αναμενόταν ότι τα κορίτσια θα εμφανίσουν υψηλότερη συναισθηματική αυτορρύθμιση σε σχέση με τα αγόρια (Υπόθεση 7). Ως προς την επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις πρακτικές κοινωνικοποίησης των μητέρων, αναμενόταν ότι δε θα υπάρξουν σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ των παιδιών μικρότερης και μεγαλύτερης ηλικίας (Υπόθεση 8), ωστόσο αναμενόταν ότι οι μητέρες κοριτσιών θα χρησιμοποιούν περισσότερο υποστηρικτικές πρακτικές σε σχέση με τις μητέρες αγοριών (Υπόθεση 9), ενώ οι μητέρες των αγοριών θα χρησιμοποιούν περισσότερο μη υποστηρικτικές πρακτικές σε σχέση με τις μητέρες των κοριτσιών (Υπόθεση 10).

5. Μέθοδος

5.1. Συμμετέχοντες

Στην έρευνα συμμετείχαν 95 παιδιά ηλικίας 7 έως 11 ετών ($M= 8,85$ ετών, $SD= 1,31$) και οι μητέρες τους. Τα παιδιά ήταν 51 κορίτσια και 44 αγόρια και ήταν όλοι μαθητές στις τάξεις από Α΄ έως Ε΄ του Δημοτικού. Το 63% των μαθητών προερχόταν από δημοτικά σχολεία της πόλης των Ιωαννίνων, το 19% από δημοτικά σχολεία στα περίχωρα των Ιωαννίνων και το 18% από δημοτικά σχολεία διαφόρων περιοχών της Ελλάδας (Λάρισα, Αθήνα, Λαμία, Κώς, Θεσσαλονίκη). Με βάση την τάξη στην οποία φοιτούσαν οι μαθητές διαμορφώθηκαν 5 ηλικιακές ομάδες: οι 7χρονοι ($n=19$), 9 αγόρια και 10 κορίτσια ($M=7,09$, $SD=0,19$), οι 8χρονοι ($n=20$), 11 αγόρια και 9 κορίτσια ($M=8,05$, $SD=0,35$), οι 9χρονοι ($n=24$), 12 αγόρια και 12 κορίτσια ($M=8,99$, $SD=0,22$), οι 10χρονοι ($n=20$), 6 αγόρια και 14 κορίτσια ($M=9,95$, $SD=0,29$) και οι 11χρονοι ($n=12$), 6 αγόρια και 6 κορίτσια ($M=11,03$, $SD=0,40$).

Σε ότι αφορά στις μητέρες του δείγματος ($N=95$) ο Μ.Ο. ηλικίας τους ήταν 41,4 ετών ($SD= 3,17$). Πιο συγκεκριμένα, στην 1^η ομάδα των 7 χρονών ανήκαν 19 μητέρες ($M=39,79$ ετών, $SD= 2,55$), στην 2^η ομάδα των 8χρονων ανήκαν 20 μητέρες ($M=41,10$ ετών, $SD= 2,49$), στην 3^η ομάδα των 9χρονων ανήκαν 24 μητέρες ($M=42,56$ ετών, $SD=3,42$), στην 4^η ομάδα των 10χρονων ανήκαν 20 μητέρες ($M=41,10$ ετών, $SD= 2,27$) και στην 5^η ομάδα των 11 χρονων ανήκαν 12 μητέρες ($M=42,40$ ετών, $SD=4,72$).

Όλοι οι συμμετέχοντες ήταν ελληνικής καταγωγής. Σε ό,τι αφορά στο κοινωνικο-μορφωτικό επίπεδο των μητέρων, όπως κατηγοριοποιήθηκε μέσω της δήλωσης επαγγέλματος και εκπαιδευτικού επιπέδου της μητέρας, προέκυψε ότι το 61,1% των μητέρων ανήκε στο μεσαίο κοινωνικο-μορφωτικό επίπεδο, το 21,1% στο υψηλό και το 16,8% στο χαμηλό κοινωνικο-μορφωτικό επίπεδο.

5.2. Ερευνητικά εργαλεία

Στην έρευνα χρησιμοποιήθηκαν συνολικά τέσσερα εργαλεία. Από αυτά τα τρία χορηγήθηκαν στις μητέρες και ένα στα παιδιά. Ακολουθεί σύντομη περιγραφή τους.

5.2.1. Εργαλεία που συμπληρώθηκαν από τις μητέρες

5.2.1.1. Κλίμακα Ελέγχου της Συναισθηματικής Αυτορρύθμισης (Emotion Regulation Checklist - ERC)

Η Κλίμακα Ελέγχου της Συναισθηματικής Αυτορρύθμισης (ΚΕΣΑ, Emotion Regulation Checklist – ERC, Shields & Cicchetti, 1997) είναι ένα ετεροαναφορικό εργαλείο για τη μέτρηση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης παιδιών σχολικής ηλικίας. Αποτελείται από 24 προτάσεις, οι οποίες είναι είτε θετικά είτε αρνητικά φορτισμένες και αντιπροσωπεύουν διαδικασίες που είναι κεντρικές για τη συναισθηματικότητα και τη ρύθμιση των συναισθημάτων, συμπεριλαμβανομένης της συναισθηματικής αστάθειας, της έντασης, του σθένους, της ευελιξίας και της καταλληλότητας της έκφρασης των συναισθημάτων.

Η ΚΕΣΑ περιλαμβάνει σε δύο υποκλίμακες: α) την υποκλίμακα «συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμός» (ΣΑ/Α), η οποία περιλαμβάνει 16 προτάσεις, οι οποίες αξιολογούν μεταπτώσεις στη διάθεση, αντιδράσεις θυμού, συναισθηματική ένταση και απορρυθμισμένα θετικά συναισθήματα π.χ. «*Αναστατώνεται εύκολα*», «*Έχει έντονες μεταπτώσεις στη διάθεση του (είναι δύσκολο να προβλεφθεί η συναισθηματική κατάσταση του παιδιού, γιατί η διάθεσή του αλλάζει απροσδόκητα από καλή σε κακή)*». Τα υψηλότερα σκορ υποδηλώνουν μια κατάσταση όπου το παιδί εκδηλώνει υπερβολικές συναισθηματικές αντιδράσεις και συχνές μεταπτώσεις στη συμπεριφορά του, που δεν συνάδουν με τα εξωτερικά περιστατικά ή τα ερεθίσματα που δέχεται.

β) την υποκλίμακα «ρύθμιση συναισθημάτων» (ΡΣ), η οποία περιλαμβάνει 8 προτάσεις, οι οποίες αξιολογούν κεντρικές διαδικασίες για την προσαρμοστική ρύθμιση, όπως η ηρεμία/γαλήνη, η κατανόηση συναισθημάτων, και η ενσυναίσθηση π.χ. «*Λέει /εκφράζει τότε αισθάνεται λυπημένο, θυμωμένο ή νευριασμένο, φοβισμένο*», «*Συναισθάνεται πως νιώθουν οι άλλοι, δείχνει ενδιαφέρον, όταν οι άλλοι είναι αναστατωμένοι ή στενοχωρημένοι*». Τα υψηλότερα σκορ δείχνουν μεγαλύτερη ικανότητα για διαχείριση της συναισθηματικής διέγερσης, ώστε να επιτυγχάνεται ένα πιο βέλτιστο

αλληλεπίδραση του παιδιού με το περιβάλλον του.

Οι μητέρες κλήθηκαν να απαντήσουν σε 4-βάθμια κλίμακα τύπου Likert (όπου 1=σχεδόν πάντα έως 4=σχεδόν ποτέ), ανάλογα με το πόσο χαρακτηρίζει κάθε στοιχείο της κλίμακας χαρακτηρίζει το συγκεκριμένο παιδί.

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας πραγματοποιήθηκε μετάφρασή της κλίμακας στα ελληνικά. Σε συνεργασία με καθηγήτρια αγγλικής γλώσσας και επαγγελματία μεταφράστρια, μεταφράστηκαν αρχικά οι δηλώσεις της αγγλικής κλίμακας στα ελληνικά (ευθεία μετάφραση). Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε αντίστροφη μετάφραση από τα ελληνικά στα αγγλικά, διασφαλίζοντας την πιστότητα της αρχικής μετάφρασης

Σύμφωνα με τους κατασκευαστές της, ο δείκτης αξιοπιστίας Cronbach's α για τις δύο υποκλίμακες της ΚΕΣΑ είναι: .96 για την υποκλίμακα «συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμός» και .83 για την υποκλίμακα «ρύθμιση συναισθημάτων». Κατά την στάθμιση του εργαλείου στην Ιταλία σε δείγμα 1.417 παιδιών ηλικίας 3-10 ετών σημειώθηκε Chronbach's α .72 για την ΣΑ/Α και .59 για την ΡΣ (Molina, Sala, Zappulla, Bonfigliuoli, Cavioni, Zanetti, Baiocco, Laghi, Pallini, DeStasio, Raccanello, & Cicchetti, 2014). Η κλίμακα έχει χρησιμοποιηθεί στην Ελλάδα το 2011 σε δείγμα 103 παιδιών ηλικία 5-6 ετών και συμπληρώθηκε από νηπιαγωγούς (Μπαρμπαρίδου, 2015) με δείκτη εσωτερικής συνοχής .52 για την υποκλίμακα ΣΑ/Α και .51 για την ΡΣ. Στην παρούσα έρευνα ο δείκτης α για την υποκλίμακα «συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμός» ήταν .79, ενώ για την υποκλίμακα της «ρύθμισης συναισθημάτων» ήταν .69.

5.2.1.2. Κλίμακα για τη Διαχείριση των Αρνητικών Συναισθημάτων του παιδιού (Copying with Children's Negative Emotions- CCNES).

Το εργαλείο «Διαχείριση των Αρνητικών Συναισθημάτων του Παιδιού» (ΔΑΣΠ, Copying with Children's Negative Emotions – CCNES, Fabes, Eisenberg, & Bernzweig, 1990), αποτελείται από 12 σενάρια που εξετάζουν διαφορετικά είδη αντιδράσεων του γονέα σε υποθετικές καταστάσεις εκδήλωσης αρνητικών συναισθημάτων από το παιδί

(θυμός, φόβος, λύπη), όπως αυτό που παρουσιάζεται στον πίνακα που ακολουθεί (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Παράδειγμα υποθετικού σεναρίου Κλίμακας ΔΑΣΠ

Σενάριο & Ερωτήσεις
<p><i>Εάν το παιδί μου θύμωνε επειδή θα ήταν άρρωστο ή τραυματισμένο και δεν θα μπορούσε να πάει στο πάρτι γενεθλίων του φίλου του/ της:</i></p> <p>Ερωτήσεις</p> <p>[α] Θα έστελνα το παιδί μου στο δωμάτιό του για να ηρεμήσει.</p> <p>[β] Θα θύμωνα με το παιδί μου.</p> <p>[γ] Θα βοηθούσα το παιδί μου να σκεφτεί τρόπους ώστε να μπορέσει να συναντηθεί με τους φίλους του, (π.χ., να καλέσει μερικούς φίλους στο σπίτι μετά το πάρτι).</p> <p>[δ] Θα έλεγα στο παιδί μου να μη κάνει τόσο μεγάλο θέμα ότι έχασε το πάρτι.</p> <p>[ε] Θα ενθάρρυνα το παιδί μου να εκφράσει το θυμό και την απογοήτευση που νιώθει.</p> <p>[στ] Θα καθυσάχαζα το παιδί μου και θα έκανα κάτι διασκεδαστικό μαζί του για να αισθανθεί καλύτερα που έχασε το πάρτι.</p>

Οι απαντήσεις κατηγοριοποιούνται σε έξι υποκλίμακες, οι οποίες είναι: (1) «αντιδράσεις επικεντρωμένες στο συναίσθημα» (ΑΕΣ), π.χ. “Θα καθυσάχαζα το παιδί μου και θα έκανα κάτι διασκεδαστικό μαζί του για να αισθανθεί καλύτερα που έχασε το πάρτι”, (2) «αντιδράσεις επικεντρωμένες στο πρόβλημα» (ΑΕΠ), π.χ. “Θα βοηθούσα το παιδί μου να σκεφτεί τρόπους ώστε να μπορέσει να συναντηθεί με τους φίλους του, π.χ., να καλέσει μερικούς φίλους στο σπίτι μετά το πάρτι”, (3) «έκφραση ενθάρρυνσης» (ΕΕ), π.χ. “θα ενθάρρυνα το παιδί μου να εκφράσει το θυμό και την απογοήτευση που νιώθει”, (4) «αντιδράσεις άγχους» (ΑΑ), οι οποίες καταγράφουν το βαθμό στον οποίο οι γονείς αισθάνονται δυσφορία όταν τα παιδιά εκφράζουν τα αρνητικά τους συναισθήματα π.χ. “Θα θύμωνα με το παιδί μου”, (5) «τιμωρητικές αντιδράσεις» (ΤΑ), π.χ. “θα έστελνα το παιδί μου στο δωμάτιό του για να ηρεμήσει” και (6) αντιδράσεις ελαχιστοποίησης (ΑΕ), που αντικατοπτρίζουν τον βαθμό στον οποίο οι γονείς ελαχιστοποιούν τη σοβαρότητα της κατάστασης ή υποτιμούν το πρόβλημα του παιδιού, π.χ. “θα έλεγα στο παιδί μου να μη κάνει τόσο μεγάλο θέμα ότι έχασε το πάρτι”. Βάσει προηγούμενων

ερευνών (π.χ., Baker, 2011. Denham & Kochanoff, 2002 . Nelson, 2012. οπ. αναφ. στους Perry et al, 2020), οι βαθμολογίες των υποκλιμάκων αθροίζονται σε δύο ευρύτερους τομείς: α) «υποστηρικτικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων» (αποτελούμενες από τις υποκλίμακες ΕΕ, ΑΕΣ, ΑΕΠ), με τις υψηλότερες βαθμολογίες να αντικατοπτρίζουν πιο προσαρμοστικές απαντήσεις, και β) «μη υποστηρικτικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων» (ΑΑ, ΑΕ, ΤΑ), με υψηλότερα επίπεδα να αντανακλούν μη προσαρμοστικές πτυχές της συναισθηματικής κοινωνικοποίησης.

Μετά την παρουσίαση κάθε υποθετικού σεναρίου, οι μητέρες κλήθηκαν να επιλέξουν πόσο πιθανό θα ήταν να ανταποκριθούν με κάθε έναν από τους έξι τρόπους απέναντι στο συναίσθημα των παιδιών τους, απαντώντας για κάθε μια επιλογή σε μια κλίμακα τύπου Likert από το 1 (εξαιρετικά απίθανο) έως το 7 (εξαιρετικά πιθανό).

Για την χρήση του εργαλείου πραγματοποιήθηκε μετάφραση από τα αγγλικά στα ελληνικά σε συνεργασία με καθηγήτρια αγγλικής γλώσσας. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε αντίστροφη μετάφραση από διαφορετικό μεταφραστή από τα ελληνικά στα αγγλικά, διασφαλίζοντας την πιστότητα της αρχικής μετάφρασης.

Σε ό,τι αφορά στις ψυχομετρικές ιδιότητες του εργαλείου, όπως αναφέρεται από τους κατασκευαστές του, παρουσιάζει εγκυρότητα εννοιολογικής κατασκευής, ικανοποιητική αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής σε όλες τις υποκλίμακες ($\alpha > .78$, εκτός από τις «τιμωρητικές αντιδράσεις» $\alpha = .69$), και αποδεκτή αξιοπιστία επανεξέτασης $r = 0.56-0.83$ (Eisenberg, Fabes, Shepard, Guthrie I, Murphy, & Reiser, 1999. Fabes, 2002). Στην έρευνα των Sosa-Hernandes και συνεργατών (2020), σε 870 γονείς παιδιών 6-12 ετών στον Καναδά, η συνολική αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής ήταν επαρκής τόσο στις μητέρες όσο και στους πατέρες του δείγματος ($\alpha = .73$ και $.79$ αντίστοιχα) και η αξιοπιστία των όλων των υποκλιμάκων ξεχωριστά μεγαλύτερη από $.78$. Στην παρούσα έρευνα ο δείκτης α για τις υποκλίμακες ΑΕΣ, ΑΕΠ, ΕΕ, ΑΑ, ΤΑ, ΑΕ ήταν αντίστοιχα $.84$, $.70$, $.88$, $.83$, $.80$, $.88$. Για τις ευρύτερες υποκλίμακες των υποστηρικτικών (ΑΕΣ, ΑΕΠ, ΕΕ) και μη υποστηρικτικών αντιδράσεων (ΑΑ, ΤΑ, ΑΕ) ο δείκτης α ήταν αντίστοιχα $.88$ και $.91$.

5.2.1.3. Συνέντευξη για την αξιολόγηση της μητρικής Νοοπροσήλωσης (Mind-Mindedness Interview - MMI)

Στις μητέρες χορηγήθηκε η Συνέντευξη της Meins για την αξιολόγηση της ΝΠ. Πρόκειται για μια σύντομη μη δομημένη συνέντευξη η οποία περιλαμβάνει μία μόνο οδηγία: *«θα ήθελα να μου περιγράψεις τον/την (όνομα του παιδιού)»*. Πριν την συνέντευξη οι μητέρες ενημερώνονται ότι δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις. Σε περίπτωση που η μητέρα ζητήσει διευκρινήσεις ο ερευνητής επαναλαμβάνει ότι δεν απαιτείται κάποια συγκεκριμένη περιγραφή. Αφού ολοκληρωθεί η περιγραφή, και σε περίπτωση που κρίνεται ότι η μητέρα δεν έχει μιλήσει αρκετά, ο ερευνητής θέτει την ερώτηση *«Θα ήθελες να προσθέσεις κάτι ακόμα για τον/την (όνομα του παιδιού;)»* Οι συνεντεύξεις ηχογραφήθηκαν και, απομαγνητοφωνήθηκαν. Στη συνέχεια η αποκωδικοποίηση έγινε με βάση την αναθεωρημένη έκδοση του «Εγχειριδίου Αποκωδικοποίησης της Νοοπροσήλωσης» των Meins και Fernyhough (2015).

Κωδικοποίηση των απαντήσεων: Όλοι οι όροι που αναφέρονται στο παιδί ταξινομήθηκαν σε πέντε ευρείες κατηγορίες που περιλαμβάνουν νοητικούς, συμπεριφορικούς, σωματικούς, γενικούς, καθώς και αυτο-αναφορικούς όρους, οι οποίοι με βάση την τελευταία έκδοση του οδηγού της Meins έχουν προστεθεί στους μη νοητικούς όρους και εστιάζουν περισσότερο στην επίδραση που έχει η συμπεριφορά του παιδιού στον γονέα (π.χ., με εξαντλεί), παρά στο ίδιο το παιδί (Meins, & Fernyhough, 2015). Επιπλέον, οι νοητικοί όροι ταξινομήθηκαν σε γνωστικούς/επιστημικούς, συναισθηματικούς και βουλευσιακούς, σύμφωνα με τον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 3. Ταξινόμηση όρων των συνεντεύξεων της νοοπροσήλωσης των μητέρων

Νοητικοί όροι	Γνωστικο-επιστημικοί	Συναισθηματικοί	Βουλησιακοί	
	σκέφεται, γνωρίζει, ξέρει, καταλαβαίνει, ανακαλύπτει, μαθαίνει κ.α.	αγαπάει, θυμώνει, λυπάται, φοβάται, ζηλεύει, ντρέπεται κ.α.	θέλει, επιθυμεί, απαιτεί κ.α.	
Μη νοητικοί όροι	Συμπεριφορικοί	Σωματικοί	Γενικοί	Αυτοαναφορικοί
	φιλικός, άτακτος, κοινωνικός, ζωηρός, νευρικός κ.α.	όμορφος, ξανθός, παιδί κ.α.	ψηλός, πρώτο και οποιοδήποτε σχόλιο δεν εμπίπτει στις υπόλοιπες κατηγορίες.	αναφορές που έχουν στο επίκεντρό τους τη μητέρα και όχι το παιδί όπως «με εξαντλεί», «με δυσκολεύει», «είναι μια πρόκληση για μένα» κ.α.

Οι αναφορές των μητέρων στις νοητικές καταστάσεις των παιδιών τους εκφράζονται ως ποσοστό, το οποίο προκύπτει από τον αριθμό των νοητικών αναφορών δια του συνολικού αριθμού των αναφορών (νοητικοί και μη συσχετιζόμενοι με το νου όροι) που χρησιμοποίησε η μητέρα στην περιγραφή του παιδιού της, με τις υψηλότερες βαθμολογίες να δείχνουν μεγαλύτερη νοοπροσήλωση (Meins et al., 1998. Meins et al., 2003).

Σε ό,τι αφορά στις ψυχομετρικές ιδιότητες του συγκεκριμένου εργαλείου, προηγούμενες έρευνες έχουν διαπιστώσει διαβαθμολογική αξιοπιστία με δείκτη συνάφειας $\alpha = .70$ έως $\alpha = .79$ (Devine & Hughes, 2019. Fishburn, Meins, Greenhow, Jones, Hackett, Biehal, ...Wade, 2017. Meins et al., 2013). Επίσης υψηλές ήταν και οι τιμές του δείκτη συνάφειας στην ομαδοποίηση των σχολίων, υποδηλώνοντας έτσι την αξιοπιστία μεταξύ των βαθμολογητών (νοητικές αναφορές .91, συμπεριφορικές αναφορές.91, φυσικές αναφορές.83, γενικές αναφορές.83), (Devine & Hughes, 2019). Στην παρούσα έρευνα, η βαθμολόγηση έγινε από δύο βαθμολογητές και η αξιοπιστία για το σύνολο των νοητικών αναφορών ήταν .91. Οι διαφορές λύθηκαν ύστερα από συζήτηση μεταξύ των βαθμολογητών.

5.2.1.4. Κλίμακα Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας (Parental Reflective Functioning Questionnaire - PRFQ)

Για την αξιολόγηση της μητρικής αναστοχαστικής λειτουργικότητας επιλέχθηκε η Κλίμακα Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας των Luyten, Mayes, Nijssens και Fonagy (2017). Οι κατασκευαστές της είχαν ως στόχο να δημιουργήσουν ένα εργαλείο το οποίο να ενσωματώνει τα στοιχεία της πολυδιάστατης αυτής έννοιας και ταυτόχρονα να είναι σύντομο και εύκολο στη χρήση σε γονείς ανεξαρτήτως κοινωνικομορφωτικού επιπέδου. Με βάση την θεωρητική θεμελίωση της έννοιας της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας, το συγκεκριμένο εργαλείο διαμορφώθηκε έτσι ώστε κάθε μια από τις τρεις υποκλίμακές του να αντιπροσωπεύει μια από τις τρεις διαστάσεις που συνθέτουν την έννοια της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας.

Πιο αναλυτικά, η κλίμακα αποτελείται από 18 προτάσεις οι οποίες ταξινομούνται σε 3 διακριτές υποκλίμακες: α) υποκλίμακα «μη νοητικοποίηση» (MN), η οποία αντανακλά την αδυναμία των γονέων να κατανοήσουν ότι το παιδί τους έχει νοητικές καταστάσεις (π.χ. *Όταν το παιδί μου είναι ιδιότροπο το κάνει για να με εκνευρίσει*), β) υποκλίμακα «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις» (BNK), η οποία αντανακλά την αναγνώριση από τον γονέα της αδιαφάνειας των νοητικών καταστάσεων του παιδιού (π.χ. *Μπορώ εύκολα να διαβάσω τη σκέψη του παιδιού μου*). Στην συγκεκριμένη υποκλίμακα η πολύ υψηλή βαθμολογία συνεπάγεται υπερνοητικοποίηση, μια κατάσταση στην οποία ο γονέας εκφράζει υπερβολική σιγουριά σχετικά με τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού (δεν αναγνωρίζει την αδιαφάνεια), αντίθετα η χαμηλή βαθμολογία συνεπάγεται υπονοητικοποίηση, γ) υποκλίμακα «ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις» (EPNK), η οποία αξιολογεί το γνήσιο ενδιαφέρον και την περιέργεια του γονέα για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού του (π.χ. *Μου αρέσει να σκέφτομαι τους λόγους που οδηγούν το παιδί μου να συμπεριφέρεται ή αισθάνεται με συγκεκριμένο τρόπο*). Όπως και στην υποκλίμακα BNK, και εδώ οι πολύ υψηλές βαθμολογίες μπορεί να είναι ενδεικτικές υπερνοητικοποίησης (η περιέργεια του γονέα φτάνει στα όρια της αδιακρισίας), ενώ οι χαμηλές μπορεί να δηλώνουν αδιαφορία για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού (υπονοητικοποίηση).

Οι απαντήσεις των μητέρων δόθηκαν σε 7-βαθμη κλίμακα τύπου Likert από το 1 (διαφωνώ απόλυτα) έως το 7 (συμφωνώ απόλυτα). Οι δηλώσεις είναι κατασκευασμένες με τέτοιο τρόπο ώστε τόσο οι υψηλές όσο και οι χαμηλές βαθμολογίες να είναι ενδεικτικές υψηλής και χαμηλής ΓΑΛ και το αντίστροφο. Επιπλέον σε ορισμένες δηλώσεις των υποκλιμάκων BNK και ΕΠNK οι μεσαίες βαθμολογίες (και όχι οι πολύ υψηλές) είναι αυτές που υποδηλώνουν υψηλή ΓΑΛ. Επιπρόσθετα, οι υποκλίμακες διαμορφώθηκαν θετικά (υψηλά σκορ είναι ενδεικτικά υψηλής ΓΑΛ) και αρνητικά (υψηλά σκορ είναι ενδεικτικά χαμηλής ΓΑΛ). Επίσης, κάποιες δηλώσεις διατυπώθηκαν έτσι ώστε τα χαμηλά και τα υψηλά σκορ να είναι, εξίσου, ενδεικτικά χαμηλής ΓΑΛ, ενώ οι μεσαίες βαθμολογίες να είναι ενδεικτικές υψηλής ΓΑΛ, καθώς υψηλά επίπεδα ΓΑΛ προϋποθέτουν επίγνωση της αδιαφάνειας των νοητικών καταστάσεων. Η κάθε υποκλίμακα βαθμολογήθηκε αυτόνομα (δεν προκύπτει συνολική βαθμολογία).

Για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας πραγματοποιήθηκε, όπως και στα υπόλοιπα εργαλεία, μετάφρασή της κλίμακας στα ελληνικά με τη μέθοδο της ευθείας και αντίστροφης μετάφρασης.

Σε ό,τι αφορά στις ψυχομετρικές ιδιότητες του εργαλείου οι κατασκευαστές αναφέρουν Cronbach's $\alpha = .70$ για την υποκλίμακα MN, $\alpha = .82$ για την υποκλίμακα BNK και $\alpha = .74$ για την υποκλίμακα ΕΠNK. Στην έρευνα των Pazzagli et al. (2019), η αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής για τις μητέρες και τους πατέρες ήταν αντίστοιχα: MN, $\alpha = .67, .69$, BNK, $\alpha = .81, .71$, ΕΠNK, $\alpha = .62, .70$). Στην παρούσα έρευνα διαπιστώθηκαν Cronbach's α : MN= .63, BNK= .83 και ΕΠNK= .68.

5.2.2. Εργαλεία που συμπληρώθηκαν από τα παιδιά

5.2.2.1. Κλίμακα Διαχείρισης του Θυμού των Παιδιών (Children's Anger Management Scale - CAMS)

Για την μέτρηση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης στα παιδιά χορηγήθηκε επιπλέον η κλίμακα Διαχείρισης του Θυμού των Παιδιών (Zeman, Shipman, & Penza-Clyve, 2001), η οποία αποτελεί τμήμα μιας δέσμης εργαλείων που αξιολογούν την

διαχείριση αρνητικών συναισθημάτων (λύπη, θυμός, άγχος) σε παιδιά ηλικίας άνω των 7 ετών (Children's Emotions Management Scales – CEMS). Η κλίμακα αποτελείται από 11 προτάσεις, οι οποίες ταξινομούνται σε τρεις διακριτές υποκλίμακες οι οποίες είναι: η «αναστολή του θυμού» – ΑΘ (π.χ. «Κρατάω τον θυμό μου μέσα μου»), η «απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού» - ΑΕΘ (π.χ. «Επιτίθεμαι σε ότι με θυμώνει») και η «διαχείριση της ρύθμισης του θυμού» - ΔΡΘ (π.χ. «Προσπαθώ να αντιμετωπίσω με ηρεμία αυτό που κάνει να αισθάνομαι θυμωμένος»).

Τα παιδιά κλήθηκαν να απαντήσουν κατά πόσο συμφωνούν με τις συγκεκριμένες δηλώσεις σε μια κλίμακα τύπου Likert από το 1 (σχεδόν ποτέ) έως το 3 (συχνά). Αρχικά, το ερωτηματολόγιο χορηγήθηκε πιλοτικά σε 10 παιδιά ηλικίας 7 έως 11 ετών και δεν προέκυψε ανάγκη να γίνουν τροποποιήσεις. Κατά την χορήγησή του στα παιδιά, δόθηκαν οι απαραίτητες οδηγίες – διευκρινίσεις και διασφαλίστηκε η ύπαρξη του απαιτούμενου χρόνου και συνθηκών ηρεμίας κατά την συμπλήρωση από τα παιδιά, ενώ ζητήθηκε οι μητέρες να μην είναι παρούσες για να μην επηρεάσουν τις απαντήσεις των παιδιών.

Για την μετάφραση του ερωτηματολογίου στα ελληνικά ακολουθήθηκε η διαδικασία της ευθείας και αντίστροφης μετάφρασης

Σε ό,τι αφορά στις ψυχομετρικές ιδιότητες του εργαλείου, οι κατασκευαστές αναφέρουν ικανοποιητικούς δείκτες αξιοπιστίας Chronbach's α από .60 έως .77 και αξιοπιστία επανεξέτασης μεταξύ .63 και .80, καθώς επίσης διαπιστώθηκε συγκλίνουσα και αποκλίνουσα εγκυρότητα με άλλα εργαλεία μέτρησης συναισθηματικής αυτορρύθμισης, κοινωνικής λειτουργικότητας και ψυχοπαθολογίας (Zeman et al., 2001). Σε έρευνα των HeeHa και Jue (2018) η αξιοπιστία εσωτερικής συνοχής για τις υποκλίμακες ΑΘ και ΔΡΘ ήταν .75 και .64 αντίστοιχα. Στην παρούσα έρευνα ο δείκτης α για τις υποκλίμακες ΑΘ, ΔΡΘ και ΑΕΘ ήταν .68, .77 και .81 αντίστοιχα.

5.2.3. Ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων

Για τη συλλογή των δημογραφικών στοιχείων των συμμετεχόντων και των παιδιών κατασκευάστηκε και χορηγήθηκε στις μητέρες ένα ερωτηματολόγιο, το οποίο

περιλαμβάνει ερωτήσεις σχετικά με την ηλικία, την οικογενειακή κατάσταση, το μορφωτικό επίπεδο και το επάγγελμα που ασκούν οι γονείς. Επιπλέον, περιλαμβάνει ερωτήσεις με την ηλικία, το φύλο, τη σειρά γέννηση, την τάξη και το σχολείο στο οποίο φοιτά το παιδί.

5.3. Διαδικασία

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε το πρώτο εξάμηνο του 2021 και λόγω των συνθηκών που επικρατούσαν με την εξέλιξη της πανδημίας covid-19, η χορήγηση όλων των εργαλείων έγινε διαδικτυακά. Για τη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων, κατόπιν τηλεφωνικής επικοινωνίας, στάλθηκαν συναινετικές επιστολές στις μητέρες, με τις οποίες γνωστοποιήθηκε το θέμα, οι στόχοι και η διαδικασία της έρευνας, τονίζοντας ιδιαίτερα την διασφάλιση της ανωνυμίας των συμμετεχόντων. Ζητήθηκε ηλεκτρονική συγκατάθεση για τη συμμετοχή των μητέρων και των παιδιών τους στην έρευνα. Αφού εξασφαλίστηκε η συναίνεση, απεστάλησαν τα ερωτηματολόγια στις μητέρες, τα οποία ήταν ανώνυμα και κωδικοποιημένα. Έγινε σύσταση στις μητέρες να συμπληρώσουν τα δύο μέρη των ερωτηματολογίων σε ξεχωριστούς χρόνους ώστε να διασφαλιστεί η ορθή συμπλήρωσή τους. Μετά την ηλεκτρονική υποβολή των ερωτηματολογίων, ορίστηκε ημερομηνία διαδικτυακής συνάντησης με τους συμμετέχοντες, οι οποίοι κλήθηκαν να συνδεθούν μέσω της πλατφόρμας skype για την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων των μητέρων και την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου από τα παιδιά. Η χορήγηση του ερωτηματολογίου στα παιδιά έγινε από την ερευνήτρια και ζητήθηκε η μητέρα να μην είναι παρούσα στη συγκεκριμένη διαδικασία. Στα παιδιά δόθηκαν αρχικά οι απαραίτητες οδηγίες και διευκρινίσεις για την διαδικασία συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου. Στη συνέχεια η ερευνήτρια διάβαζε τις ερωτήσεις και τις εναλλακτικές απαντήσεις στο παιδί, το ίδιο απαντούσε προφορικά. Μετά την ολοκλήρωση της παραπάνω διαδικασίας, ακολούθησε η απομαγνητοφώνηση και η αποκωδικοποίηση των συνεντεύξεων και η στατιστική επεξεργασία όλων των δεδομένων.

6. Αποτελέσματα

Σε αυτό το κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, όπως προέκυψαν από τις αναλύσεις των δεδομένων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν με τη βοήθεια του στατιστικού λογισμικού SPSS. Στο πρώτο μέρος παρουσιάζεται η περιγραφική στατιστική για το σύνολο του δείγματος και για κάθε ηλικιακή ομάδα παιδιών, καθώς και η επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών σε όλες τις μεταβλητές της έρευνας. Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζονται οι συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών και η επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας, καθώς επίσης και οι επιμέρους συσχετίσεις των μεταβλητών ξεχωριστά για τα αγόρια και τα κορίτσια του δείγματος.

6.1. Περιγραφική στατιστική

Στον Πίνακα 4 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι μέσοι όροι, οι τυπικές αποκλίσεις, οι μέγιστες και ελάχιστες τιμές των μεταβλητών.

Αξιοσημείωτα στον Πίνακα 4 είναι τα εξής ευρήματα: Πρώτον, οι μητέρες αναφέρουν χαμηλές βαθμολογίες στην υποκλίμακα «συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμος» ($M=1,89$, $SD=0,35$), και υψηλές βαθμολογίες στην υποκλίμακα της «ρύθμισης των συναισθημάτων» ($M=3,32$, $SD=0,40$), αναγνωρίζοντας στα παιδιά τους την ικανότητα να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους. Οι απαντήσεις και στις δύο υποκλίμακες δεν παρουσιάζουν σημαντική διαφοροποίηση ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα των παιδιών. Σε ό,τι αφορά στη διαχείριση του θυμού, τα παιδιά ανέφεραν ότι έχουν την ικανότητα να ρυθμίζουν το συναίσθημά τους ΔΡΘ: $M=2,03$, $SD=0,53$, ενώ σε μικρότερο ποσοστό ανέφεραν την «αναστολή του θυμού» με $M=1,69$ και $SD=0,44$ και την «απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού» με $M=1,62$ και $SD=0,60$.

Πίνακας 4: Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και εύρος των μεταβλητών της έρευνας που αφορούν στα παιδιά ανά ηλικιακή ομάδα.

	7 χρονών (n=19)			8 χρονών (n=20)			9 χρονών (n=24)			10 χρονών (n=20)			11 χρονών (n=12)			Σύνολο
	M	SD	Min-Max	M	SD	Min-Max	M	SD	Min-Max	M	SD	Min-Max	M	SD	Min-Max	
<i>Συναισθηματική αυτορρύθμιση</i>																
ΣΑ/Α	1.92	0.28	1.19-2.31	1.82	0.31	1.31-2.44	1.86	0.43	1.19-2.88	1.9	0.37	1.25-2.44	2.02	0.28	1.63-2.50	1.8
ΡΣ	3.3	0.41	2.50-3.88	3.23	0.5	2.25-4	3.39	0.39	2.63-4.00	3.37	0.29	2.75-3.88	3.28	0.38	2.50-3.75	3.3
<i>Διαχείριση του θυμού των παιδιών</i>																
ΑΘ	1.63	0.36	1-2.25	1.81	0.4	1-2.75	1.76	0.55	1-3	1.54	0.45	1-2.25	1.71	0.32	1.25-2.25	1.6
ΑΕΘ	1.39	0.51	1-2.67	1.82	0.65	1-2	1.63	0.64	1-3	1.65	0.61	1-3	1.64	0.48	1-2.67	1.6
ΔΡΘ	2.26	0.43	1.50-3	2.11	0.46	1-2.75	2.02	0.57	1-3	1.83	0.56	1-3	1.85	0.57	1.25-2.75	2.0

* $p < .05$ ** $p < .01$

Όπου: ΣΑ/Α= συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμός, ΡΣ= ρύθμιση συναισθημάτων, ΑΘ= αναστολή του θυμού, ΑΕΘ= απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού, ΔΡΘ= διαχείριση της ρύθμισης του θυμού

Στον Πίνακα 5 που ακολουθεί, παρουσιάζονται οι μέσοι όροι, οι τυπικές αποκλίσεις, οι μέγιστες και ελάχιστες τιμές των μεταβλητών που αφορούν τις μητέρες, ανά ηλικιακή ομάδα παιδιών.

Σύμφωνα με τις απαντήσεις που έδωσαν οι μητέρες στο ερωτηματολόγιο για τη Διαχείριση των αρνητικών συναισθημάτων των παιδιών, προκύπτει ότι οι μητέρες τείνουν να κάνουν χρήση υποστηρικτικών πρακτικών έναντι των μη υποστηρικτικών σε όλες τις ηλικιακές ομάδες των παιδιών, ενώ δεν υπάρχει σημαντική διαφοροποίηση στον μέσο όρο των απαντήσεων ανάλογα με την ηλικιακή ομάδα των παιδιών.

Ως προς τα είδη των μη υποστηρικτικών πρακτικών φαίνεται ότι οι μητέρες περισσότερο έχουν την τάση να προσπαθούν να υποβαθμίσουν τη σπουδαιότητα του συναισθήματος του παιδιού (ΑΕ: $M=3,39$, $SD=1,15$), λιγότερο συχνά εκδηλώνουν αντιδράσεις άγχους στα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών τους (ΑΑ: $M=3,15$, $SD=0,99$), ενώ είναι περισσότερο απίθανο να επιλέξουν τιμωρητικές αντιδράσεις απέναντι στην εκδήλωση ενός αρνητικού συναισθήματος από το παιδί (ΤΑ: $M=2,45$, $SD=0,80$). Τα συγκεκριμένα αποτελέσματα φαίνεται να γενικεύονται σε όλες τις ηλικιακές ομάδες των παιδιών.

Σε ό,τι αφορά στις υποστηρικτικές πρακτικές, οι μητέρες φαίνεται να χρησιμοποιούν συχνότερα αντιδράσεις επικεντρωμένες στην επίλυση του προβλήματος και αντιδράσεις επικεντρωμένες στην προσπάθεια ανακούφισης του αρνητικού συναισθήματος που βιώνει το παιδί (ΑΕΠ: $M=6,05$, $SD=0,60$ και ΑΕΣ: $M=5,88$, $SD=0,77$). Λιγότερο συχνά προκύπτει ότι οι μητέρες ενθαρρύνουν τα παιδιά να εκφράσουν το αρνητικό συναίσθημα που αισθάνονται (ΕΕ: $M=5,34$, $SD=0,87$). Και στη συγκεκριμένη ομάδα πρακτικών οι βαθμολογίες των επιμέρους αντιδράσεων δεν διαφοροποιούνται ανάμεσα στις πέντε ηλικιακές ομάδες παιδιών.

Σχετικά με την μεταβλητή της μητρικής νοοπροσήλωσης, όπως προκύπτει από τις βαθμολογήσεις των συνεντεύξεων των μητέρων, ο $M=44,09$ με $SD=16,32$ της συνολικής νοοπροσήλωσης είναι μέτριος και δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες διαφοροποιήσεις ανά ηλικιακή ομάδα, εκτός από την ομάδα των 9χρονων, όπου παρατηρείται χαμηλότερη βαθμολογία ($M=37,59$, $SD=15,56$). Η συχνότητα των αναφορών των μητέρων σε

συναισθηματικούς όρους κατά την συνέντευξη της νοοπροσήλωσης, η οποίες μετρήθηκαν σε ξεχωριστά, αναδεικνύει ότι σε όλες τις ηλικιακές ομάδες των παιδιών, οι μητέρες χρησιμοποίησαν κατά μέσο όρο 2-3 αναφορές ανά συνέντευξη ($M=2,82$, $SD=2,09$), λιγότερες από τις αναφορές σε γνωστικούς όρους για τις οποίες ο μέσος όρος ήταν $M=3,41$ με $SD=2,61$.

Τέλος, αναφορικά με τις απαντήσεις που έδωσαν η μητέρες στο ερωτηματολόγιο για την μέτρηση της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας, προκύπτει ότι στο σύνολο του δείγματος οι μητέρες έχουν την τάση να εκδηλώνουν υψηλό ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών (EΠNK: $M=6,11$, $SD=0,66$), ενώ η βεβαιότητα τους για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών κυμαίνεται σε μέτρια προς υψηλά επίπεδα (BNK: $M=4,66$, $SD=0,98$). Ως προς την υποκλίμακα της «μη νοητικοποίησης», οι βαθμολογίες των μητέρων είναι σημαντικά χαμηλότερες ($M=2,23$, $SD=0,80$), γεγονός που υποδηλώνει ότι οι μητέρες κατανοούν ότι τα παιδιά τους έχουν νοητικές καταστάσεις. Και στις τρεις υποκλίμακες της αναστοχαστικής λειτουργικότητας των μητέρων δεν παρατηρούνται σημαντικές διαφοροποιήσεις ως προς τον μέσο όρο μεταξύ των πέντε ηλικιακών ομάδων των παιδιών.

Πίνακας 5: Μέσοι όροι, τυπικές αποκλίσεις και εύρος των μεταβλητών της έρευνας που αφορούν στις μητέρες ανά ηλικιακή ομάδα παιδιών.

	7 χρονών N=19			8 χρονών N=20			9 χρονών N=24			10 χρονών N=20			11 χρονών N=12			Συνολικό δείγμα	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min-Max	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min-Max	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min-Max	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min-Max	<i>M</i>	<i>SD</i>	Min-Max	<i>M</i>	<i>SD</i>
<i>Μη υποστ. πρακτικές</i>	2.93	0.92	1.25-4.86	2.96	0.80	1.81-5.33	2.89	0.67	2.08-4.78	3.18	0.95	1.69-5.19	3.04	0.69	1.94-4.31	2.99	0.8
ΑΑ	3.01	1.2	1.42-5.17	3.25	1.01	1.67-6.08	3.11	0.98	1.58-5.58	3.25	0.98	1.58-5.67	3.1	0.73	1.92-4.50	3.15	0.9
ΤΑ	2.37	0.65	1.25-3.92	2.36	0.78	1.17-4.33	2.43	0.69	1.58-3.75	2.55	1.14	1.17-5.67	2.57	0.66	1.42-3.75	2.45	0.8
ΑΕ	3.41	1.51	1.00-6.33	3.27	1.08	1.58-5.58	3.14	0.77	1.75-5	3.73	1.26	1.83-6.25	3.47	1.15	1.42-5.00	3.39	1.1
<i>Υποστ. πρακτικές</i>	5.71	0.56	4.47-6.53	5.76	0.67	4.25-6.81	5.71	0.52	4.36-6.44	5.82	0.58	4.81-6.81	5.83	0.52	4.89-6.56	5.76	0.5
ΕΕ	5.32	1.01	3.50-6.75	5.4	0.94	3.58-6.67	5.24	0.9	3-6.50	5.27	0.83	3.83-6.50	5.58	0.52	4.75-6.50	5.34	0.8
ΑΕΣ	5.63	1	2.58-6.92	5.95	0.75	3.83-7	5.88	0.55	4.67-6.75	6.08	0.74	4.25-7	5.83	0.87	3.67-6.67	5.88	0.7
ΑΕΠ	6.18	0.6	4.92-7	5.92	0.65	4.17-6.92	6	0.55	4.50-6.75	6.1	0.65	4.50-7	6.08	0.57	5.17-7.00	6.05	0.6
<i>Νοοπροσήλ. ΝΠ</i>	47.43	19.25	16.67-88.24	45.42	12.45	26.67-75	37.59	15.56	13.33-76.47	45.6	16.85	15.38-75	47.04	16.65	12.5-75	44.09	16
ΣΝΠ	3.63	2.81	1-10	2.35	1.69	0-7	2.54	1.79	0-6	2.95	2.09	0-7	2.67	1.83	1-7	2.82	2.0
<i>Αναστοχ. Λειτ.</i>																	
MN	1.97	0.65	1-3.33	2.41	0.94	1-3.83	2.19	0.84	1-4.33	2.18	0.74	1.17-3.83	2.47	0.8	1-3.83	2.23	0.8
BNK	4.88	0.63	3.67-5.83	4.48	1.04	2.17-6.83	4.65	0.81	3.33-6.17	4.55	1.36	1-7	4.82	1	3.17-6.50	4.66	0.9
ΕΠΝΚ	6.23	0.65	4.67-7	6.08	0.73	4.17-7	6.06	0.61	4.67-7	6.04	0.58	5-7	6.15	0.84	4.67-7	6.11	0.6

* $p < .05$ ** $p < .01$ Όπου: ΑΑ= αντιδράσεις άγχους , ΤΑ= τιμωρητικές αντιδράσεις , ΑΕ= αντιδράσεις ελαχιστοποίηση, ΕΕ= έκφραση ενθάρρυνσης, ΑΕΠ= αντιδράσεις επικεντρωμένες στο πρόβλημα, ΑΕΣ= αντιδράσεις επικεντρωμένες στο συναίσθημα, MN= μη νοητικοποίηση , BNK= βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις , ΕΠΝΚ= ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις, ΝΠ= νοοπροσήλωση , ΣΝΠ= συναισθηματική νοοπροσήλωση

6.2. Επίδρασεις της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις μεταβλητές της έρευνας

Για τη διερεύνηση της επίδρασης των δημογραφικών χαρακτηριστικών των παιδιών στις υπό μελέτη μεταβλητές διενεργήθηκε πολλαπλή ανάλυση διακύμανσης (MANOVA). Ως ανεξάρτητες μεταβλητές ορίστηκαν η ηλικία και το φύλο των παιδιών και εξαρτημένες μεταβλητές: 1) η συναισθηματική αστάθεια / αρνητισμός των παιδιών, 2) η ρύθμιση των συναισθημάτων των παιδιών, 3) η συνολική βαθμολογία στις υποστηρικτικές πρακτικές των μητέρων, 4) οι αντιδράσεις άγχους των μητέρων, 5) οι τιμωρητικές αντιδράσεις των μητέρων, 6) οι αντιδράσεις ελαχιστοποίησης των μητέρων, 7) η συνολική βαθμολογία τις μη υποστηρικτικές πρακτικές των μητέρων, 8) η έκφραση ενθάρρυνσης των μητέρων, 9) οι αντιδράσεις επικεντρωμένες στο συναίσθημα των μητέρων, 10) οι αντιδράσεις επικεντρωμένες στο πρόβλημα των μητέρων, 11) η συνολική βαθμολογία στην μητρική νοοπροσήλωση, 12) η βαθμολογία στην συναισθηματική νοοπροσήλωση, 13) η μη νοητικοποίηση, 14) η βεβαιότητα των μητέρων για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού, 15) το ενδιαφέρον και η περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού, 16) η αναστολή του θυμού των παιδιών, 17) η απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού των παιδιών και 18) η διαχείριση της ρύθμισης του θυμού των παιδιών.

6.2.1. Επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στην συναισθηματική αυτορρύθμιση

Αρχικά ελέγχθηκε η επίδραση της ηλικίας στις υποκλίμακες «συναισθηματική αστάθεια / αρνητισμός», «ρύθμιση συναισθημάτων», «αναστολή του θυμού», «απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού» και «διαχείριση της ρύθμισης του θυμού». Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική επίδραση της ηλικιακής ομάδας των παιδιών σε καμία από τις παραπάνω υπο εξέταση μεταβλητές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 6):

Πίνακας 6. Επίδραση της ηλικίας των παιδιών στις μεταβλητές των παιδιών

Μεταβλητή	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
ΣΑ/Α	$F(4,85)= 0,83$	0,51	0,04
ΡΣ	$F(4,85)= 0,42$	0,79	0,02
ΑΘ	$F(4,85)= 1,11$	0,36	0,05
ΑΕΘ	$F(4,85)= 1,39$	0,24	0,06
ΔΡΘ	$F(4,85)= 1,78$	0,14	0,08

Στη συνέχεια ελέγχθηκε αν υπάρχει στατιστικά σημαντική επίδραση του φύλου των παιδιών στις παραπάνω μεταβλητές. Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι δεν υπήρξαν στατιστικά σημαντικές επιδράσεις του φύλου των παιδιών στις παραπάνω μεταβλητές. Συγκεκριμένα, βρέθηκαν τα ακόλουθα αποτελέσματα: ΑΣ/Α $F(1,85)= 3,09$, $p=0,08$, $\eta^2= 0,04$, ΡΣ $F(1,85)= 1,81$, $p=0,18$, $\eta^2=0,02$, ΑΘ $F(1,85)=0,16$, $p=0,69$, $\eta^2= 0,00$, ΑΕΘ $F(1,85)= 0,28$, $p=0,60$, $\eta^2= 0,00$ και ΔΡΘ $F(1,85)=0,01$, $p=0,92$, $\eta^2=0,00$. Η αλληλεπίδραση της ηλικίας με το φύλο δεν θεωρήθηκε στατιστικά σημαντική σε κανέναν από τους εξεταζόμενους παράγοντες.

6.2.2. Επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις μεταβλητές των μητέρων

Αρχικά ελέγχθηκε η επίδραση της ηλικίας των παιδιών στις υποκλίμακες «υποστηρικτικές πρακτικές», «αντιδράσεις άγχους», «τιμωρητικές αντιδράσεις», «αντιδράσεις ελαχιστοποίησης», «μη υποστηρικτικές πρακτικές», «έκφραση ενθάρρυνσης», «αντιδράσεις επικεντρωμένες στο συναίσθημα», «αντιδράσεις επικεντρωμένες στο πρόβλημα», «μητρική νοοπροσήλωση», «συναισθηματική νοοπροσήλωση», «μη νοητικοποίηση», «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις», «ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις». Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης δεν προέκυψε στατιστικά σημαντική επίδραση της ηλικιακής ομάδας των

παιδιών σε καμία από τις παραπάνω υπο εξέταση μεταβλητές, όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα (Πίνακας 7):

Πίνακας 7. Επίδραση της ηλικίας των παιδιών στις μεταβλητές των μητέρων

Μεταβλητή	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Μη Υποστ. Πρακτικές	$F(4,85)=0.11$	0.98	0.01
ΑΑ	$F(4,85)=0.16$	0.96	0.01
ΤΑ	$F(4,85)=0.14$	0.97	0.01
ΑΕ	$F(4,85)=0.46$	0.76	0.02
Υποστ. Πρακτικές	$F(4,85)=0.13$	0.97	0.01
ΕΕ	$F(4,85)=0.31$	0.87	0.01
ΑΕΣ	$F(4,85)=0.75$	0.56	0.03
ΑΕΠ	$F(4,85)=0.55$	0.70	0.03
ΝΠ	$F(4,85)=1.34$	0.26	0.06
ΣΝΠ	$F(4,85)=1.09$	0.37	0.05
ΜΝ	$F(4,85)=1.00$	0.41	0.04
ΒΝΚ	$F(4,85)=0.57$	0.69	0.03
ΕΠΝΚ	$F(4,85)=0.49$	0.74	0.02

Στη συνέχεια ελέγχθηκε αν υπάρχει στατιστικά σημαντική επίδραση του φύλου των παιδιών στις παραπάνω μεταβλητές. Από τα αποτελέσματα της ανάλυσης, προέκυψε ότι η μόνη οριακά στατιστικά σημαντική επίδραση του φύλου ήταν στην υποκλίμακα των «αντιδράσεων ελαχιστοποίησης» από τις μητέρες, $F(1,85)=4,052$, $p=0,047$, $\eta^2=0,46$. Πιο συγκεκριμένα, φάνηκε ότι οι μητέρες των κοριτσιών δήλωσαν ότι χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό την συγκεκριμένη πρακτική ($M=3,62$, $SD=1,28$), σε σχέση με τις μητέρες των αγοριών ($M=3,11$, $SD=0,93$). Συνολικά τα αποτελέσματα της ανάλυσης παρουσιάζονται στον επόμενο πίνακα (Πίνακας 8).

Πίνακας 8. Επίδραση του φύλου των παιδιών στις μεταβλητές των μητέρων

Μεταβλητή	<i>F</i>	<i>p</i>	η^2
Μη Υποστ. Πρακτικές	$F(1,85)=3.26$	0.07	0.04
ΑΑ	$F(1,85)=1.61$	0.21	0.02
ΤΑ	$F(1,85)=0.95$	0.33	0.01
ΑΕ	$F(1,85)=4.05$	0.05	0.05
Υποστ. Πρακτικές	$F(1,85)=0.47$	0.49	0.01
ΕΕ	$F(1,85)=1.11$	0.30	0.01
ΑΕΣ	$F(1,85)=2.21$	0.14	0.03
ΑΕΠ	$F(1,85)=2.75$	0.10	0.03
ΝΠ	$F(1,85)=0.63$	0.43	0.01
ΣΝΠ	$F(1,85)=0.60$	0.44	0.01
ΜΝ	$F(1,85)=0.86$	0.36	0.01
ΒΝΚ	$F(1,85)=1.09$	0.30	0.01
ΕΠΝΚ	$F(1,85)=1.21$	0.27	0.01

6.3 Συσχετίσεις μεταβλητών

6.3.1 Συσχετίσεις των μεταβλητών της έρευνας

Για τη διερεύνηση των πιθανών σχέσεων ανάμεσα στις μεταβλητές της έρευνας, διενεργήθηκαν αναλύσεις συσχετίσεων με βάση τον συντελεστή συσχέτισης Pearson (r) στο σύνολο του δείγματος, όπως δείχνει ο Πίνακας 9 που ακολουθεί.

Πίνακας 9: Διμεταβλητές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
<i>Συν. Αυτορρύθμιση</i>																	
1 ΣΑ/Α	---																
2 ΡΣ	-.24*	---															
3 Μη υποστ.πρακτ	.14	-.04	---														
4 ΑΑ	.12	.00	.74**	---													
5 ΤΑ	.21*	-.07	.88**	.53**	---												
6 ΑΕ	.03	-.05	.84**	.33**	.69**	---											
7 Υποστ.πρακτ	-.13	.24*	-.17	-.35**	-.13	.05	---										
8 ΕΕ	-.07	.24*	-.39**	-.41**	-.29**	-.27**	.72**	---									
9 ΑΕΣ	-.09	.10	.14	-.05	.06	.29	.72**	.09	---								
10 ΑΕΠ	-.14	.21*	-.08	-.33**	-.03	.14**	.86**	.46**	.60**	---							
<i>Νοοπροσήλωση</i>																	
11 ΝΠ	.12	.18	-.18	-.07	-.19	-.18	.10	.18	-.06	.09	---						
12 ΣΝΠ	-.05	.21*	-.11	-.07	-.10	-.10	-.11	-.01	-.20	-.03	.39**	---					
<i>Αναστοχαστική Λειτουργικότητα</i>																	
13 ΜΝ	.37**	-.31**	.24*	.21*	.28**	.13	-.23*	-.29**	-.02	-.21*	-.23*	-.07	---				
14 ΒΝΚ	-.20*	.29**	-.08	-.05	-.13	-.03	.08	.05	.07	.06	.18	.08	-.31**	---			
15 ΕΠΝΚ	-.03	.27**	-.22*	-.12	-.22*	-.22*	.36**	.24*	.17	.46**	.35**	.13	-.24*	.22*	---		
<i>Διαχείριση του Θυμού</i>																	
16 ΑΘ	-.21*	-.12	.08	.02	.13	.06	.00	.00	.01	.00	-.13	.01	.15	-.07	-.06	---	
17 ΑΕΘ	.49**	-.18	.22*	.23*	.20	.14	-.19	-.26*	.03	-.21*	-.03	-.18	.29**	-.15	-.10	-.31**	---
18 ΔΡΘ	-.45**	.09	-.04	-.08	-.01	.00	.16	.18	.02	.16	.02	.10	-.19	.09	.04	.56**	-.65**

* $p < .05$ ** $p < .01$

Όπως φαίνεται στον Πίνακα 9, η «συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμός», συσχετίζεται με την γονεϊκή αναστοχαστική λειτουργικότητα και συγκεκριμένα προέκυψε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με την «μη νοητικοποίηση» των μητέρων, $r=0,37$, $p<0,01$, και παράλληλα στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση με την «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις» των μητέρων, $r=-0,20$, $p<0,05$. Επίσης, προέκυψε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με «τιμωρητικές αντιδράσεις» των μητέρων, $r=0,21$, $p<0,05$.

Η «ρύθμιση συναισθημάτων» εμφάνισε επίσης στατιστικά σημαντική συσχέτιση και με τις τρεις υποκλίμακες της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας και συγκεκριμένα θετική σχέση με την «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις», $r=0,29$, $p<0,01$, και το «ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις», $r=0,27$, $p<0,01$, και αρνητική συσχέτιση με την «μη νοητικοποίηση», $r=-0,31$, $p<0,01$. Σε ό, τι αφορά στην μητρική νοοπροσήλωση, η συχνότητα αναφοράς συναισθηματικών όρων στην συνέντευξη των μητέρων σχετίστηκε θετικά με τη «ρύθμιση συναισθημάτων» των παιδιών, $r=0,21$, $p<0,05$, και αυτή ήταν η μοναδική στατιστικά σημαντική σχέση που διαπιστώθηκε με το συγκεκριμένο εργαλείο, ανάμεσα στην νοοπροσήλωση και την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών. Επιπλέον, αναφορικά με τις αντιδράσεις των μητέρων στα αρνητικά συναισθήματα, η «ρύθμιση συναισθημάτων» σχετίστηκε θετικά με τις υποστηρικτικές πρακτικές και συγκεκριμένα με την «έκφραση ενθάρρυνσης», $r=0,24$, $p<0,05$, και τις «αντιδράσεις επικεντρωμένες στο πρόβλημα», $r=0,21$, $p<0,05$.

Με βάση τα δεδομένα που προέκυψαν από το ερωτηματολόγιο για τη διαχείριση του θυμού των παιδιών, η «απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού» σχετίζεται θετικά με την «μη νοητικοποίηση» των μητέρων, $r=0,29$, $p<0,01$. Η ίδια υποκλίμακα παρουσίασε στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με τις «αντιδράσεις άγχους» των μητέρων, $r=0,23$, $p<0,05$, και παράλληλα αρνητική συσχέτιση με τις υποστηρικτικές πρακτικές της «έκφρασης ενθάρρυνσης», $r=-0,26$, $p<0,05$, και των «αντιδράσεων επικεντρωμένων στο πρόβλημα».

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι και οι τρεις υποκλίμακες του ερωτηματολογίου των παιδιών παρουσίασαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις μόνο με την υποκλίμακα της «συναισθηματικής αστάθειας/αρνητισμού» του ερωτηματολογίου που συμπλήρωσαν οι μητέρες και συγκεκριμένα η «αναστολή του θυμού», όπως αναφέρθηκε από τα παιδιά σχετίστηκε αρνητικά, $r = -0,21$, $p < 0,05$, η «απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού» σχετίστηκε θετικά, $r = 0,49$, $p < 0,01$, και η «διαχείριση της ρύθμισης του θυμού» σχετίστηκε αρνητικά, $r = -0,45$, $p < 0,01$.

Σε ό, τι αφορά στην σχέση της μητρικής νοοπροσήλωσης με τα είδη των πρακτικών (υποστηρικτικών και μη υποστηρικτικών) που υιοθετούν οι μητέρες για την κοινωνικοποίηση των αρνητικών συναισθημάτων των παιδιών τους, παρότι η κατεύθυνση των συσχετίσεων δείχνει ότι η νοοπροσήλωση σχετίζεται αρνητικά με τις μη υποστηρικτικές πρακτικές και θετικά με τις υποστηρικτικές (εκτός από τις «αντιδράσεις επικεντρωμένες στο συναίσθημα»), εντούτοις δεν προέκυψε καμία στατιστικά σημαντική συσχέτιση. Αντίθετα, οι εν λόγω πρακτικές φάνηκε να σχετίζονται με την μητρική αναστοχαστική λειτουργικότητα και συγκεκριμένα με την υποκλίμακα της «μη νοητικοποίησης», η οποία σχετίστηκε θετικά με τις «αντιδράσεις άγχους» και τις «τιμωρητικές αντιδράσεις» των μητέρων, $r = 0,21$, $p < 0,05$, και $r = 0,28$, $p < 0,01$, αντίστοιχα και αρνητικά με την «έκφραση ενθάρρυνσης» και τις «αντιδράσεις που επικεντρώνονται στο πρόβλημα», $r = -0,29$, $p < 0,01$, και $r = -0,21$, $p < 0,05$, αντίστοιχα. Η υποκλίμακα «ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις» σχετίστηκε αρνητικά με τις «τιμωρητικές αντιδράσεις» και τις «αντιδράσεις ελαχιστοποίησης» των μητέρων, $r = -0,22$, $p < 0,05$, και $r = -0,22$, $p < 0,05$, αντίστοιχα και θετικά με την «έκφραση ενθάρρυνσης» και τις «αντιδράσεις που επικεντρώνονται στο πρόβλημα», $r = 0,24$, $p < 0,05$, και $r = 0,46$, $p < 0,01$, αντίστοιχα.

Τέλος, σχετικά με τις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας, θα πρέπει να αναφερθεί ότι η μητρική νοοπροσήλωση παρουσίασε στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση με την «μη νοητικοποίηση», $r = -0,23$, $p < 0,05$, και στατιστικά σημαντική θετική συσχέτιση με το «ενδιαφέρον και την περιέργεια» των μητέρων για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών, $r = 0,35$, $p < 0,01$, δεδομένου ότι οι έννοιες της νοοπροσήλωσης

και της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας αποτελούν όψεις της γενικότερης έννοιας της γονεϊκής νοητικοποίησης.

6.3.2 Μερικές συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές της έρευνας με παράγοντα ελέγχου την ηλικία και το φύλο των παιδιών

Για τη διερεύνηση της επίδρασης της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών που αφορούν τις μητέρες (υποστηρικτικές και μη υποστηρικτικές πρακτικές κοινωνικοποίησης συναισθημάτων, νοοπροσήλωση και συναισθηματική νοοπροσήλωση, αναστοχαστική λειτουργικότητα με τις υποκλίμακες της μη νοητοκοποίησης, της βεβαιότητας για τις νοητικές καταστάσεις και του ενδιαφέροντος/περιέργειας για τις νοητικές καταστάσεις) και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών όπως αναφερθηκε από τις μητέρες (συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμός και ρύθμιση συναισθημάτων) όσο και από τα ίδια τα παιδιά (αναστολή, απορρυθμισμένη έκφραση και διαχείριση της ρύθμισης του θυμού), πραγματοποιήθηκαν αναλύσεις μερικής συσχέτισης (PartialCorrelations).

Στον Πίνακα 10, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα στις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας με παράγοντα ελέγχου την ηλικιακή ομάδα των παιδιών. Με βάση τα αποτελέσματα των αναλύσεων μερικής συσχέτισης μεταξύ των υπό εξέταση μεταβλητών, φαίνεται ότι τόσο οι συσχετίσεις ανάμεσα στις μεταβλητές που αφορούν τις μητέρες και την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, όσο και οι συσχετίσεις των μεταβλητών που αφορούν στις μητέρες μεταξύ τους δε διαφοροποιούνται ιδιαίτερα θέτοντας ως ανεξάρτητη μεταβλητή την ηλικία από τις πρώτες συσχετίσεις (PearsonCorrelations), που παρουσιάζονται στον πίνακα 9. Δε διαπιστώνεται, δηλαδή, επίδραση της ηλικίας των παιδιών στις αρχικές συσχετίσεις.

Πίνακας 10. Μερικές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας, με παράγοντα ελέγχου την ηλικία των παιδιών

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
<i>Συν. Αυτορρύθμιση</i>																		
1 ΣΑ/Α	---																	
2 ΡΣ	-.24*	---																
3 Μη υποστ.πρακτ.	.13	-.05	---															
4 ΑΑ	.12	.00	.74**	---														
5 ΤΑ	.21*	-.08	.88**	.53**	---													
6 ΑΕ	.03	-.05	.84**	.33**	.69**	---												
7 Υποστ.πρακτ.	-.13	.24*	-.17	-.36**	-.14	.04	---											
8 ΕΕ	-.08	.24*	-.40**	-.41**	-.30**	-.27**	.72**	---										
9 ΑΕΣ	-.10	.09	.13	-.06**	.05**	.29**	.71**	.09	---									
10 ΑΕΠ	-.14	.21*	-.08	-.33**	-.03	.14	.87**	.46**	.60**	---								
<i>Νοοπροσήλωση</i>																		
11 ΝΠ	.12	.18	-.17	-.07	-.19	-.17	.10	.18	-.05	.09	---							
12 ΣΝΠ	-.04	.22*	-.10	-.07	-.10	-.09	-.10	-.01	-.19	-.03	.39**	---						
<i>Αναστοχαστική Λειτουργικότητα</i>																		
13 ΜΝ	.36**	-.31**	.23*	.21*	.27**	.13	-.24*	-.29**	-.03	-.22*	-.23*	-.06	---					
14 ΒΝΚ	-.20	.29**	-.08	-.05	-.13	-.03	.08	.05	.08	.06	.18	.08	-.31**	---				
15 ΕΠΝΚ	-.02	.27**	-.22*	-.12	-.22*	-.21*	.37**	.24*	.18	.46**	.35**	.12	-.24*	.22*	---			
<i>Διαχείριση του Θυμού</i>																		
16 ΑΘ	-.20	-.12	.09	.02	.13	.07	.01	.00	.02	.00	-.13	.01	.16	-.07	-.06	---		
17 ΑΕΘ	.49**	-.18	.22*	.22*	.19	.13	-.20	-.26*	.02	-.21*	-.03	-.17	.28**	-.15	-.10	-.30**	---	
18 ΔΡΘ	-.44**	.11	-.01	-.07	.02	.02	.18	.20	.05	.17	.02	.07	-.16	.08	.03	.57**	-.65**	---

* $p < .05$ ** $p < .01$

Στον Πίνακα 11 παρουσιάζονται οι μερικές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας, με παράγοντα ελέγχου το φύλο των παιδιών. Όπως διαπιστώνεται από τα αποτελέσματα των αναλύσεων μερικής συσχέτισης, δεν προκύπτουν σημαντικές μεταβολές στις αρχικές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας, όπως παρουσιάστηκαν στον Πίνακα 9, θέτοντας ως ανεξάρτητη μεταβλητή το φύλο. Πιο συγκεκριμένα, οι μόνες στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις που έπαψαν να είναι στατιστικά σημαντικές υπό την επίδραση του φύλου των παιδιών ήταν η αρνητική συσχέτιση μεταξύ της «συναισθηματικής αστάθειας/αρνητισμού» των παιδιών με την «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις των μητέρων», $r = -0,20, p < 0,07$, και η θετική συσχέτιση μεταξύ της «ρύθμισης συναισθημάτων» των παιδιών και των «αντιδράσεων επικεντρωμένων στο πρόβλημα» των μητέρων, $r = 0,19, p < 0,06$.

Πίνακας 11. Μερικές συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας με παράγοντα ελέγχου το φύλο των παιδιών

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
<i>Συν. Αυτορρύθμιση</i>																		
1 ΣΑ/Α	---																	
2 ΡΣ	-.22*	---																
<i>3Μη υποστ.πρακτ.</i>																		
4 ΑΑ	.15	-.01	.74**	---														
5 ΤΑ	.24*	-.09	.88**	.52**	---													
6 ΑΕ	.08	-.08	.84**	.32**	.69**	---												
7Υποστ.πρακτ.	-.12	.24*	-.18	-.36**	-.14	.04	---											
8 ΕΕ	-.10	.26*	-.38**	-.40**	-.28**	-.24*	.73**	---										
9 ΑΕΣ	-.06	.08	.11	-.07	.05	.27**	.72**	.11	---									
10 ΑΕΠ	-.11	.19	-.12	-.36**	-.05	.11	.87**	.49**	.59**	---								
<i>Νοοπροσέγωση</i>																		
11 ΝΠ	.14	.17	-.20	-.08	-.20	-.20	.09	.19	-.07	.08	---							
12 ΣΝΠ	-.03	.20	-.13	-.08	-.11	-.12	-.11	.00	-.21*	-.05	.39**	---						
<i>Αναστοχαστική Λειτουργικότητα</i>																		
13 ΜΝ	.35**	-.29**	.27**	.23*	.29**	.17	-.23*	-.31**	.00	-.20	-.23*	-.06	---					
14 ΒΝΚ	-.19	.28**	-.10	-.06	-.14	-.05	.07	.06	.06	.04	.17	.07	-.30**	---				
15 ΕΠΝΚ	-.01	.26*	-.24*	-.13	-.23*	-.24*	.36**	.25*	.16	.46**	.35**	.12	-.24*	.22*	---			
<i>Διαχείριση του Θυμού</i>																		
16 ΑΘ	-.21*	-.12	.08	.02	.13	.06	.00	.00	.01	.00	-.13	.01	.15	-.07	-.06	---		
17 ΑΕΘ	.51**	-.18	.23*	.23*	.19	.14	-.19	-.26*	.03	-.22*	-.03	-.18	.29**	-.16	-.10	-.31**	---	
18 ΔΡΘ	-.47**	.10	-.03	-.08	-.01	.01	.16	.17	.02	.17	.03	.10	-.19	.09	.05	.57**	-.65**	---

* $p < .05$ ** $p < .01$

7. Συμπεράσματα

Η παρούσα έρευνα αποσκοπούσε στη διερεύνηση της σχέσης ανάμεσα σε συγκεκριμένες όψεις της μητρικής νοητικοποίησης, των μητρικών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών μέσης παιδικής ηλικίας. Τα ευρήματα παρουσιάζονται συνοπτικά και σχολιάζονται σε σχέση με τις προηγούμενες σχετικές έρευνες ακολούθως.

7.1. Σχέση της μητρικής νοητικοποίησης με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών

Ο πρώτος στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα σε δύο διαστάσεις της νοητικοποίησης των μητέρων, την νοοπροσήλωση και την αναστοχαστική λειτουργικότητα, και την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών.

Σε ό, τι αφορά στην αναστοχαστική λειτουργικότητα των μητέρων, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν στατιστικά σημαντική σχέση ανάμεσα στις υποκλίμακες της αναστοχαστικής λειτουργικότητας και την αναφερόμενη από τις μητέρες συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών. Φαίνεται, δηλαδή, ότι τα παιδιά των οποίων οι μητέρες έχουν υψηλή αναστοχαστική λειτουργικότητα, εμφανίζουν καλύτερη συναισθηματική αυτορρύθμιση (Ερώτημα 1α). Πιο συγκεκριμένα, από τις διαστάσεις της αναστοχαστικής λειτουργικότητας που μετρήθηκαν: (1) η μη νοητικοποίηση των μητέρων συσχετίστηκε θετικά με την συναισθηματική αστάθεια και τον αρνητισμό των παιδιών και αρνητικά με την ικανότητα ρύθμισης του συναισθήματός τους. (2) Η βεβαιότητα των μητέρων για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών τους συσχετίστηκε αρνητικά με την συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμό και θετικά με την ικανότητα ρύθμισης του συναισθήματος των παιδιών. Τέλος, (3) το ενδιαφέρον και η περιέργεια των μητέρων για τις νοητικές καταστάσεις συσχετίστηκε θετικά με την ικανότητα ρύθμισης του συναισθήματος, αλλά δεν εμφάνισε στατιστική σημαντική συσχέτιση με την αστάθεια και τον αρνητισμό των παιδιών.

Τα παραπάνω ευρήματα βρίσκονται σε συμφωνία με την πρόταση των Sharp και Fonagy, οι οποίοι σε άρθρο τους το 2008, παρουσιάζοντας συνθετικά τις θεωρίες της ασφαλούς προσκόλλησης του Bowlby (1973, 1980a, 1980b) και των Dunn και συνεργατών (1991) και της «μετα-συναισθηματικής φιλοσοφίας» των Gottman και Katz (1996), προτείνουν ένα μοντέλο σύμφωνα με το οποίο η γονεϊκή νοητικοποίηση, η οποία ανεξαρτήτως της μορφής με την οποία εκδηλώνεται, αποτελεί έναν παράγοντα κρίσιμης σημασίας για την ανάπτυξη του, έχοντας επίδραση στην ψυχοκοινωνική λειτουργία του και συγκεκριμένα σε θέματα ρύθμισης των συναισθημάτων και ανάπτυξης διαταραχών του συναισθήματος στην παιδική ηλικία. Μολονότι, η γονεϊκή νοητικοποίηση δεν είναι ο μοναδικός παράγοντας που επιδρά στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών, καθώς είναι ήδη γνωστή η επίδραση πολλών άλλων παραγόντων (όπως η ιδιοσυγκρασία του παιδιού, η ψυχοπαθολογία των γονέων, η δομή της οικογένειας ή άλλα απρόσμενα γεγονότα στη ζωή), θα μπορούσε να αποτελεί μια πιθανή εξήγηση για την μη ομαλή κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη ενός παιδιού ή διατυπώνοντας το αλλιώς, τα παιδιά των γονέων με χαμηλή νοητικοποίηση διατρέχουν μεγαλύτερο κίνδυνο για εμφάνιση προβλημάτων ψυχοπαθολογίας.

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας επεκτείνουν ηλικιακά τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών σε βρέφη και μικρότερης ηλικίας παιδιά, οι οποίες έχουν επίσης καταλήξει σε συσχετίσεις μεταξύ της γονεϊκής αναστοχαστικής λειτουργικότητας, η οποία αξιολογήθηκε όπως και στην παρούσα έρευνα με την Κλίμακα της Γονεϊκής Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας, και της κοινωνικο-συναισθηματικής ανάπτυξης των παιδιών (Borelli et al., 2021. Gordo et al., 2020. Nijssenns et al., 2020). Επίσης, βρίσκονται σε συμφωνία και με τα ευρήματα ερευνών που αξιολόγησαν την ΓΑΛ με τη χρήση συνέντευξης και επίσης κατέληξαν σε συσχετίσεις με κοινωνικο-συναισθηματικές δυσκολίες των νηπίων (Leon & Olhaberry, 2020) και την συναισθηματική αυτορρύθμιση των βρεφών (Heron-Delaney et al., 2016). Στις έρευνες των Gordo et al. (2020) και των Nijssenns et al. (2020), μόνο η μη νοητικοποίηση των γονέων συσχετίστηκε απευθείας με δυσκολίες στην κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών, ενώ η βεβαιότητα και το ενδιαφέρον για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών συσχετίστηκαν διαμέσου άλλων

γονεϊκών μεταβλητών. Μια πιθανή εξήγηση αυτών των ευρημάτων είναι ότι οι γονείς με υψηλά επίπεδα μη νοητικοποίησης τείνουν να κάνουν αρνητικές αποδόσεις αιτιών για την συμπεριφορά του παιδιού τους και δεν έχουν την ικανότητα να την συνδέουν με τις νοητικές του καταστάσεις, γεγονός που οδηγεί σε έλλειψη ευαίσθητης ανταπόκρισης απέναντι στις ανάγκες του παιδιού. Αυτή η συμπεριφορά του γονέα μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την ανάπτυξη της ικανότητας του παιδιού να στοχάζεται για τα συναισθήματα και τον αντίκτυπό τους, καταλήγοντας σε ελλείμματα στη συναισθηματική ρύθμιση. Αυτά τα ευρήματα ενισχύουν την θεωρία των Sharp και Fonagy (2008), σύμφωνα με την οποία η δυσπροσαρμοστική πλευρά της νοητικοποίησης ή αλλιώς η έλλειψη νοητικοποίησης σχετίζεται με την ανασφαλή προσκόλληση και μέσω αυτής επιδρά αρνητικά στην ανάπτυξη της ικανότητας συναισθηματικής αυτορρύθμισης του παιδιού, ενώ οι πιο προσαρμοστικές διαστάσεις δεν επηρεάζουν απαραίτητα αυτού του είδους τα αναπτυξιακά αποτελέσματα των παιδιών.

Στην παρούσα έρευνα φάνηκε ότι και οι τρεις διαστάσεις της αναστοχαστικής ικανότητας των μητέρων συσχετίστηκαν με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών. Μια προφανής εξήγηση αυτής της διαφοροποίησης σε σχέση με τις προηγούμενες έρευνες είναι η διαφορετική ηλικία των παιδιών του δείγματος και η διαφορετική μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε για την μέτρηση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Δεδομένου ωστόσο ότι τα παιδιά από την ηλικία των 7 ετών είναι σε θέση να διαφοροποιούν τις συναισθηματικές αντιδράσεις τους ανάλογα με τον αποδέκτη ή το πλαίσιο ή ακόμη και να κρύβουν τα συναισθήματά τους (Sabatier et al., 2017), συμπεριφορές που απουσιάζουν από τα πολύ μικρά παιδιά, ενδέχεται στο πλαίσιο της σχέσης με την μητέρα, αυτή η αλληλεπίδραση να παράγει αμφίδρομες συσχετίσεις μεταξύ της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών και της μητρικής νοητικοποίησης. Σε αντίθεση με την βρεφική ηλικία, όπου αυτού του είδους οι συσχετίσεις είναι πιο αδύναμες και τα γονεϊκά χαρακτηριστικά είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας για την ανάπτυξη του παιδιού, καθώς το παιδί μεγαλώνει η σχέση μεταξύ των χαρακτηριστικών γονέα και παιδιού μπορεί να γίνει σταδιακά πιο ισότιμη και αλληλο-εξαρτώμενη. Είναι προφανές ότι απαιτούνται διαχρονικές μελέτες για τη

διερεύνηση του δυναμικού ρόλο αυτού του είδους αλληλεπιδράσεων μεταξύ των παραπάνω μεταβλητών.

Σύμφωνα με τους κατασκευαστές της κλίμακας, στις υποκλίμακες «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις» και «ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις», οι χαμηλές βαθμολογίες είναι ένδειξη υπονοητικοποίησης και οι πολύ υψηλές είναι ένδειξη υπερνοητικοποίησης, ενώ οι μέτριες βαθμολογίες αποτελούν ένδειξη υψηλής αναστοχαστικής λειτουργικότητας. Στο συγκεκριμένο δείγμα οι μητέρες σημείωσαν υπερβολικό ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών, εντούτοις η συγκεκριμένη υποκλίμακα σχετίστηκε θετικά με την ρύθμιση του συναισθήματος των παιδιών, ενώ δεν συσχετίστηκε με τον αρνητισμό. Το συγκεκριμένο εύρημα υποδηλώνει το υπερβολικό ενδιαφέρον των μητέρων δεν εκλαμβάνεται ως αδιάκριτη περιέργεια από τα παιδιά και ενισχύει την ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων τους. Αντίστοιχες βαθμολογίες και στις τρεις υποκλίμακες βρέθηκαν και στην έρευνα των Borelli et al. (2020) σε μητέρες παιδιών με μέσο όρο ηλικίας 2 ετών, ωστόσο μόνο η «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις» συσχετίστηκε με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών. Θα πρέπει να σημειωθεί ωστόσο ότι στην συγκεκριμένη έρευνα, πέραν της διαφορετικής ηλικίας των παιδιών του δείγματος, η αξιολόγηση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης έγινε μέσω παρατήρησης της συμπεριφοράς του παιδιού κατά τη διάρκεια μιας δοκιμασίας (απομάκρυνση ενός παιχνιδιού).

Με δεδομένη την έλλειψη ερευνών σε παιδιά σχολικής ηλικίας, τα ανωτέρω αποτελέσματα αποτελούν μια ένδειξη για την συσχέτιση της μητρικής αναστοχαστικής ικανότητας με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών. Είναι προφανές, εντούτοις, ότι απαιτείται περαιτέρω διερεύνηση για την γενίκευσή τους, όπως επίσης και εξέταση της πιθανής επίδρασης άλλων παραγόντων, όπως η ιδιοσυγκρασία των παιδιών, το γενικό οικογενειακό κλίμα, οι συνθήκες του περιβάλλοντος κ.α. που πιθανόν να διαμεσολαβούν στην παραπάνω σχέση κατά τη συγκεκριμένη ηλικιακή περίοδο.

Ως προς την μητρική νοοπροσήλωση, δεν εντοπίστηκε σημαντική σχέση με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών όπως αναφέρθηκε από τις μητέρες αλλά και

από τα ίδια τα παιδιά (Ερώτημα 1β). Το παρόν εύρημα δεν είναι σύμφωνο με τις περισσότερες από τις προηγούμενες έρευνες που έχουν διεξαχθεί, κυρίως, με βρέφη και παιδιά προσχολικής ηλικίας (Crucianelli et al., 2019. Gagné et al., 2018. Senehi et al., 2018. Zeegers et al., 2017.), αλλά και με τις διαχρονικές μελέτες των Hughes et al. (2017) και Carr, Slade, Yuill, Sullivan και Ruffman (2018) που βρήκαν θετικές συσχετίσεις μεταξύ της μητρικής «γλώσσας» σχετικά με τον νου και της κοινωνικής προσαρμογής και των προβλημάτων συμπεριφοράς στην ηλικία των 10 ετών. Μια πιθανή εξήγηση για την παρούσα ασυμφωνία μπορεί να είναι ο τρόπος μέτρησης της μητρικής νοοπροσήλωσης στην παρούσα έρευνα. Το γεγονός ότι αξιοποιήθηκε η συνέντευξη της Meins και ακολουθήθηκαν πιστά οι οδηγίες της, δηλαδή δεν δόθηκε καμία οδηγία/κατεύθυνση στις μητέρες, παρά μόνο η οδηγία «Περιέγραψε μου το παιδί σου», αφενός συντέλεσε στο να μιλήσουν ελεύθερα και να μην επηρεαστούν από πιθανές προσδοκίες των ερευνητών, αφετέρου όμως είναι πιθανό οι μητέρες να θεώρησαν ότι έπρεπε να αναφερθούν κυρίως σε θέματα συμπεριφοράς και σχολικής επίδοσης των παιδιών, υποβαθμίζοντας ίσως τη σημασία της αναφοράς σε νοητικές καταστάσεις των παιδιών όπως συναισθήματα, επιθυμίες, όνειρα, σχέδια κ.α. Στις προαναφερθείσες έρευνες σε βρέφη και νήπια η αξιολόγηση της νοοπροσήλωσης έγινε με παρατήρηση της αλληλεπίδρασης γονέα – παιδιού, επομένως πέρα από την ηλικία των παιδιών που διαφέρει από το δείγμα της παρούσας έρευνας, είναι διαφορετικός και ο τρόπος αξιολόγησης της μητρικής νοοπροσήλωσης σε σχέση με τις έρευνες που κατέληξαν σε θετικές συσχετίσεις. Είναι πιθανό εντέλει και για τα παιδιά σχολικής ηλικίας να είναι πιο ενδεδειγμένος ένας άλλος τρόπος αξιολόγησης της μητρικής νοοπροσήλωσης, όπως για παράδειγμα η καταγραφή και η αποκωδικοποίηση του λόγου της μητέρας όταν βρίσκεται σε αλληλεπίδραση με το παιδί κατά την εκτέλεση κάποιας δραστηριότητας.

Για παράδειγμα, διαχρονικές μελέτες με μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά (Carr et al., 2018. Hughes et al., 2017) αξιοποίησαν έναν εναλλακτικούς τρόπους μέτρησης της μητρικής νοοπροσήλωσης. Στην περίπτωση των Carr et al. (2018), δόθηκαν στις μητέρες 10 εικόνες με καθημερινές στιγμές γονέων και παιδιών και η οδηγία να συζητήσουν με το παιδί τους βλέποντας τις εικόνες, όπως θα έκαναν διαβάζοντας ένα βιβλίο ή

περιοδικό. Στην συνέχεια αποκωδικοποιήθηκε ο λόγος της μητέρας κατά τη διάρκεια της δραστηριότητας και έγινε καταγραφή των νοητικών και μη νοητικών αναφορών. Στην έρευνα αυτή λοιπόν, οι μητέρες βρίσκονταν σε αλληλεπίδραση με το παιδί τους και επιπλέον οι εικόνες αποτελούσαν τη βάση της συζήτησης για το πώς μπορεί να σκέφτονται ή να αισθάνονται τα απεικονιζόμενα σε αυτές πρόσωπα. Επίσης, στην έρευνα των Hughes et al. (2017), οι μητέρες κλήθηκαν να περιγράψουν το παιδί τους μιλώντας για 5 λεπτά, ωστόσο δόθηκε σε αυτές μια επιπλέον οδηγία: «Μίλησέ μου για το παιδί σου και για το πώς είναι η σχέση μεταξύ σας». Η συγκεκριμένη οδηγία ενδέχεται να λειτούργησε ως έναυσμα για τις μητέρες ώστε να μιλήσουν για τα συναισθήματα του παιδιού απέναντί τους, για τις αντικρουόμενες απόψεις τους και γενικότερα να αναφερθούν σε νοητικές καταστάσεις που προκύπτουν στο πλαίσιο μιας στενής σχέσης. Από τα παραπάνω, διαφαίνεται μια ενδεχόμενη αδυναμία του τρόπου αξιολόγησης της μητρικής νοοπροσήλωσης μέσω της περιγραφής του παιδιού στην συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα. Παρότι, μέχρι πρότινος η αξιολόγηση μέσω περιγραφής της μητρικής νοοπροσήλωσης σε παιδιά μεγαλύτερα του έτους ήταν ο ενδεδειγμένος τρόπος αξιολόγησης, εντούτοις είχε ήδη διαπιστωθεί η αδυναμία της συγκεκριμένης μεθόδου να αξιολογήσει την καταλληλότητα των νοητικών σχολίων που χρησιμοποιούν οι μητέρες σε σχέση με το συγκεκριμένο παιδί, χαρακτηριστικό το οποίο αναδεικνύεται ως κομβικής σημασίας κατά την online αξιολόγηση (αλληλεπίδραση), που εφαρμόζεται στα πολύ μικρά παιδιά.

Το γεγονός αυτό αποτέλεσε τη βάση πολύ πρόσφατης έρευνας με σκοπό τη δημιουργία ενός νέου εργαλείου για την μέτρηση της νοοπροσήλωσης των γονέων παιδιών προσχολικής ηλικίας μέσω παρατήρησης αλληλεπίδρασης γονέα-παιδιού κατά τη διάρκεια της από κοινού εκτέλεσης προκαθορισμένων δραστηριοτήτων (Fishburn, Meins, Fernyhough, Centifanti, & Larkin, 2021). Συμπερασματικά και δεδομένης της ισχυρής θεωρητικής συσχέτισης που υφίσταται μεταξύ της γονεϊκής νοοπροσήλωσης και της ανάπτυξης κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών, όπως η συναισθηματική αυτορρύθμιση, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ίσως δεν αρκεί η καταγραφή του ποσοστού των νοητικών αναφορών που χρησιμοποιεί μια μητέρα κατά

την αυθόρμητη περιγραφή του παιδιού της για τη διερεύνηση αυτού του είδους των συσχετίσεων, αλλά ενδεχομένως να είναι η καταλληλότητα των νοητικών αναφορών σε σχέση με τα ερεθίσματα που δέχεται από το παιδί και η ικανότητα συντονισμού με τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού, ο καθοριστικός παράγοντας για την ανάδειξη της συσχέτισης αυτού του χαρακτηριστικού γνωρίσματος της σχέσης μητέρας – παιδιού με την ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης και στα παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας. Η συγκεκριμένη υπόθεση μένει να διερευνηθεί από μελλοντικές έρευνες με τη χρήση του νέου εργαλείου.

Ένα επιπλέον εύρημα της παρούσας έρευνας ήταν η οριακά σημαντική θετική συσχέτιση της «συναισθηματικής νοοπροσήλωσης» με την υποκλίμακα της «ρύθμισης συναισθημάτων» των παιδιών (με αναφορά από τις μητέρες). Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα θα μπορούσε να σημαίνει ότι η τάση των μητέρων να χρησιμοποιούν περισσότερες αναφορές σε συναισθήματα κατά την περιγραφή του παιδιού σχετίζεται με καλύτερη ικανότητα ρύθμισης των συναισθημάτων του παιδιού. Το συγκεκριμένο εύρημα δεν είναι συγκρίσιμο με αυτά των προηγούμενων ερευνών, καθώς εκείνες δεν εξέτασαν την συχνότητα των αναφορών των μητέρων σε συναισθηματικούς όρους.

Όπως αναφέρθηκε στη μεθοδολογία της παρούσας έρευνας, η συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών μετρήθηκε με αναφορά από τις μητέρες αλλά και με αναφορά από τα ίδια τα παιδιά, τα οποία απάντησαν σε ερωτήσεις για το πώς αισθάνονται και πως αντιδρούν όταν θυμώνουν. Παρότι, οι συγκεκριμένες κλίμακες δεν ταυτίζονται μεταξύ τους, τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν στατιστικά σημαντική συσχέτιση της αναφερόμενης από τις μητέρες συναισθηματικής αστάθειας και του αρνητισμού τόσο με την αναστολή και την απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού αλλά και με την διαχείριση της ρύθμισης του θυμού, ενώ η ρύθμιση του συναισθήματος του θυμού, όπως αναφέρθηκε από τις μητέρες, δεν συσχετίστηκε με τις απαντήσεις των παιδιών.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, ως προς την σχέση της αναστοχαστικής λειτουργικότητας με την αναφερόμενη από τα παιδιά ικανότητα ρύθμισης του θυμού, η μόνη στατιστικά σημαντική συσχέτιση που προέκυψε ήταν η θετική συσχέτιση μεταξύ της «μη νοητικοποίησης» των μητέρων και της

«απορρυθμισμένης έκφρασης του θυμού» των παιδιών. Το συγκεκριμένο εύρημα συμφωνεί με τα ευρήματα των ερευνών σε νήπια, όπου διαπιστώθηκε ότι η ανικανότητα της μητέρας να αν αντιληφθεί ότι το παιδί έχει τις δικές του νοητικές καταστάσεις συνδέεται με κοινωνικο-συναισθηματικές δυσκολίες, όπως είναι η μη κατάλληλη έκφραση και εκδήλωση των αρνητικών συναισθημάτων (Gordo et al., 2020. Nijssenns et al., 2020). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι το συγκεκριμένο εργαλείο προτείνεται για χρήση σε παιδιά ηλικίας από 6 ετών και άνω, ωστόσο όπως και άλλα αυτοαναφορικά ερωτηματολόγια για την συναισθηματική αυτορρύθμιση, θεωρείται ότι είναι πιο κατάλληλο για παιδιά άνω των 9 ετών και εφήβους (Garnefski et al., 2007). Δεδομένου ότι το δείγμα της παρούσας έρευνας αποτελούνταν από παιδιά ηλικίας 7 έως 11 ετών, είναι πιθανό να υπήρξαν διαφοροποιήσεις ως προς την κατανόηση των ερωτήσεων και τις απαντήσεις που δόθηκαν κυρίως από τα μικρότερα παιδιά. Θα ήταν σκόπιμο να αξιολογηθεί η συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών με πολλαπλούς τρόπους, δηλαδή τόσο με αναφορά από τις μητέρες και τα ίδια τα παιδιά, αλλά και μέσω παρατήρησης και αποκωδικοποίησης της συμπεριφοράς του παιδιού κατά τη διάρκεια μιας δοκιμασίας που προκαλεί συναισθηματική διέγερση, αλλά και από διάφορες πηγές (πατέρες, δασκάλους, φίλους), ώστε να προκύψουν περισσότερο ασφαλή και αντικειμενικά συμπεράσματα.

7.2. Σχέση της μητρικής νοητικοποίησης με τις μητρικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων

Ο δεύτερος στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσει τη σχέση ανάμεσα στις δύο υπό διερεύνηση διαστάσεις της μητρικής νοητικοποίησης, την αναστοχαστική λειτουργικότητα και την νοοπροσήλωση και στο είδος των πρακτικών που επιλέγουν να υιοθετήσουν οι μητέρες όταν καλούνται να αντιμετωπίσουν τα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών τους.

Με βάση τα αποτελέσματα της έρευνας προέκυψε ότι η δυσπροσαρμοστική διάσταση της μητρικής αναστοχαστικής λειτουργικότητας («μη νοητικοποίηση») σχετίζεται θετικά με τις μη υποστηρικτικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των

συναισθημάτων και συγκεκριμένα με αντιδράσεις άγχους και τιμωρητικές αντιδράσεις, ενώ σχετίζεται αρνητικά με τις υποστηρικτικές πρακτικές και συγκεκριμένα με την έκφραση ενθάρρυνσης και τις αντιδράσεις που επικεντρώνονται στην επίλυση του προβλήματος (Ερώτημα 2α). Για να γίνει πιο κατανοητό το παρόν συμπέρασμα αρκεί να σκεφτούμε το παράδειγμα μιας μητέρας που το παιδί της κλαίει δυνατά σε ένα δημόσιο χώρο (π.χ. στην παιδική χαρά) γιατί τα άλλα παιδιά δεν το αφήνουν να παίζει μαζί τους. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, αν αυτή η μητέρα παρουσιάζει έλλειμμα νοητικοποίησης είναι πιθανό να εκδηλώσει άγχος απέναντι στην συναισθηματική αντίδραση του παιδιού, αδυνατώντας να διαχωρίσει την συναισθηματική κατάσταση του παιδιού της από την δική της. Επίσης, αυτή η μητέρα είναι πιθανό να τιμωρήσει το παιδί της για την συμπεριφορά του, αγνοώντας το γεγονός ότι η συγκεκριμένη συμπεριφορά πηγάζει από την εσωτερική του ψυχολογική κατάσταση (π.χ. αισθάνεται πληγωμένο ή αδικημένο). Στο ίδιο παράδειγμα, μια μητέρα με υψηλή νοητικοποίηση, όπως δείχνουν τα αποτελέσματα της έρευνας, είναι πιθανό να ενθαρρύνει το παιδί της να βιώσει και να εκφράσει το συναίσθημά του («δεν είναι κακό να κλαις όταν αισθάνεσαι πληγωμένος») και να προσπαθήσει να το βοηθήσει να επιλύσει το πρόβλημα που του προκάλεσε το αρνητικό συναίσθημα (π.χ. θα το βοηθούσε να βρει ένα άλλο παιχνίδι για να περάσει ευχάριστα την ώρα του).

Ως προς τις προσαρμοστικές διαστάσεις της αναστοχαστικής λειτουργικότητας, φάνηκε ότι η μόνο η τάση των μητέρων να δείχνουν ενδιαφέρον και περιέργεια για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών και όχι η βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις σχετίστηκε με το είδος των αντιδράσεων τους στα αρνητικά συναισθήματα των παιδιών. Οι μητέρες που βαθμολόγησαν υψηλά το ενδιαφέρον τους για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών, δήλωσαν επίσης ότι ενθαρρύνουν τα παιδιά τους να εκφράζουν τα αρνητικά τους συναισθήματα και ότι προσπαθούν να τα βοηθήσουν να σκεφτούν τρόπους να επιλύσουν τα προβλήματά τους, ενώ παράλληλα δεν εφαρμόζουν τιμωρητικές πρακτικές και δεν έχουν την τάση να υποβαθμίζουν τη σημασία των αρνητικών συναισθημάτων.

Τα παραπάνω ευρήματα βρίσκονται σε συμφωνία με την πρόταση των Fonagy, Steele, Steele, Moran και Higgitt (1991), ότι οι γονείς/φροντιστές με υψηλή

αναστοχαστική ικανότητα, είναι σε θέση να απεμπλακούν από τις δικές τους συναισθηματικές εμπειρίες προκειμένου να μπορέσουν να αναλογιστούν και να ανταποκριθούν κατάλληλα στις εσωτερικές ψυχολογικές εμπειρίες των παιδιών τους. Αυτή η ικανότητα των γονέων να κατανοούν τις νοητικές καταστάσεις του εαυτού και του παιδιού τους, θεωρείται ότι προωθεί πιο ευαίσθητες συμπεριφορές, όπως η άμεση και κατάλληλη συναισθηματική ανταπόκριση, δημιουργώντας τα θεμέλια για την ανάπτυξη μιας υγιούς σχέσης εμπιστοσύνης γονέα – παιδιού (Fonagy et al., 1991. Slade, 2005). Με πιο απλά λόγια, ο Fonagy και οι συνεργάτες του υποστηρίζουν ότι ένας «νοητικά ευαίσθητος» γονέας είναι σε θέση να ανταποκριθεί με πιο κατάλληλο τρόπο στις ανάγκες και τις προσκλήσεις που βιώνει στη σχέση με το παιδί του, από ότι ένας «συμπεριφορικά ευαίσθητος» γονέας, άποψη που επιβεβαιώνεται από τα ευρήματα της παρούσας έρευνας.

Τα αποτελέσματα αυτά έρχονται να εμπλουτίσουν την υπάρχουσα βιβλιογραφία σχετικά με την νοητικοποίηση και την γονεϊκή συμπεριφορά, που αφορά κυρίως σε βρέφη και πολύ μικρά παιδιά. Στις έρευνες αυτές φάνηκε ότι η χαμηλή μητρική νοητικοποίηση σχετίζεται με την υιοθέτηση μη υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων (Arıkan & Kumru, 2020), με αυξημένο γονεϊκό άγχος (Rutherford et al., 2015), με την εκδήλωση εχθρικής συμπεριφοράς προς το παιδί (Gersy & Gray, 2020) και την συναισθηματική διαθεσιμότητα (Moller et al., 2017).

Σύμφωνα με τα ευρήματα της παρούσας έρευνας, δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις ανάμεσα στην νοοπροσήλωση των μητέρων και τις πρακτικές κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων των παιδιών τους (Ερώτημα 2β). Το συγκεκριμένο εύρημα δεν είναι σύμφωνο με τα ευρήματα άλλων ερευνών που εντόπισαν συσχετίσεις μεταξύ της νοοπροσήλωσης των μητέρων και των πατέρων και της εχθρικότητας απέναντι σε παιδιά σχολικής ηλικίας με διεγνωσμένη ΔΕΠ-Υ (Gersy & Gray, 2020) καθώς και ανάμεσα στην νοοπροσήλωση των εκπαιδευτικών προσχολικής αγωγής και των πρακτικών κοινωνικοποίησης των αρνητικών συναισθημάτων των μαθητών τους (Ornaghi et al., 2019). Ωστόσο, οι συγκεκριμένες έρευνες

διαφοροποιούνται από την παρούσα ως προς το δείγμα (γονείς παιδιών με ΔΕΠ-Υ, εκπαιδευτικοί).

7.3. Σχέση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών με τις μητρικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων

Ο τρίτος στόχος της έρευνας ήταν να εξετάσει σχέση ανάμεσα στην συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών και τις μητρικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων των παιδιών. Η σχετική υπόθεση προέβλεπε την ύπαρξη θετικής συσχέτισης της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών με τις υποστηρικτικές πρακτικές κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων (Υπόθεση 1) και αρνητικής συσχέτισης με τις μη υποστηρικτικές πρακτικές που χρησιμοποιούν οι μητέρες (Υπόθεση 2). Τα αποτελέσματα της έρευνας επιβεβαιώνουν την συγκεκριμένη υπόθεση, ωστόσο οι συσχετίσεις εντοπίζονται με συγκεκριμένα είδη μητρικών πρακτικών και όχι με το σύνολό τους.

Πιο συγκεκριμένα σε ό,τι αφορά στις μη υποστηρικτικές πρακτικές, εντοπίστηκε ότι οι τιμωρητικές αντιδράσεις των μητέρων συσχετίζονται θετικά με την συναισθηματική αστάθεια και τον αρνητισμό των παιδιών, ενώ οι αντιδράσεις άγχους απέναντι στα αρνητικά συναισθήματα σχετίστηκαν θετικά με την απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού των παιδιών. Σε ό,τι αφορά στην ομάδα των υποστηρικτικών πρακτικών, προέκυψε ότι η έκφραση ενθάρρυνσης και οι αντιδράσεις που είναι επικεντρωμένες στην επίλυση του προβλήματος σχετίστηκαν θετικά τόσο με την ρύθμιση του συναισθήματος των παιδιών (όπως αναφέρθηκε από τις μητέρες), όσο και με την απορρυθμισμένη έκφραση του θυμού των παιδιών (όπως αναφέρθηκε από τα παιδιά).

Τα παραπάνω ευρήματα βρίσκονται σε συμφωνία με την θεωρητική άποψη των Eisenberg, Cumberland και Spinrad (1998), για την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων και τον ρόλο των υποστηρικτικών και μη υποστηρικτικών πρακτικών των γονέων στην ανάπτυξη της ικανότητας συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι τα τρία είδη των υποστηρικτικών και τα τρία είδη των

μη υποστηρικτικών πρακτικών, αποτελούν υποκλίμακες του ίδιου εργαλείου και παρουσιάζουν μεταξύ τους αρνητικές συσχετίσεις, ωστόσο προηγούμενες έρευνες έχουν αντιμετωπίσει αυτές τις δύο κατηγορίες πρακτικών ως ανεξάρτητες κατασκευές που μπορεί να συνυπάρχουν μέσα στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις γονέα-παιδιού, αλλά μπορεί να λειτουργήσουν διαφορετικά ως προς την συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών. Πιο συγκεκριμένα, ορισμένοι ερευνητές βρήκαν επιδράσεις των μη υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων στην συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, χωρίς ταυτόχρονα να υπάρχουν επιδράσεις της υποστηρικτικής κοινωνικοποίησης συναισθημάτων (Williams & Woodruff-Borden, 2015) αλλά και το αντίστροφο (Han et al., 2015. Perry et al., 2020). Σε γενικές γραμμές, ένα μέρος των ερευνών προτείνει ότι ένα υποστηρικτικό μητρικό στυλ κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων είναι ένας θετικός παράγοντας που διευκολύνει και ευνοεί την ανάπτυξη της κοινωνικο-συναισθηματικής ικανότητας (Dunsmore, Booker, & Ollendick, 2012. Morris et al., 2007). Ωστόσο, έρευνες που συνέκριναν τον σχετικό αντίκτυπο του υποστηρικτικού και του μη υποστηρικτικού στυλ, υποδεικνύουν ότι το τελευταίο επιδρά περισσότερο στην αναστολή αυτών των ικανοτήτων από ότι το πρώτο στην ενίσχυση της ανάπτυξής τους (Lunkenheimer, Shields, & Cortina, 2007). Αυτό το μοτίβο ευρημάτων υποδηλώνει ότι π.χ. η στόχευση της μείωσης των μη υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων μπορεί να είναι περισσότερο αποτελεσματική για την πρόληψη προβλημάτων συναισθηματικής αυτορρύθμισης στα παιδιά, από ότι η ενίσχυση των υποστηρικτικών πρακτικών (Seddon et al., 2020).

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας έδειξαν επιμέρους συσχετίσεις των υποστηρικτικών μητρικών πρακτικών με την ρύθμιση του συναισθήματος και των μη υποστηρικτικών μητρικών πρακτικών με την συναισθηματική αστάθεια των παιδιών. Στην βιβλιογραφία εντοπίστηκαν 3 μοτίβα αποτελεσμάτων των σχετικών ερευνών: α) Έρευνες που μελέτησαν τις συσχετίσεις όλων των παραπάνω παραγόντων με όμοια συμπεράσματα με την παρούσα έρευνα (Morelen et al., 2017. Ornaghi et al., 2019). β) Έρευνες που επικεντρώθηκαν στην διερεύνηση της σχέσης των πρακτικών κοινωνικοποίησης με τις στρατηγικές ρύθμισης του συναισθήματος (χωρίς να εξετάσουν

την αρνητική συναισθηματικότητα) και κατέληξαν είτε σε θετική σχέση αυτής με τις υποστηρικτικές πρακτικές και αρνητική σχέση με τις μη υποστηρικτικές (Blair et al., 2014. Jin et al., 2020. Sosa-Hernandez et al., 2020), είτε σε θετική συσχέτιση με τις υποστηρικτικές πρακτικές και μη στατιστικά σημαντική σχέση με τις μη υποστηρικτικές (Han et al., 2015. Perry et al., 2020). γ) Έρευνες που διαπίστωσαν μόνο την ύπαρξη αρνητικής σχέσης των μη υποστηρικτικών πρακτικών κοινωνικοποίησης με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών (Seddon et al., 2020. Williams & Woodruff-Borden, 2015). Παράλληλα, εντοπίστηκαν και ορισμένα αντιφατικά ευρήματα προηγούμενων ερευνών στη σχολική ηλικία, σύμφωνα με τα οποία οι υποστηρικτικές γονεϊκές πρακτικές σχετίζονταν θετικά με τη συναισθηματική αστάθεια/αρνητισμό (Rogers et al., 2015), καθώς και ότι η θετική σχέση μεταξύ υποστηρικτικών πρακτικών και συναισθηματικής αυτορρύθμισης μετατρέπεται σε αρνητική από την ηλικία των 5-6 ετών και έπειτα (Mirabile et al., 2016). Τα συγκεκριμένα ευρήματα δεν επιβεβαιώθηκαν από την παρούσα έρευνα, ενισχύοντας την άποψη ότι παρά την πολυπλοκότητα και τη δυναμική της διαδικασίας της κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων των παιδιών καθώς περνούν σε υψηλότερα αναπτυξιακά στάδια, η αλληλεπίδραση με τους γονείς και εν προκειμένω με την μητέρα παραμένει ένας σημαντικός παράγοντας για την μετάδοση αποτελεσματικών ή μη στρατηγικών διαχείρισης των (αρνητικών) συναισθημάτων (Jin et al., 2018).

Τέλος, τα αποτελέσματα για την συσχέτιση των αυτοαναφορικών δεδομένων των παιδιών για την διαχείριση του θυμού με τις μητρικές πρακτικές κοινωνικοποίησης δεν είναι συγκρίσιμα με αυτά άλλων ερευνών, καθώς η μόνη σχετική έρευνα που εντοπίστηκε ακολούθησε διαφορετική μεθοδολογία, δηλαδή οι αναφορές για τη διαχείριση του θυμού προήλθαν από τους γονείς και όχι από τα παιδιά (με τη χρήση του ίδιου εργαλείου), ενώ οι αναφορές για τις μη υποστηρικτικές πρακτικές των γονέων προήλθαν από τα παιδιά (Sanders et al., 2015). Η συγκεκριμένη έρευνα κατέληξε σε θετική συσχέτιση των αντιλαμβανόμενων από τα παιδιά μη υποστηρικτικών πρακτικών και της απορρυθμισμένης έκφρασης του θυμού, η οποία στην παρούσα έρευνα

σχετίστηκε θετικά μόνο με τις αντιδράσεις άγχους των μητέρων και αρνητικά με τις υποστηρικτικές πρακτικές.

Συμπερασματικά θα λέγαμε ότι τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας ενισχύουν τη βιβλιογραφία για το πώς οι πρακτικές κοινωνικοποίησης συναισθημάτων επηρεάζουν την ανάπτυξη της συναισθηματικής ικανότητας στα παιδιά μέσης παιδικής ηλικίας. Παράλληλα, προκαλούν θεωρητικούς προβληματισμούς σχετικά με τα δύο στυλ κοινωνικοποίησης συναισθημάτων. Όπως είναι γνωστό, όταν οι εννοιολογικές κατασκευές "διχοτομούνται" στη βιβλιογραφία με σκοπό τη δημιουργία διαφορετικών προφίλ, ελλοχεύει ο κίνδυνος αποτυχίας της αποτύπωσης της πολυπλοκότητας των φαινομένων της πραγματικής ζωής (Ornaghi et al., 2019). Επομένως, ίσως θα έπρεπε το υποστηρικτικό και το μη υποστηρικτικό στυλ κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων να θεωρηθούν ως δύο διαφορετικά δυναμικά μοτίβα που μπορεί να ποικίλουν ως συνάρτηση μιας σειράς παραγόντων, όπως οι προσωπικές πεποιθήσεις, το πολιτισμικό υπόβαθρο, οι κοινωνικο-συναισθηματικές ικανότητες, η αίσθηση της αυτοαποτελεσματικότητας των γονέων (Halberstadt & Lozada, 2011) και χαρακτηριστικών του παιδιού, όπως η ιδιοσυγκρασία (Chang & Li, 2017).

7.4. Σχέση μεταξύ αναστοχαστικής λειτουργικότητας και νοοπροσήλωσης των μητέρων

Ο τέταρτος στόχος ήταν να διερευνηθεί η σχέση ανάμεσα στις δύο διαφορετικές διαστάσεις της μητρικής νοητικοποίησης που εξετάστηκαν στην παρούσα έρευνα, δηλαδή την αναστοχαστική λειτουργικότητα και την νοοπροσήλωση και διατυπώθηκε η υπόθεση ότι θα υπάρχει συσχέτιση ανάμεσα στις δύο διαστάσεις (Υπόθεση 3). Τα αποτελέσματα έδειξαν ότι η μητρική νοοπροσήλωση συσχετίστηκε με τις δύο από τις τρεις υποκλίμακες της αναστοχαστικής λειτουργικότητας. Πιο συγκεκριμένα η μητρική νοοπροσήλωση συσχετίστηκε αρνητικά με την «μη νοητικοποίηση» και θετικά με το «ενδιαφέρον και περιέργεια των μητέρων για τις νοητικές καταστάσεις των παιδιών», ενώ δεν παρουσίασε στατιστικά σημαντική σχέση με την «βεβαιότητα για τις νοητικές καταστάσεις».

Σύμφωνα με τα παραπάνω αποτελέσματα προκύπτει ότι μια μητέρα που έχει την τάση να αναφέρεται στον νου, τις επιθυμίες και τα συναισθήματα του παιδιού της όταν καλείται να το περιγράψει σε έναν άγνωστο, έχει ταυτόχρονα την τάση να αναγνωρίζει ότι το παιδί έχει τις δικές του νοητικές διεργασίες, οι οποίες δεν ταυτίζονται με τις δικές της και παράλληλα εμφανίζει υψηλό ενδιαφέρον και περιέργεια να αντιληφθεί τις νοητικές καταστάσεις του παιδιού της, ενισχύοντας την άποψη ότι η νοητικοποίηση είναι μια δυσδιάκριτη ιδιότητα των γονέων, που πολλές φορές δεν γίνεται αντιληπτή από τα παιδιά, παρά μόνο αν ο εκδηλώνεται με την ενεργή εμπλοκή του γονέα σε συζητήσεις σχετικά με σκέψεις, συναισθήματα και γενικότερα νοητικές καταστάσεις (vanIJzendoorn & Bakermans-Kranenburg, 2019).

Τα αποτελέσματα της έρευνας συγκλίνουν με τα αποτελέσματα των ελάχιστων ερευνών που εντοπίστηκαν και εξετάζουν τη σχέση μεταξύ των δύο μεταβλητών, παρότι διαφέρουν ως προς την ηλικία των παιδιών αλλά και ως προς την μεθοδολογία που ακολούθησαν (Arnott & Meins, 2007. Rosenblum et al., 2008. Yatziv et al., 2020). Ωστόσο, δεδομένου ότι δεν εντοπίστηκε καμία άλλη έρευνα σε γονείς παιδιών σχολικής ηλικίας, τα παρόντα συμπεράσματα δεν μπορούν να γενικευτούν στην συγκεκριμένη ηλικιακή ομάδα.

7.5. Επίδραση της ηλικίας και του φύλου των παιδιών στις σχέσεις της νοητικοποίησης και των πρακτικών κοινωνικοποίησης συναισθημάτων των μητέρων με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών

Τα αποτελέσματα της έρευνας έδειξαν επίδραση της ηλικίας των παιδιών μόνο στην (οριακά) στατιστικά σημαντική αρνητική συσχέτιση της βεβαιότητας για τις νοητικές καταστάσεις με την συναισθηματική αστάθεια των παιδιών, η οποία έπαυε να είναι στατιστικά σημαντική υπό τον έλεγχο του συγκεκριμένου παράγοντα (Ερώτημα 3). Το εν λόγω εύρημα υποδηλώνει ότι, ανεξάρτητα από την ηλικία των παιδιών, αν οι μητέρες αισθάνονται άνετα να συμμετέχουν σε εξερευνήσεις των σκέψεων και των συναισθημάτων τους, τα παιδιά είναι σε θέση να αντιληφθούν ότι οι μητέρες είναι πιο (νοητικά) συντονισμένες μαζί τους, γεγονός που ευνοεί την ανάπτυξη σχέσης

εμπιστοσύνης μεταξύ τους. Η εμπιστοσύνη αυτή, που έχει χτιστεί ήδη σε προηγούμενα αναπτυξιακά στάδια (Borelli et al., 2020), θα μπορούσε να μετουσιώνεται σε εμπιστοσύνη του παιδιού προς τον εαυτό του και στις ικανότητές του να διαχειρίζεται αποτελεσματικά τα συναισθήματά του.

Σε ό,τι αφορά στη επίδραση του φύλου των παιδιών στην σχέση της μητρικής αναστοχαστικής λειτουργικότητας στην συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, φάνηκε ότι το φύλο δεν επηρέασε την τάση των μητέρων να αναγνωρίζουν το γεγονός ότι τα παιδιά διαθέτουν τις δικές τους νοητικές καταστάσεις, ούτε την τάση τους να ενδιαφέρονται να τις ανακαλύψουν.

Αναφορικά με την επίδραση της ηλικίας των παιδιών στις συσχετίσεις μεταξύ των μητρικών πρακτικών και της συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, επίσης, όπως αναμενόταν, δεν παρατηρήθηκαν διαφοροποιήσεις σε σχέση με τις αρχικές συσχετίσεις (Υπόθεση 4). Το συγκεκριμένο αποτέλεσμα μπορεί να ερμηνευτεί λαμβάνοντας υπόψη αφενός ότι σύμφωνα με τα εξελικτικά στάδια της συναισθηματικής αυτορρύθμισης, στην ηλικία των 7 ετών, συντελείται η στροφή στην διαχείριση των συναισθημάτων του παιδιού, το οποίο παύει να εξαρτάται από τους γονείς για τη ρύθμιση τους και στρέφεται περισσότερο σε εσωτερικές στρατηγικές και ικανότητες που έχει ήδη κατακτήσει σε προηγούμενα αναπτυξιακά στάδια. Επιπλέον, θεωρείται ότι η γονεϊκή συμπεριφορά δομείται από πολύ νωρίς στο πλαίσιο της σχέσης γονέα – παιδιού και δύσκολα αλλάζει ριζικά, παρά μόνο προσαρμόζεται ακολουθώντας τις ανάγκες του παιδιού που ωριμάζει. (Huston & Ripke, 2006. Moore, 2011. Sanders et al., 2015).

Παρόμοια με την ηλικία των παιδιών ούτε το φύλο τους φάνηκε να επηρεάζει ιδιαίτερα τις συσχετίσεις μεταξύ των μητρικών πρακτικών και της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών (Υπόθεση 5), παρόμοια με τα αποτελέσματα προηγούμενων ερευνών (Acar-Byraktar et al., 2018. Han et al., 2015). Μόνο η θετική συσχέτιση μεταξύ της «Ρύθμισης Συναισθημάτων» των παιδιών και των «Αντιδράσεων Επικεντρωμένων στο Πρόβλημα» των μητέρων, έπαψε να είναι στατιστικά σημαντική υπό την επίδραση του φύλου, παρόμοια με προηγούμενα ευρήματα σύμφωνα με τα οποία διαφαίνεται ότι τόσο οι μητέρες όσο και οι πατέρες παιδιών προσχολικής και σχολικής ηλικίας είχαν την

τάση να χρησιμοποιούν αντιδράσεις επικεντρωμένες στην επίλυση του προβλήματος περισσότερο με τις κόρες τους από ότι με του γιούς τους (Chaplin, Cole, & Waxler, 2005. Cassano, Zeman, & Perry-Parrish, 2007).

Σε ό,τι αφορά στην επίδραση της ηλικίας των παιδιών στην ικανότητα συναισθηματικής αυτορρύθμισης και στις μητρικές πρακτικές, επιβεβαιώθηκαν οι σχετικές υποθέσεις ότι αυτή δεν θα είναι στατιστικά σημαντική (Υποθέσεις 6 και 8). Όπως αναφέρεται και σε προηγούμενες έρευνες, η σχολική ηλικία (7-11 ετών) θεωρείται η μια σχετικά σταθερή αναπτυξιακή περίοδος, κατά την οποία εδραιώνονται και σταθεροποιούνται οι ικανότητες των παιδιών, που αποκτήθηκαν σε προηγούμενα αναπτυξιακά στάδια (Sanchis-Sanchis, Grau, Moliner, & Morales-Murino, 2020. Zimmermann & Iwanski, 2014), ενώ παράλληλα σταθεροποιείται η συμπεριφορά των μητέρων απέναντί τους μετά την ηλικία των 4-5 ετών (Cole, Ledonne, & Tan, 2013. Williams & Woodruff-Borden, 2015). Ως προς την επίδραση του φύλου, δεν επιβεβαιώθηκε η αρχική υπόθεση ότι τα κορίτσια θα παρουσιάσουν καλύτερη συναισθηματική αυτορρύθμιση από τα αγόρια (Υπόθεση 7), όπως αναμενόταν βάσει των ευρημάτων προηγούμενων ερευνών (Chaplin & Aldao, 2013. Han et al., 2015). Παράλληλα, δεν επιβεβαιώθηκαν οι υποθέσεις 9 και 10, αφού οι μητρικές πρακτικές δεν φάνηκε να επηρεάζονται από το φύλο, εκτός από την επιλογή αντιδράσεων επικεντρωμένων στο πρόβλημα, όπου οι μητέρες φάνηκε ότι τις χρησιμοποιούν περισσότερο στα κορίτσια από ότι στα αγόρια, σε αντίθεση με ευρήματα προηγούμενων ερευνών (Chaplin et al., 2005. Moore, 2011. Zahn-Waxler, 2010).

7.6. Σημασία των ευρημάτων της παρούσας έρευνας

Στην παρούσα μελέτη διερευνήθηκαν ταυτόχρονα οι σχέσεις μεταξύ της τάσης για νοητικοποίηση και της συμπεριφοράς των μητέρων ως προς την κοινωνικοποίηση των (αρνητικών) συναισθημάτων και ενός αναπτυξιακού αποτελέσματος των παιδιών σχολικής ηλικίας, δηλαδή της ικανότητας συναισθηματικής αυτορρύθμισης. Τα ευρήματα της έρευνας, τα οποία αναδεικνύουν την ύπαρξη συσχετίσεων μεταξύ της

μητρικής νοητικοποίησης και της μητρικής συμπεριφοράς με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών σε αυτή την ηλικία, αλλά και την σχέση μεταξύ του τρόπου με τον οποίο η μητέρα σκέφτεται για το παιδί της και του τρόπου με τον οποίο συμπεριφέρεται σε αυτό, προστίθενται στην υπάρχουσα βάση ερευνητικών δεδομένων αναφορικά με τη σχέση της γονεϊκής ανατροφής και της ανάπτυξης κοινωνικο-συναισθηματικών δεξιοτήτων των παιδιών, εμπλουτίζοντας την ταυτόχρονα με δεδομένα της χώρας μας σχετικά με τις παραπάνω συσχετίσεις.

Τα ευρήματα της παρούσας έρευνας θα μπορούσαν επίσης να αξιοποιηθούν για τον σχεδιασμό και την υλοποίηση προγραμμάτων παρέμβασης και συμβουλευτικής υποστήριξης, ψυχολογικής και παιδαγωγικής φύσης, τα οποία θα ενσωματώνουν την ικανότητα νοητικοποίησης ως προληπτικό ή και θεραπευτικό παράγοντα στη σχέση γονέα - παιδιού. Πιο συγκεκριμένα, στο πλαίσιο τέτοιων προγραμμάτων, οι γονείς, και ειδικότερα οι μητέρες, θα μπορούσαν να κατανοήσουν τη σημασία του να αντιλαμβάνονται ότι το παιδί τους, έχοντας τον δικό του ξεχωριστό νου, ενεργεί υποκινούμενο από τις σκέψεις, τα συναισθήματα και τις επιθυμίες του, ώστε να μπορούν στη συνέχεια να συνδέουν τη συμπεριφορά του με τις εσωτερικές νοητικές του διεργασίες. Η διαμόρφωση μιας τέτοιας συλλογιστικής από τις μητέρες, θα μπορούσε, όπως διαφαίνεται από τα αποτελέσματα της έρευνας, να έχει θετικό αντίκτυπο αρχικά στην ανάπτυξη της ικανότητας των παιδιών να ρυθμίζουν τα συναισθήματά τους, η οποία αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την ομαλή κοινωνική τους προσαρμογή σε οποιοδήποτε πλαίσιο, αλλά και για την ψυχική τους υγεία.

Ταυτόχρονα, αυτού του είδους τα προγράμματα θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη ενός υγιούς και υποστηρικτικού οικογενειακού κλίματος, στην μείωση των συγκρούσεων και των εντάσεων μεταξύ γονέων και παιδιών και στην αποτελεσματικότερη διαχείριση της εκδήλωσης αρνητικών συναισθημάτων και των συναισθηματικών κρίσεων στην οικογένεια. Τέλος, οι μητέρες θα μπορούσαν να κατανοήσουν ότι συνειδητά ή μη λειτουργούν σαν πρότυπα για τα παιδιά τους, τα οποία διδάσκονται από εκείνες άμεσα αλλά και έμμεσα, απλώς και μόνο παρακολουθώντας τον τρόπο με τον οποίο οι ίδιες σκέφτονται, μιλούν και πράττουν καθημερινά. Η

συνειδητοποίηση της σημασίας του ρόλου τους και η αλλαγή του τρόπου σκέψης θα μπορούσε να δράσει προληπτικά στην πιθανή μετάδοση στα παιδιά τους δυσλειτουργιών που οι ίδιες αντιμετωπίζουν ως προς τη διαχείριση των συναισθημάτων τους.

7.7. Περιορισμοί και μελλοντικές κατευθύνσεις της έρευνας

Τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την παρούσα έρευνα υπόκεινται σε ορισμένους περιορισμούς, οι οποίοι πρέπει να ληφθούν υπ' όψη κατά την ερμηνεία τους. Πρώτον, βασικό περιορισμό αποτελεί το σχετικά μικρό μέγεθος και η ομοιογένεια του δείγματος καθώς και το γεγονός ότι πρόκειται για μια συγχρονική μελέτη, επομένως δεν είναι δυνατό να προκύψουν αιτιώδεις συσχετίσεις μεταξύ των μεταβλητών. Το δείγμα αποτελείται ως επί το πλείστον από κατοίκους του νομού Ιωαννίνων, αστικών και ημιαστικών περιοχών και η πλειοψηφία του ανήκει στο μεσαίο και υψηλό κοινωνικοοικονομικό στρώμα. Λόγω του μικρού μεγέθους και της ομοιογένειας του δείγματος, τα αποτελέσματα της έρευνας είναι πιθανόν να μη μπορούν να γενικευτούν σε πληθυσμό που δεν έχει παρόμοια χαρακτηριστικά με αυτά του συγκεκριμένου δείγματος. Στο μέλλον, προτείνεται να διερευνηθούν οι σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών της έρευνας διαχρονικά, με τη συμμετοχή περισσότερων μητέρων και παιδιών από διαφορετικές περιοχές της Ελλάδας, ώστε το δείγμα να είναι μεγαλύτερο και πιο αντιπροσωπευτικό του ελληνικού πληθυσμού. Με αυτόν τον τρόπο, θα μπορούσε να διερευνηθεί και ο ρόλος του κοινωνικο-μορφωτικού επιπέδου των οικογενειών στις σχέσεις που εξέτασε η παρούσα έρευνα, καθώς σε προηγούμενες έρευνες έχει βρεθεί ότι μπορεί να επηρεάζει κυρίως τον τρόπο που οι γονείς επιλέγουν να διαπαιδαγωγούν τα παιδιά τους άρα και τις αντιδράσεις του στα συναισθήματα των παιδιών (Lareau, 2002. Sosa-Hernandez et al., 2020).

Δεύτερον, σημαντικό περιορισμό αποτελεί το γεγονός ότι τα δεδομένα συλλέχθηκαν κυρίως με την χρήση αυτό-αναφορικών εργαλείων, εκτός από την νοοπροσήλωση των μητέρων, η οποία αξιολογήθηκε μέσω συνέντευξης με τρόπο ώστε οι μητέρες να μην είναι ενήμερες για το που εντοπίζεται το ενδιαφέρον του ερευνητή. Παρότι η αυτό-αναφορά αποτελεί μια συνήθη και έγκυρη μεθοδολογία στις ψυχολογικού

ενδιαφέροντος έρευνες και μπορεί να προσφέρει πληροφόρηση για τις εμπειρίες των ανθρώπων σε πολλούς τομείς εύκολα και γρήγορα, ωστόσο είναι ευαίσθητη σε θέματα αλλοίωσης των απαντήσεων από τον ερωτώμενο προκειμένου να παρουσιάσει μια κοινωνικά αποδεκτή εικόνα, καθώς και σε θέματα μη ορθής και κατανοητής διατύπωσης των ερωτήσεων. Παρότι στην παρούσα έρευνα έγινε προσπάθεια ώστε η μέτρηση της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών να προκύψει τόσο με αναφορά από τις μητέρες όσο και από τα ίδια τα παιδιά, θα ήταν χρήσιμο σε μελλοντικές έρευνες να αξιοποιηθούν δεδομένα και μέσω παρατήρησης της συμπεριφοράς των παιδιών σε καταστάσεις που εγείρουν την συναισθηματική διέγερση, όπως προτείνεται από την σχετική βιβλιογραφία (Beauchaine, 2015. Compas et al., 2017). Επίσης, για την αξιολόγηση της συμπεριφοράς και της νοητικοποίησης των μητέρων θα ήταν σκόπιμο να αξιοποιηθούν πολλαπλά δεδομένα μέσω παρατήρησης της αλληλεπίδρασης γονέα – παιδιού ώστε να προκύψει μια πιο αντικειμενική εκτίμηση του τι συμβαίνει σε πραγματικές συνθήκες. Επίσης, θα μπορούσε να διερευνηθεί ταυτόχρονα η συμβολή του πατέρα στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών αυτής της ηλικίας, καθώς ο ρόλος του στην κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων έχει αναδειχτεί ως εξίσου σημαντικός (Chaplin et al., 2005. Seddon et al., 2020).

Τρίτον, δεδομένου του ότι βρέθηκαν μέτριες συσχετίσεις μεταξύ της μητρικής αναστοχαστικής λειτουργικότητας και των μητρικών πρακτικών κοινωνικοποίησης των συναισθημάτων με την συναισθηματική αυτορρύθμιση των παιδιών, ενώ οι συσχετίσεις της μητρικής νοοπροσήλωσης με τις υπόλοιπες μεταβλητές της έρευνας δεν ήταν στατιστικά σημαντικές, θα ήταν ιδιαίτερα σημαντικό μελλοντικές έρευνες να εξετάσουν αφενός αν άλλοι παράγοντες εκτός από την γονεϊκή ανατροφή, όπως η ιδιοσυγκρασία, ο ρόλος των συνομηλίκων, οι συνθήκες του περιβάλλοντος, οι μετα-γνωστικές λειτουργίες κ.α. επιδρούν στην ανάπτυξη της συναισθηματικής αυτορρύθμισης των παιδιών σε αυτή την ηλικία. Επιπλέον και δεδομένου ότι το ευρετικό μοντέλο της Eisenberg για την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων προτείνει μια σειρά από παράγοντες που σχετίζονται τόσο με χαρακτηριστικά του γονέα και του παιδιού, όσο και του πλαισίου που επηρεάζουν την επιλογή των πρακτικών κοινωνικοποίησης από τον γονέα θα ήταν

χρήσιμο να διερευνηθούν συνδυαστικά. Τέλος, όπως έχει ήδη αναφερθεί, παρόλο που η νοοπροσήλωση των μητέρων αξιολογήθηκε στην παρούσα έρευνα με την χρήση συνέντευξης, όπως προτείνεται από την Meins, και παρά την θεωρητική της σύνδεση την κοινωνικο-συναισθηματική ανάπτυξη των παιδιών αλλά και με την γονεϊκή συμπεριφορά ως προς την κοινωνικοποίηση των συναισθημάτων, δεν προέκυψαν στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις. Αυτό μπορεί να οφείλεται στην αδυναμία του συγκεκριμένου εργαλείου να συλλάβει την καταλληλότητα των νοητικών όρων που χρησιμοποιούν οι μητέρες στις καθημερινές αλληλεπιδράσεις με τα παιδιά τους, όπως συμβαίνει με το εργαλείου που προτείνεται για τα παιδιά κάτω του ενός έτους. Η πιθανότητα να είναι η καταλληλότητα και όχι απλά η συχνότητα με την οποία μια μητέρα κάνει αναφορές στον νου του παιδιού της, αυτή που επηρεάζει τόσο την συμπεριφορά της όσο και τα κοινωνικο-συναισθηματικά αποτελέσματα του παιδιού, θα μπορούσε να αξιολογηθεί με τη χρήση ενός νέου εργαλείου που να καλύπτει αυτή την έλλειψη στην ερευνητική μεθοδολογία (Fishburn et al., 2021).

Βιβλιογραφία

- Aber, J. L., Slade, A., Berger, B., Bresgi, I., & Kaplan, M. (1985). The Parent Development Interview. New York: Barnard College, Columbia University. *Unpublished manuscript.*[Google Scholar].
- Acar, A., Çakır, Z., Saritas, A., & Aktarı, D. (2018). Children's prosocial and problem behaviors in middle childhood: The role of Turkish mothers' emotion socialization practices. *Social Development*, 28:333–346
- Ainsworth, S., Bell, M. & Stayton, D. J. (1971). Individual differences in strange situation behaviour of one-year-olds. In H. R. Schaffer (Ed.), *The Origins of Human Social Relations*(pp. 17-52).New York: Academic Press
- Adrian M., Zeman, J. & Veits, G. (2011). Methodological implications of the affect revolution: A 35-year review of emotion regulation assessment in children. *Journal of Experimental Child Psychology*, 110: 171-197.
- Are, F., & Shaffer, A. (2016). Family emotion expressiveness mediates the relations between maternal emotion regulation and child emotion regulation. *Child Psychiatry & Human Development*, 47(5), 708-715.
- Arikan, G., & Kumru, A. (2021). Patterns of associations between maternal symptoms and child problem behaviors: the mediating role of mentalization, negative intentionality, and unsupportive emotion socialization. *Child Psychiatry & Human Development*, 52(4), 640-653.
- Arnott, B., & Meins, E. (2007). Links among antenatal attachment representations, postnatal mind-mindedness, and infant attachment security: A preliminary study of mothers and fathers. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 71(2), 132–149.
- Bariola, E., Gullone, E., & Hughes, E. K. (2011). Child and adolescent emotion regulation: the role of parental emotion regulation and expression. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 14(2), 198–212
- Bariola, E., Hughes, E. K., & Gullone, E. (2012). Relationships between parent and child emotion regulation strategy use: A brief report. *Journal of Child and Family Studies*, 21(3), 443-448.

- Beauchaine, T. P. (2015). Future directions in emotion dysregulation and youth psychopathology. *Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology*, 44(5), 875-896.
- Bernier, A., Carlson, S. M., & Whipple, N. (2010). From external regulation to self -regulation: Early functioning. *Child development*, 81(1), 326-339.
- Bernier, A., McMahon, C. A., & Perrier, R. (2017). Maternal mind-mindedness and children's school readiness: A longitudinal study of developmental processes. *Developmental psychology*, 53(2), 210.
- Blair, B., Perry, N., O'Brien, M., Calkins, S., Keane, S. & Shanahan, L. (2014). The Indirect Effects of Maternal Emotion Socialization on Friendship Quality in Middle Childhood. *Developmental Psychology* 50(2): 566–576.
- Bordeleau, S., Bernier, A., & Carrier, J. (2012). Longitudinal associations between the quality of parent-child interactions and children's sleep at preschool age. *Journal of Family Psychology*, 26, 254–262.
- Borelli, J. L., Ensink, K., Hong, K., Sereno, A. T., Drury, R., & Fonagy, P. (2018). School-aged children with higher reflective functioning exhibit lower cardiovascular reactivity. *Frontiers in medicine*, 5, 196.
- Borelli, J. L., Lai, J., Smiley, P. A., Kerr, M. L., Buttitta, K., Hecht, H. K., & Rasmussen, H. F. (2021). Higher maternal reflective functioning is associated with toddlers' adaptive emotion regulation. *Infant Mental Health Journal*, 42(4), 473-487.
- Borstein, J. A. (2001). *Tripping over colossal heads: settlement patterns and population development in the upland Olmec heartland*. The Pennsylvania State University.
- Bradley, M. M., & Lang, P. J. (2000). Measuring emotion: Behavior, feeling, and physiology. *Cognitive neuroscience of emotion*, 25, 49-59.
- Breaux, R., Harvey, E., & Lugo-Candelas, C. (2016). The role of parent psychopathology in emotion socialization. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 44(4), 731–743.

- Brown, G. L., Craig, A. B., & Halberstadt, A. G. (2015). Parent gender differences in emotion socialization behaviors vary by ethnicity and child gender. *Parenting*, 15(3), 135–157.
- Cabecinha-Alati, S., O'Hara, G., Kennedy, H. & Montreuil, T. (2020). Parental Emotion Socialization and Adult Outcomes: The Relationships Between Parental Supportiveness, Emotion Regulation, and Trait Anxiety. *Journal of Adult Development*, 27:268–280
- Calkins, S. D., & Hill, A. (2007). Caregiver influences on emerging emotion regulation. *Handbook of emotion regulation*, 229-248.
- Camoirano, A. (2017). Mentalizing makes parenting work: A review about parental reflective functioning and clinical interventions to improve it. *Frontiers in psychology*, 8, 14.
- Campos, J. J., Campos, R. G., & Barrett, K. C. (1989). Emergent themes in the study of emotional development and emotion regulation. *Developmental Psychology*, 25(3), 394-402.
- Campos, J. J., Walle, E. A., Dahl, A., & Main, A. (2011). Reconceptualizing emotion regulation. *Emotion Review*, 3(1), 26–35.
- Carr A., Slade L., Yuill N., Sullivan S., Ruffman T. (2018). Minding the children: A longitudinal study of mental state talk, theory of mind, and behavioural adjustment from the age of 3 to 10. *Social Development*, 27:826–840.
- Cassano, M., Perry-Parrish, C., & Zeman, J. (2007). Influence of gender on parental socialization of children's sadness regulation. *Social Development*, 16, 210–231.
- Centifanti, L.C.M., Meins, E., & Fernyhough, C. (2016). Callous-unemotional traits and impulsivity: Distinct longitudinal relations with mind-mindedness and understanding of others. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57, 84–92.
- Chang, C. -H., & Li, I. (2013). Caregivers' supportive reactions related to socialization of emotion regulation. *Journal of Behavior*, 2(1), 1007–1013.

- Chaplin, T. & Aldao, A. (2013). Gender differences in emotion expression in children: a meta-analytic review. *Psychological Bulletin* 139, 735–765.
- Chaplin T., Cole, P. & Zahn-Waxler C. (2005). Parental Socialization of Emotion Expression: Gender Differences and Relations to Child Adjustment, *Emotion*, 5:1, 80-88.
- Cicchetti, D., Ackerman, B. P., & Izard, C. E. (1995). Emotions and emotion regulation in developmental psychopathology. *Development and psychopathology*, 7(1), 1-10.
- Colonnesi, C., Zeegers, M., Majdandžić, M., & van Steensel, F., Bögels, S. (2019). Fathers' and Mothers' Early Mind-Mindedness Predicts Social Competence and Behavior Problems in Childhood, *Journal of Abnormal Child Psychology*, 47:1421–1435.
- Combs-Ronto, L. A., Olson, S. L., Lunkenheimer, E. S., and Sameroff, A. J. (2009). Interactions between maternal parenting and children's early disruptive behavior: bidirectional associations across the transition from preschool to school entry. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 37, 1151.
- Compas, B. E., Beckjord, E., Agocha, B., Sherman, M. L., Langrock, A., Grossman, C. I.,... Luecken, L. (2006a). Measurement of coping and stress responses in women with breast cancer. *Psycho-Oncology*, 15, 1038–1054.
- Compas, B. E., Desjardins, L., Vannatta, K., Young-Saleme, T., Rodriguez, E. M., Dunn, M.,... Gerhardt, C. A. (2014b). Children and adolescents coping with cancer: Self- and parent reports of coping and anxiety/depression. *Health Psychology*, 33, 853–861.
- Compas, B. E., Jaser, S. S., Bettis, A. H., Watson, K. H., Gruhn, M. A., Dunbar, J. P., ... & Thigpen, J. C. (2017). Coping, emotion regulation, and psychopathology in childhood and adolescence: A meta-analysis and narrative review. *Psychological bulletin*, 143(9), 939.
- Crucianelli L., Wheatley L. , Filippetti M. L., Jenkinson P., Kirke E., Fotopoulou A. (2019). The mindedness of maternal touch: An investigation of maternal mind-

- mindedness and mother-infant touch interactions. *Developmental Cognitive Neuroscience*, 35 : 47 – 56,
- Davis, E. L. (2016). An age-related mechanism of emotion regulation: Regulating sadness promotes children’s learning by broadening information processing. *Child Development*, 87(5), 1617–1626.
- Deater-Deckard, K. (2001). Annotation: Recent research examining the role of peer relationships in the development of psychopathology. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(5), 565-579.
- Demers, I., Bernier, A., Tarabulsky, G. M., & Provost, M. A. (2010). Maternal and child characteristics as antecedents of maternal mind ~~Infant Mental Health Journal~~ *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 31(1), 94-112.
- Denham, S. A., Bassett, H. H., & Wyatt, T. (2007). The socialization of emotional competence. *Handbook of socialization: Theory and research*, 614-637.
- Denham, S. A., Bassett, H. H., & Wyatt, T. (2015). The socialization of emotional competence.
- Dennis, T. A., & Kelemen, D. A. (2009). Preschool children's views on emotion regulation: Functional associations and implications for social-emotional adjustment. *International Journal of Behavioral Development*. 33(3), 243-252.
- Denham, S. A., & Kochanoff, A. T. (2002). Parental contributions to preschoolers’ understanding of emotion. *Marriage & Family Review*, 34(3/4), 311–343
- Devine, R. T., & Hughes, C. (2019). Let's talk: Parents’ mental talk (not mind ~~Infant Mental Health Journal~~ *Infant Mental Health Journal*) understanding. *Child development*, 90(4), 1236-1253. -mindedness or
- Di Giunta, L., Rothenberg, W. A., Lunetti, C., Lansford, J. E., Pastorelli, C., ... Uribe Tirado, L. M. (2020). Longitudinal associations between mothers’ and fathers’ anger/ irritability expressiveness, harsh parenting, and adolescents’ socioemotional functioning in nine countries. *Developmental Psychology*, 56, 458–474.

- Dunbar, A. S., Leerkes, E. M., Coard, S. I., Supple, A. J., & Calkins, S. (2017). An integrative conceptual model of parental racial/ethnic and emotion socialization and links to children's social-emotional development among African American families. *Child Development Perspectives*, 11, 16–22.
- Dunbar, A. S., Perry, N. B., Cavanaugh, A. M., & Leerkes, E. M. (2015). African American parents' racial and emotion socialization profiles and young adults' emotional adaptation. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*, 21(3), 409–419.
- Dunsmore, J. C., Booker, J. A., & Ollendick, T. H. (2012). Parental emotion coaching and child emotion regulation as protective factors for children with oppositional defiant disorder. *Social Development*, 22, 444–466.
- Easterbrooks, M. A., Crossman, M. K., Caruso, A., Raskin, M., & Miranda-Julian, C. (2017). Maternal mind-mindedness and toddler behavior problems: The moderating role of maternal trauma and posttraumatic stress. *Development and Psychopathology*, 29(4), 1431-1442.
- Efklides, A., & Misailidi, P. (2019). Emotional Self-Regulation in the Early Years: The Role of Cognition, Metacognition and Social Interaction. *The Sage handbook of developmental psychology and early childhood education*, 502-516.
- Eisenberg, N., (2020). Findings, issues and new directions for research on- emotion socialization, *Developmental Psychology*, 56(3), 664-670.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological inquiry*, 9(4), 241-273.
- Eisenberg, N., & Fabes, R. A. (1994). Mothers' Reactions to Children's Negative Emotions: Relations to Children's Temperament and Anger Behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40(1), 138–156.
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child development*, 70(2), 513-534.

Eisenberg, N., Michalik, N., Spinrad, T. L., Hofer, C., Kupfer, A., Valiente, C., & Reiser, M. (2007). The relations of effortful control and impulsivity to children's sympathy: A longitudinal study. *Cognitive Development*, 22(4), 544-567.

Eisenberg, N., & Morris, A. S. (2002). Children's emotion-related regulation. *Advances in Child Development and Behavior*, 30, 190-230. San Diego, CA: Academic Press

Eisenberg, N., & Spinrad, T. L. (2004). Emotion - related regulation definition. *Child Development*, 75(2), 334-339.

Eisenberg, N., Spinrad, T. L., & Eggum, N. D. (2010). Emotion-related self-regulation and its relation to children's maladjustment. *Annual review of clinical psychology*, 6, 495-525.

Ekas, N., Braungart-Rieker, J., Lickenbrock, D., Zentall, S., Maxwell, S., (2011). Toddlers emotion regulation with mother and father temporal associations between negative affect and behavioural strategies. *Infancy*, 16: 266-294

Ensink, K., Normandin, L., Plamondon, A., Berthelot, N., & Fonagy, P. (2016). Intergenerational pathways from reflective functioning to infant attachment through parenting. *Canadian Journal of Behavioural Science/Revue canadienne des sciences du comportement*, 48(1), 9.

Fabes, R. A., Eisenberg, N., & Bernzweig, J. (1990). The coping with children's negative emotions scale: Procedures and scoring. Available from authors. *Metro Phoenix: Arizona State University*.

Fabes, A., Leonard, A., Kupanoff, K., Martin, L. (2001). Parental coping with children's negative emotions: Relations with children's emotional and social responding, *Child Development*, 72, 907:920

Fabes, R. A., Martin, C. L., & Hanish, L. D. (2003). Young children's play qualities in same *Child Development*, 74(3), 921-932.

Fernyhough, C. (2008). Getting Vygotskian about Theory of Mind: Mediation, dialogue and the development of social understanding. *Developmental Review*, 28, 225-262.

Fishburn, S., Meins, E., Fernyhough, C., Centifanti, L. & Larkin, F. (2021). Explaining

- the relation between early mind-mindedness and children's mentalizing abilities: The development of an observational preschool assessment. *Developmental psychology*.58 (1).
- Fishburn, S., Meins, E., Greenhow, S., Jones, C., Hackett, S., Biehal, I. J. . . . , Wade, J. E. (2017). Mind-mindedness in looked after children. *Developmental Psychology*
- Fonagy, P., & Bateman, A. W. (2016). Adversity, attachment, and mentalizing. *Comprehensive psychiatry*, 64, 59-66.
- Fonagy, P., Gergely, G., Jurist, E. L., & Target, M. (2018). *Affect regulation, mentalization, and the development of the self*. Routledge.
- Fonagy, P., Luyten, P., Campbell, C., & Allison, L. (2014). Epistemic trust, psychopathology and the great psychotherapy debate. *Society for the Advancement of Psychotherapy*. Retrieved from <http://www.societyforpsychotherapy.org/epistemic-trust-psychopathology-and-the-great-psychotherapy-debate>
- Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G. S., & Higgitt, A. C. (1991). The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant mental health journal*, 12(3), 201-218.
- Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9, 679–700
- Fonagy, P., & Target, M. (2008). Psychodynamic treatments. In: Rutter M, Bishop D, Pine D, Scott S, Stevenson J, Taylor E, et al., editors. *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry*. 5th ed. Oxford: Blackwell, 2008:1079-91.
- Fonagy, P., Target, M., Steele, H., & Steele, M. (1998). Reflective-functioning manual, version 5.0, for application to adult attachment interviews. *London: University College London*, 10.
- Fosco, G. M., and Grych, J. H. (2013). Capturing the family context of emotion regulation: a family systems model comparison approach. *Journal of Family Issues*, 34(4), 557–578.

- Gagné, C., Bernier, A. & McMahon, C. (2018). The role of paternal mind-mindedness in preschoolers' self-regulated conduct. *Infant and Child Development*, 27, 1-12.
- Garnefski, N., & Kraaij, V. (2006). Relationships between cognitive emotion regulation strategies and depressive symptoms: A comparative study of five specific samples. *Personality and Individual Differences*, 40(8), 1659-1669.
- Garnefski, N., Kraaij, V., & Spinhoven, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and emotional problems. *Personality and Individual Differences*, 30, 1311–1327.
- Garnefski, N., Rieffe, C., Jellesma, F., Terwogt, M. M., & Kraaij, V. (2007). Cognitive emotion regulation strategies and emotional problems in 9–11-year-old children. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 16(1), 1-9.
- Garner, P. W., Dunsmore, J. C., & Southam-Gerrow, M. (2008). Mother–child conversations about emotions: Linkages to child aggression and prosocial behavior. *Social Development*, 17, 259–277.
- Gentzler, A. L., Ramsey, M. A., & Black, K. R. (2015). Mothers' attachment styles and their children's self-reported security, as related to maternal socialization of children's positive affect regulation. *Attachment & Human Development*, 17, 376–398.
- Gersh, N., & Gray, S. A. (2020). Parental emotion regulation and mentalization in families of children with ADHD. *Journal of attention disorders*, 24(14), 2084-2099.
- Gordo, L., Martínez-Pampliega, A., Elejalde, L. I., & Luyten, P. (2020). Do Parental Reflective Functioning and Parental Competence Affect The Socioemotional Adjustment Of Children?. *Journal of Child and Family Studies*, 29(12), 3621-3631.
- Gottman, J. M., Katz, L. F., & Hooven, C. (1996). Parental meta-emotion philosophy and the emotional life of families: Theoretical models and preliminary data. *Journal of Family Psychology*, 10, 243–268.
- Gratz, K. L., & Roemer, L. (2004). Multidimensional assessment of emotion regulation

- and dysregulation: Development, factor structure, and initial validation of the difficulties in emotion regulation scale. *Journal of psychopathology and behavioral assessment*, 26(1), 41-54.
- Γρίβα, Φ., Πομίνι, Β., Γουρνέλλης, Ρ., Δούμος, Γ., Θωμάκος, Π., & Βασιλαματζής, Γ. (2020). Ψυχομετρικές ιδιότητες και παραγοντική δομή της ελληνικής εκδοχής του Ερωτηματολογίου Αναστοχαστικής Λειτουργικότητας. *PSYCHIATRKI*, 31(3).
- Grolnick, W. S., McMenamy, J. M., Kurowski, C. O., Balter, L., & Tamis-LeMonda, C. S. (1999). Emotional and self-regulation in infancy and toddlerhood. *Child psychology*, 1.
- Gross, J. J. (1998). The emerging field of emotion regulation: An integrative review. *Review of general psychology*, 2(3), 271-299.
- Gross, J. J. (2015). Emotion regulation: Current status and future prospects. *Psychological Inquiry*, 26(1), 1-26.
- Gross, J. J. & Munoz, R. F. (1995). Emotion regulation and mental health. *Clinical Psychology: Science and Practice*, 2, 151–164
- Gross, J. J., & Thompson, A.R. (2007). Emotion Regulation: Conceptual Foundations. In J. J. Gross (Ed.) *Handbook of emotion regulation* (3-24). New York: The Guilford Press.
- Grube, G. M., & Reeve, C. D. C. (1974). *Plato's republic*. Indianapolis, IN: Hackett Publishing Company.
- Gyurak, A., Gross, J. J., & Etkin, A. (2011). Explicit and implicit emotion regulation: a dual-process framework. *Cognition and emotion*, 25(3), 400-412.
- Hajal, N. J., & Paley, B. (2020). Parental emotion and emotion regulation: A critical target of study for research and intervention to promote child emotion socialization. *Developmental Psychology*, 56, 403– 417.
- Halberstadt, A. G., Fox, N. A., & Jones, N. A. (1993). Do expressive mothers have expressive children? The role of socialization in children's affect expression.

- Han, Z. R., & Shaffer, A. (2014). Maternal expressed emotion in relation to child behavior problems: Differential and mediating effects. *Journal of Child and Family Studies*, 23(8), 1491-1500.
- Han, Z.R., Qian, J., Gao, M. & Dong, J. (2015). Emotion Socialization Mechanisms Linking Chinese Fathers', Mothers', and Children's Emotion Regulation: A Moderated Mediation Model. *Journal of Child and Family Studies*, 24:3570–3579
- Heckhausen, J., Wrosch, C., & Schulz, R. (2010). A motivational theory of life-span development. *Psychological review*, 117(1), 32.
- Heron-Delaney, M., Kenardy, J. A., Brown, E. A., Jardine, C., Bogossian, F., Neuman, L., ... & Pritchard, M. (2016). Early maternal reflective functioning and infant emotional regulation in a preterm infant sample at 6 months corrected age. *Journal of Pediatric Psychology*, 41(8), 906-914.
- Hu Y., Emery H., Ravindran N., McElwain N. (2020). Direct and Indirect Pathways From Maternal and Paternal Empathy to Young Children's Socioemotional Functioning. *Journal of Family Psychology*, 34 (7), 825– 835.
- Hubbard, J. A., & Coie, J. D. (1994). Emotional correlates of social competence in children's peer relationships. *Merrill-Palmer Quarterly*, 40, 1–20.
- Hughes, C., Aldercotte, A., & Foley, S. (2017). Maternal mind-mindedness provides a buffer for pre-adolescents at risk for disruptive behavior. *Journal of abnormal child psychology*, 45(2), 225-235.
- Hurrell, K. E., Hudson, J. L., & Schniering, C. A. (2015). Parental reactions to children's negative emotions: Relationships with emotion regulation in children with an anxiety disorder. *Journal of Anxiety Disorders*, 29, 72–82.
- Huston, A. C., & Ripke, M. N. (Eds.). (2006). *Developmental contexts in middle childhood: Bridges to adolescence and adulthood*. Cambridge University Press.
- Izard, C. E. (1990). Facial expressions and the regulation of emotions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 58(3), 487–498.
- Jin Z, Zhang X and Han ZR (2017). Parental Emotion Socialization and Child Psychological Adjustment among Chinese Urban Families: Mediation through

- Child Emotion Regulation and Moderation through Dyadic Collaboration. *Frontiers of Psychology*, 8:2198.
- Johnson, A. M., Hawes, D. J., Eisenberg, N., Kohlhoff, J., & Dudeney, J. (2017). Emotion socialization and child conduct problems: A comprehensive review and meta-analysis. *Clinical psychology review*, 54, 65-80.
- Jones, S., Eisenberg, N., Fabes, R. A., & MacKinnon, D. P. (2002). Parents' reactions to elementary school children's negative emotions: Relations to social and emotional functioning at school. *Merrill-Palmer Quarterly*, 48, 133–159.
- Katz, L. F., Maliken, A. C., & Stettler, N. M. (2012). Parental meta-emotion philosophy: A review of research and theoretical framework. *Child Development Perspectives*, 6, 417–422.
- Katz, L. F., Shortt, J. W., Allen, N. B., Davis, B., Hunter, E., Leve, C., & Sheeber, L. (2014). Parental emotion socialization in clinically depressed adolescents: Enhancing and dampening positive affect. *Journal of Abnormal Child Psychology*, 42, 205–215.
- Kiel, E., Kalomiris, A., (2015). Current themes in understanding children's emotion regulation as developing from within the parent-child relationship. *Current Opinion in Psychology*, 3:11–16
- Klimes-Dougan, M., & Zeman, J. (2007). Introduction to the Special Issue of Social Development: Emotion Socialization in Childhood and Adolescence. *Social Development*. 16, 2.
- Koren-Karie, N., Oppenheim, D., Dolev, S., Sher, E., & Etzion-Carasso, A. (2002). Mothers' insightfulness regarding their infants' internal experience: relations with maternal sensitivity and infant attachment. *Developmental Psychology*, 38(4), 534.
- Labella M. (2018). The sociocultural context of emotion socialization in African American families. *Clinical Psychology Review*, 59, 1–152.
- Laible, D., & Song, J. (2006). Constructing emotional and relational understanding: The role of affect and mother-child discourse.

- Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 44–69.
- Laible D (2006). Maternal emotional expressiveness and attachment security: Links to representations of relationships and social behavior. *Merrill-Palmer Quarterly*, 52, 645–670.
- Laranjo, J., & Bernier, A. (2013). Children’s expressive language in early toddlerhood: Links to prior maternal mind-mindedness. *Early Child Development and Care*, 183, 951–962.
- Lareau, A. (2002). Invisible inequality: Social class and childrearing in black families and white families. *American sociological review*, 747-776.
- León, M. J., & Olhaver, M. (2020). Triadic interactions, parental reflective functioning, and early social-emotional difficulties. *Infant mental health journal*, 41(4), 431-444.
- Lo, C. K., & Wong, S. Y. (2020). The effectiveness of parenting programs in regard to improving parental reflective functioning: a meta-analysis. *Attachment & Human Development*, 1-17.
- Lozada, F. T., Halberstadt, A. G., Craig, A. B., Dennis, P. A., & Dunsmore, J. C. (2016). Parents’ beliefs about children’s emotions and parents’ emotion-related conversations with their children. *Journal of child and Family Studies*, 25(5), 1525-1538.
- Lunkenheimer, E., Hamby, C. M., Lobo, F. M., Cole, P. M., & Olson, S. L. (2020). The role of dynamic, dyadic parent-child processes in parental socialization of emotion. *Developmental Psychology*, 56, 566–577.
- Lunkenheimer, E., Shields, A., & Cortina, K. (2007). Parental emotion coaching and dismissing in family interactions. *Social Development*, 16, 232–248.
- Luyten, P., Malcorps, S., Fonagy, P., & Ensink, K. (2019). Assessment of mentalizing. *Handbook of Mentalizing in Mental Health Practice*. Washington, DC: American Psychiatric Association Publishing, 37-62.

- Luyten P, Mayes LC, Nijssens L, Fonagy P. (2017). The parental reflective functioning questionnaire: Development and preliminary validation. *PLoS ONE* 12(5): e017621874.
- Luyten, P., & Fonagy, P. (2015). The neurobiology of mentalizing. *Personality Disorders: Theory, Research, and Treatment*, 6(4), 366–379.
- McDowell, D. J., O'Neil, R., & Parke, R. D. (2000). Display rule application in a disappointing situation and children's emotional reactivity: Relations with social competence. *Merrill-Palmer Quarterly (1982-)*, 306-324.
- McMahon, C. A., & Bernier, A. (2017). Twenty years of research on parental mind-mindedness: Empirical findings, theoretical and methodological challenges, and new directions. *Developmental Review*, 46, 54-80.
- McMahon C.A., Meins E. (2012). Mind-mindedness, parenting stress, and emotional availability in mothers of preschoolers. *Early Childhood Research Quarterly*, 27, 245–252
- McRae, K., & Gross, J. J. (2020). Emotion regulation. *Emotion*, 20(1), 1-9.
- Meins, E., Centifanti, L. C. M., Fernyhough, C., & Fishburn, S. (2013). Maternal mind-mindedness and children's behavioral difficulties: Mitigating the impact of low socioeconomic status. *Journal of abnormal child psychology*, 41(4), 543-553.
- Meins E. , Fernyhough C. , Harris-Waller J., (2014). Is mind-mindedness trait-like or a quality of close relationships? Evidence from descriptions of significant others, famous people, and works of art. *Cognition* 130 (2014) 417–427.
- Meins, E., & Fernyhough, C. (1999). Linguistic acquisitional style and mentalising development: The role of maternal mind-mindedness. *Cognitive Development*, 14, 363– 380.
- Meins, E., Fernyhough, C., Fradley, E., & Tuckey, M. (2001). Rethinking maternal sensitivity: Mothers' comments on infants' mental processes predict security of attachment at 12 months. *The Journal of Child Psychology and Psychiatry and Allied Disciplines*, 42(5), 637-648.

- Meins, E., Fernyhough, C., Wainwright, R., Gupta, M. D., Fradley, E., & Tuckey, M. (2002). Maternal mind-mindedness and attachment security as predictors of theory of mind understanding. *Child Development, 73*, 1715–1726.
- Meins, E., Fernyhough, C., Wainwright, R., Clark-Carter, D., Gupta, M. D., Fradley, E., & Tuckey, M. (2003). Pathways to understanding mind: Construct validity and predictive validity of maternal mind-mindedness. *Child Development, 74*, 1194–1211.
- Meins E, Fernyhough C, de Rosnay M, Arnott B, Leekam & Turner, M. (2012). Mind-mindedness as a multidimensional construct: appropriate and nonattuned mind-related comments independently predict infant—mother attachment in a socially diverse sample. *Infancy, 17*(4), 393–415.
- Meins, E., Fernyhough, C., Arnott, B., Leekam, S. R., & de Rosnay, M. (2013). Mind-mindedness and theory of mind: Mediating roles of language and perspectival symbolic play. *Child Development, 84*, 1777–1790.
- Meins, E., Fernyhough, C., & Harris-Waller, J. (2014). Is mind-mindedness trait-like or a quality of close relationships? Evidence from descriptions of significant others, famous people, and works of art. *Cognition, 130*, 417–427.
- Meins, E., & Fernyhough, C. (2015). Mind-mindedness coding manual, Version 2.2. Unpublished manuscript. University of York, York, UK.
- Meins, E., Centifanti, L. C. M., Fernyhough, C., & Fishburn, S. (2013). Maternal mind-mindedness and children's behavioral difficulties: Mitigating the impact of low socioeconomic status. *Journal of abnormal child psychology, 41*(4), 543-553.
- Meyer, S., Raikes, H., Virmani, E. A., Waters, S., & Thompson, R. A. (2014). Parent emotion representations and the socialization of emotion regulation in the family. *International Journal of Behavioral Development, 38*, 164-173.
- Mirabile, S. P., Oertwig, D., & Halberstadt, A. G. (2018). Parent emotion socialization and children's socioemotional adjustment: When is supportiveness no longer supportive? *Social Development, 27*, 466–481.

- Molina, B. S., Sala, M. N., Zappulla, C., Bonfiglioli, C., Cavioni, V., & Cicchetti, D. (2014). The Emotion Regulation Checklist—Italian translation: Validation of parent and teacher versions. *European Journal of Developmental Psychology*, 11, 624–634.
- Möller, C., Odersjö, C., Pilesjö, F., Terpening, K., Österberg, M., & Holmqvist, R., (2017). Reflective Functioning, Limit Setting, and Emotional Availability in Mother–Child Dyads. *Parenting*, 17:4, 225-241.
- Moore, R. R. (2011). *Mothers' responses to children's negative emotions and their effects on emotion regulation*. University of Ottawa (Canada).
- Moran, M., Root, E., Vizy, K., Wilson, K., & Gentzler, L. (2019). Maternal socialization of children's positive affect regulation: Associations with children's savoring, dampening, and depressive symptoms. *Social Development*, 28, 306–322.
- Morelen, D., Shaffer, A., & Suveg, C. (2016). Maternal emotion regulation: Links to emotion parenting and child emotion regulation. *Journal of Family Issues*, 37, 1891–1916.
- Morris, A. S., Silk, J. S., Steinberg, L., Myers, S. S., & Robinson, L. R. (2007). The role of the family context in the development of emotion regulation. *Social Development*, 16(2), 361- 388.
- Μπαρμπαρίδου, Γ. (2015). Διερεύνηση των σχέσεων μεταξύ της συμπεριφοράς της μητέρας που υποστηρίζει την αυτονομία σε αντιδιαστολή με τον έλεγχο του παιδιού της, των σχημάτων γονικής συμπεριφοράς και της αυτορρύθμισης των παιδιών στο νηπιαγωγείο.
- Nijssens, L., Vliegen, N. & Luyten, P. (2020). The Mediating Role of Parental Reflective Functioning in Child Social–emotional Development. *Journal of Child and Family Studies*, 29, 2342–2354.
- Ornaghi V., Agliati A., Pepe A., Gabola P., (2020) Patterns of Association between Early Childhood Teachers' Emotion Socialization Styles, Emotion Beliefs and Mind-Mindedness, *Early Education and Development*, 31:1, 47-65,
- Ornaghi, V., Pepe, A., Agliati, A., & Grazzani, I. (2019). The contribution of emotion

- knowledge, language ability, and maternal emotion socialization style to explaining toddlers' emotion regulation. *Social Development*, 28(3), 581-598.
- Pazzagli, C., Delvecchio, E. & Raspa, V. (2019). The Parental Reflective Functioning Questionnaire in Mothers and Fathers of School-Aged Children. *Journal of Child and Family Studies*, 27, 80–90.
- Penza-Clyve, S., & Zeman, J. (2002). Initial validation of the emotion expression scale for children (EESC). *Journal of Clinical Child and Adolescent Psychology*, 31(4), 540-547.
- Perry, N. B., Calkins, S. D., Nelson, J. A., Leerkes, E. M., & Marcovitch, S. (2012). Mothers' responses to children's negative emotions and child emotion regulation: The moderating role of vagal suppression. *Developmental Psychobiology*, 54(5), 503-513.
- Perry, N., Dollar, J., Calkins, S., Keane, S., & Shanahan, L. (2021). Maternal Socialization of Child Emotion and Adolescent Adjustment: Indirect Effects through Emotion Regulation. *Developmental Psychology*, 56(3): 541–552.
- Piaget, J. (1981). *Intelligence and affectivity: Their relationship during child development.* (Trans & Ed TA Brown & CE Kaegi). Annual Reviews.
- Raver, C. C. (2004). Placing emotional self - regulation in socioeconomic contexts. *Child Development*, 75(2), 346-353.
- Raver, C. C., Blair, C., & Willoughby, M. (2013). Poverty as a predictor of 4-year-olds' executive function: new perspectives on models of differential susceptibility. *Developmental psychology*, 49(2), 292.
- Rea, H. M., & Shaffer, A. (2016). Expressed emotion in mothers of school-age children: Relations to maternal maltreatment and parenting behavior. *Journal of Child and Family Studies*, 25(12), 3749-3759.
- Rogers, M. L., Halberstadt, A. G., Castro, V. L., MacCormack, J. K., & Garrett-Peters, P. (2016). Maternal emotion socialization differentially predicts third-grade children's emotion regulation and lability. *Emotion*, 16(2), 280.
- Rosenblum, K. L., McDonough, S. C., Sameroff, A. J., & Muzik, M. (2008). Reflection

- in thought and action: Maternal parenting reflectivity predicts mind -minded comments and interactive behavior. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 29(4), 362-376.
- Rudolph, K. D. (2002). Gender differences in emotional responses to interpersonal stress during adolescence. *Journal of adolescent health*, 30(4), 3-13.
- Sabatier, C., Restrepo Cervantes, D., Moreno Torres, M., Hoyos De los Rios, O., & Palacio Sañudo, J. (2017). Emotion Regulation in Children and Adolescents: concepts, processes and influences. *Psicología desde el Caribe*, 34(1), 101-110.
- Sanders, W., Zeman, J. & Poon, J. (2015). Child Regulation of Negative Emotions and Depressive Symptoms: The Moderating Role of Parental Emotion Socialization. *Journal of Child and Family Studies*, 24,402–415.
- Sanchis-Sanchis A., Grau M.D., Moliner A-R., Morales-Murillo C-P., (2020). Effects of Age and Gender in Emotion Regulation of Children and Adolescents. *Frontiers in Psychology*, 11,946.
- Scheibe, S., & Zacher, H. (2013). A lifespan perspective on emotion regulation, stress, and well-being in the workplace. *The role of emotion and emotion regulation in job stress and well being*. Emerald Group Publishing Limited.
- Seddon, J., Abdel-Baki, R., Feige, S. & Thomassin, K. (2020). The cascade effect of parent dysfunction: An emotion socialization transmission framework. *Frontiers in Psychology*. Vol.11, Article 579519
- Senehi N., Brophy-Herb H., Vallotton C. (2018).Effects of maternal mentalization-related parenting on toddlers’self-regulation.*Early Childhood Research Quarterly*, 44,1-14.
- Shaffer, A., Suveg, C., Thomassin, K., & Bradbury, L. L. (2012). Emotion socialization in the context of family risks: Links to child emotion regulation. *Journal of Child and Family Studies*, 21, 917-924.
- Shala, M. (2013). The impact of preschool social-emotional development on academic success of elementary school students. *Psychology*, 4(11), 787.
- Sharp, C., & Fonagy, P. (2008). The parent's capacity to treat the child as a psychological

- agent: Constructs, measures and implications for developmental psychopathology. *Social development*, 17(3), 737-754.
- Sharp, C. E., Fonagy, P. E., & Goodyer, I. E. (2008). *Social cognition and developmental psychopathology*. Oxford University Press.
- Shields, A., & Cicchetti, D. (1997). Emotion regulation among school-age children: The development and validation of a new criterion Q-sort scale. *Developmental Psychology*, 33, 906–916.
- Silvers, J. A., McRae, K., Gabrieli, J. D., Gross, J. J., Remy, K. A., & Ochsner, K. N. (2012). Agerelated differences in emotional reactivity, regulation, and rejection sensitivity in adolescence. *Emotion*, 12(6), 1235-1247.
- Skinner, E. A., Edge, K., Altman, J., & Sherwood, H. (2003). Searching for the structure of coping: a review and critique of category systems for classifying ways of coping. *Psychological bulletin*, 129(2), 216.
- Slade A.(2005). Parental reflective functioning: An introduction. *Attachment and Human Development*, 7, 269–281.
- Slade, A. (2007). Reflective parenting programs: Theory and development. *Psychoanalytic Inquiry*, 26(4), 640-657.
- Sosa-Hernandez, L., Sack, L., Seddon, J., Bailey, K., Thomassin, K., (2020). Mother and father repertoires of emotion socialization practices in middle childhood. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 69,101159.
- Steinberg, L. (2008). A social neuroscience perspective on adolescent risk taking. *Developmental Review*, 28(1), 78-106.
- Thompson, R. A. (1994). Emotion regulation: A theme in search of definition. *Monographs of the society for research in child development*, 59(2-3), 25-52.
- Thompson, R. A. (2011). Emotion and emotion regulation: Two sides of the developing coin. *Emotion Review*, 3(1), 53-61.
- Thompson, R. A. (2015). Doing it with feeling: The emotion in early socioemotional development. *Emotion Review*, 7(2), 121–125.

- Timmons, K., Pelletier, J., Corter, C. (2016). Understanding children's self-regulation within different classroom contexts. *Early Child Development and Care*, 186(2), 249–267.
- Van der Graaff, J., Branje, S., De Wied, M., Hawk, S., Van Lier, P., & Meeus, W. (2014). Perspective taking and empathic concern in adolescence: gender differences in developmental changes. *Developmental Psychology*, 50(3), 881.
- Van IJzendoorn, M. H., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2019). Bridges across the intergenerational transmission of attachment gap. *Current opinion in psychology*, 25, 31-36.
- Wadsworth, M. E., & Compas, B. E. (2002). Coping with family conflict and economic strain: The adolescent perspective. *Journal of Research on Adolescence* , 12 , 243-274.
- Walker, T. M., Wheatcroft, R., & Camic, P. M. (2012). Mind-mindedness in parents of preschoolers: A comparison of clinical and community samples. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 17, 318–335.
- Weimer, A. A., Warnell, K. R., Etkal, I., Cartwright, K. B., Guajardo, N. R., & Liew, J. (2021). Correlates and antecedents of theory of mind development during middle childhood and adolescence: An integrated model. *Developmental Review*, 59, 100945.
- Williams, S. R., & Woodruff-Borden, J. (2015). Parent emotion socialization practices and child self-regulation as predictors of child anxiety: The mediating role of cardiac variability. *Child Psychiatry & Human Development*, 46(4), 512-522.
- Wong, M. S., McElwain, N. L., & Halberstadt, A. G. (2009). Parent, family, and child characteristics: Associations with mother-and father-reported emotion socialization practices. *Journal of Family Psychology*, 23, 452.
- Yatziv, T., Kessler, Y., & Atzaba-Poria, N. (2020). When do mothers' executive functions contribute to their representations of their child's mind? A contextual view on parental reflective functioning and mind-mindedness. *Developmental Psychology*, 56(6), 1191–1206

Yi, C. Y., Gentzler, A. L., Ramsey, M. A., & Root, A. E. (2016). Linking maternal socialization of positive emotions to children's behavioral problems: The moderating role of self-control. *Journal of Child and Family Studies*, 25, 1550.

Zahn

Maxler, C. (2010). So

directions for child and adolescent development, 2010(128), 101-109.

Zeegers M., De Vente W., Nikolić M., Majdandžić M., Bögels S., Colonesi C. (2018). Mothers' and fathers' mind-mindedness influences physiological emotion regulation of infants across the first year of life. *Developmental Science*, 21:e12689.

Zeman, J., Cassano, M., Perry-Parrish, C., & Stegall, S. (2006). Emotion regulation in children and adolescents. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 27(2), 155-168.

Zeman, J., Perry

-Parrish, C., & C.

and sadness: The importance of parent and child gender during middle childhood. *New directions for child and adolescent development*, (128), 65-83.

Zeman, J., Shipman, K., & Penza-Clyve, S. (2001). Development and initial validation of the Children's Sadness Management Scale. *Journal of Nonverbal Behavior*, 25(3), 187-205.

Zimmermann, P., & Iwanski, A. (2014). Emotion regulation from early adolescence to emerging adulthood and middle adulthood: Age differences, gender differences, and emotion-specific developmental variations. *International Journal of Behavioral Development*, 38(2), 182- 194.

Παράρτημα Α:
Ερωτηματολόγιο δημογραφικών στοιχείων

Διάβασε με προσοχή και επέλεξε μία από τις απαντήσεις που δίνονται, βάζοντας **X** στο αντίστοιχο κουτάκι:

- **Ημερομηνία συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου:**.....
- **Ημερομηνία γέννησης μητέρας :**
- **Οικογενειακή κατάσταση:**

Έγγαμη 1

Διαζευγμένη 2

Άγαμη 3

Σε χηρεία 4

Άλλο 5

- **Βαθμίδα εκπαίδευσης που έχετε ολοκληρώσει :**

Απόφοιτος Δημοτικού 1

Απόφοιτος Γυμνασίου 2

- Απόφοιτος Λυκείου 3
- Απόφοιτος Ι.Ε.Κ (δημόσιας ή ιδιωτικής σχολής) 4
- Απόφοιτος Πανεπιστημίου (Α.Ε.Ι)/ (Τ.Ε.Ι) 5
- Κάτοχος Μεταπτυχιακού/ Διδακτορικού διπλώματος 6
- Άλλο: 7

• **Βαθμίδα εκπαίδευσης που έχει ολοκληρώσει ο πατέρας του παιδιού :**

- Απόφοιτος Δημοτικού 1
- Απόφοιτος Γυμνασίου 2
- Απόφοιτος Λυκείου 3
- Απόφοιτος Ι.Ε.Κ (δημόσιας ή ιδιωτικής σχολής) 4
- Απόφοιτος Πανεπιστημίου (Α.Ε.Ι)/ (Τ.Ε.Ι) 5
- Κάτοχος Μεταπτυχιακού/ Διδακτορικού διπλώματος 6
- Άλλο: 7

- **A. Επάγγελμα μητέρας:**.....
B. αν δεν ασκείται κάποιο επάγγελμα σημειώστε εδώ
- **A. Επάγγελμα του πατέρα του παιδιού:**.....
B. αν δεν ασκεί κάποιο επάγγελμα σημειώστε εδώ
- **Αριθμός παιδιών στην οικογένεια:**
- **Σημείωσε τη σειρά γέννησης του παιδιού σου.**

Πρώτο

Δεύτερο

Τρίτο

Άλλο

- **Ημερομηνία γέννησης παιδιού:**

- **Φύλο:** Αγόρι Κορίτσι

- **Τάξη που φοιτά το παιδί :**

A δημοτικού 1

Β Δημοτικού 2

Γ Δημοτικού 3

Δ Δημοτικού 4

Ε Δημοτικού 5

- Σχολείο που φοιτά το παιδί :